

Miért „színpadi szavakért” az összeállítás címe? Mert a drámai szövegek célba érő helye a színház. Ahol megszólal a néma mondatok oly soka. Ezt szeretné műhelyünk másfél évtizede: közöljük-közzétesszük a darabokat, hogy rendezők keze alatt, színészek tolmácsolásában – hallgató-ságnál, nézőknél leljenek belső visszhangra: E számunkban most – három színmű várja e jó sorsot. Tizenöt éven át rendre tavasztájt egy dráma-színház témájú összeállításunkban (s olykor más válogatásunkban is) – több tucatnyi ilyen alkotás. Meghívásosan is, felkért szerzőkkel (pl. Erkel-év). Egész éven át folyó parttalan (Cédrus-)pályázatunkból emelve ki ígéreteseket. Káva Téka-mellékleteink közül eddig ötször adtunk teljes teret, mennyi oldalt.

Napkút Kiadónk gyakorlatában ugyanígy: (legtöbbször) szerzői gyűjtemények és nemzetek kortárs alkotóinak antológiai (Drámatájak) – 23 kötet, bennük összesen 97 színdarab. Más könyvek részeként is nem egyszer: dráma-közlések. 1999 óta összesen a folyóiratszámokban s könyveinkben – 146. Száznegyvenhat játszható, színpadra szánt alkotás. Szerencsére láthattunk viszont már néhányat a „deszkákon” is.

E fenti számhoz nem tartom „illőnek” odaérteni Wehner Tibor kötetének 21 rövid drámai szövegét, valamint néhány más gyűjteményes könyvből a részletközléseket – ekként újabb tizenegyet sorolhatunk. („Jóllehet” és egyszersmind – *egyetlen* drámát kibontó könyvünk nem is egy van – több száz oldalas, vaskos.)

A majd a könyvhétre napvilágot látó, oly régen várt Misima Jukio-válogatás 20 különböző japán műnemű drámát tartalmaz.

Pódiumért kiáltanak ŐK. Mind. Vagy legalább hogy hallhatók lehessenek.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVI. évfolyam 4. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene),
Hlavacska András (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wenner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Napút-kör: **Csáji László Koppány**, **Csűrös Miklós**,
Doncsev Toso, **Gráfi Imre**, **Hankiss Elemér**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteltetelli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavas u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Előter

Kocsis István: A drámaírás és a Színház 3

Csontos Márta: Színtévesztés 10

Pozsgai Zsolt: A királytalálkozó 11

Zsebők Csaba: A lelkem győz;
Lélek-látogatók 41

Tamási Orosz János: Triológok dialógusa. 42

Berki Ádám: Változó 49

Téka

Ratzky Rita: A népszínmű 50

Dörgő Tibor: Nagy piros 100-as 57

Dokumentum

Verrasztó Gábor: Bogáthy Mihály 62

Búzás Huba: Áldott a nő;
Levélben kérdezhetném Páltól 67

Mustra

Juhász Anikó: Istenem,
Duinóban a sirályok. 68

Tizennegyedikmagunkban | Tárlat

Finta Arina, Lakatos Klára és Pató Selam
festményei színes melléklet

Három roma származású
magyar képzőművész 73

Németh Attila: Fahíd; Virág. 74

Hetedhét

Misima Jukio: Ízletes mérge
(Pinczés István fordítása) 75

Ivan Dimitrov: Mások szemével
(Iván Andrea fordítása) 81

Simek Valéria: Cseppenként; Forrás 112

Murányi Zita: szikla. 113

Gyimesi László: Koldusdal 113

Bence Lajos: Isten és a legszebb Lélek-Álom 114

Serfőző Krisztián: Szellemjárat
Két nem létező tér-idea 115

Szász Anna versei 116

Szentgyörgyi László: Hűség;
1986; Demokrácia 117

Ablak | Magasles

- Demus Zsófia: Ha az ember elutazik,
soha nem tudhatja, mi vár rá...
(Gimesi Dóra – Jeli Viktória – Tasnádi István:
Időfutár – A körző titka) 118
- Görög Dániel: A fotel, a sör
és az angyalszárnyak
(Balázs K. Attila: A zöld fotel lakója) 120
- Murza Tímea: Mese az égi és földi szerelemről
(Háy János: Kanada. Föld, víz, levegő) . . 123
- Vincze Ferenc: Az ötlet, az ötletelők,
a főhős és a főgonosz
(Felvidéki Miklós: Némajáték) 126
- E számunk szerzői. 129

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 84.

- Valachi Anna: Szépségkoldusok
(Párhuzamos életrajzi dráma,
dokumentumok alapján, két részben)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVI. évfolyam 4. szám

Színpadai szavakértNAPKÚT KIADÓ
Könyvheti újdonságokTudjuk:
Egyedül együtt jobb**Bakonyi Péter:** *Mulatós zsoltár* (versek)**Baley Endre:** *Myámmnyila Myúl és a Bűvös Bubák* (gyermekversek)**Berez Ágnes Gabriella:** *Teleírt hársfalevél* (illusztrált regény)**Csontos János:** *Karnevál* (tárcák)**Elek Tibor:** *Irodalom és nemzeti közösség* (esszék – Kútfő Bibliotéka 13.)**Hargitai Gyula:** *Lelkemben sas ragyog* (versek)**Juhász Anikó:** *Istenem, Duinóban a sírályok...* (versek)**Kelecsényi László:** *Fekete napló* (napló, esszék)**Ónody Éva:** *Idegen csillagok alatt – Tizenhárom emigránsról* (portrészociográfiák)**Pálfi Ágnes:** *Möbiusz* (versek)**P. Papp Zoltán:** *Rétegrend* (versek)**Prágai Tamás:** *Veller* (regény)**Petőcz András:** *Az Egészen Kicsi Kis Létező és egyéb történetek* (felolvasások)**Rott József:** *Áldozatot akartatok* (elbeszélések)*Sánta Ferenc-album* (Hang – Kép – Írás 5.)**Suhai Pál:** *Bábeli adottságok* (levelek, esszék, kritikák, versek)**Toót-Holló Tamás:** *Gördül a kő. A Garabonciás Könyve 3.* (prózatrilógia befejező része)**Varga Imre:** *Játék Vénusz dombján* (versek)**Vilcsek Béla:** *A kritika válsága* (tanulmányok, kritikák – Kútfő Bibliotéka 12.)**Matanović, Julijana:** *Miért hazudtam nektek* (füzeregény; horvát – ford.: Radnics Manda)**Misima Jukio:** *Barátom, Hitler és Madame de Sade* (színművek; japán – válogatta, szerkesztette, bevezető tanulmány: Jámbor József, ford.: kollektív)**Onfray, Michel:** *A boldogság antik étrendje* (esszék; francia – vál., ford.: Romhányi Török Gábor)**Popov, Alek:** *Testgyomok* (elbeszélések; bolgár – ford.: Harman Miklós és Krasztev Péter)**Rilke, Rainer Maria:** *Levelek I-IV.* (Báthori Csaba gondozásában s fordításában)

Kocsis István

A drámaírás és a Színház

1. Színházi bemutatóimra emlékezvén, mindjárt be is vallom, hogy hosszú ideig egy erdélyi színház, Szatmárnémeti színháza volt a kedvencem! Ennek egyszerű a magyarázata: szívesen és magas színvonalon mutattak be e színházban új magyar drámát. Hány bemutatóm is volt ott? Fél tucat? Mind ősbemutatók. Gyöngyösi Gábor, Kovács Ádám, Kovács Ferenc rendezték ott annak idején a legjobb előadásokat... Azok közé tartoztak, akik szívesebben rendeztek új magyar drámát, mint divatos külföldit. Nagy színészgyenyiségek voltak akkor a szatmári színtársulat tagjai: Zsoldos Árpád, Ács Alajos, Nyiredi Piroska, Boér Ferenc, Korcsmáros Jenő, Bartis Ildikó...

Még sorolhatnám... De kénytelen vagyok abba hagyni a felsorolást, mert eszembe jut egy különös szatmári éjszaka! Sokszor újraéltem már, s most megint... Mintha egy valódi dráma harmadik felvonásának nagyjelenete lett volna... Ács Alajos színikazgató házában voltunk. És éppen a hetvenes évek közepén! (A romániai fasiszta kommunizmus fénykorában!) Jelen voltak: Ács Alajos direktor úr, Kovács Ferenc, Kovács Ádám, Gyöngyösi Gábor rendező urak, Zsoldos Árpád, Nyiredi Piroska, Boér Ferenc színművészek, Paulovics László festőművész a díszlettervezők és jómagam a drámaírók képviselőjében... Jelen volt még mindannyiunk kedvenc orvosa, Lőrinczy Dengezics, és Szatmárnémeti legbölcsebb tanára, Csillag Antal, aki – lévén hogy színikritikában és színházszerepben minden színikritikust felülmúlt – a színikritikusokat helyettesítette.

A nagyjelenet azzal kezdődött, hogy Zsoldos Árpád művész úr énekelni kezdett, de nem dalokat, és nem tudtuk elhallgattatni. – „Nincsen többé szeretett király” – énekelte. Mindenki tudta, hogy a veszett kutyaként a magyar létre, a magyar színházra rontó diktátorról készül előadást tartani, ezért többen is csitították... De ettől Zsoldos még mérgesebb lett. Ha nagyon mérges volt, rendszerint kísétált a város főterére és dúdolgatta: „Kisváros, kilenc óra, elvették a levegőt!”, most azonban maradt, mert számunkra volt mondanivalója. – A zsarnok király meg akarja ölni a színjátszást – csapott az asztalra. – Velünk akarja meggyilkoltatni! – Csendesen tette hozzá: – Semmi esélye a sátánfinak, mert a színházat megvédelmezi a katarzis.

– Mi a katarzis, Táti? – kérdezte Boér Ferenc, aki ötszáz oldalas könyvet is tudott volna írni a katarziszról.

– Katarzis? – dűnnyögött Zsoldos, akit mindenki a becenevén, Tátinak szólított. – A Színház Út... Út, mely vezethet a Mennybe, de vezethet a pokolba is... És azon múlik, hogy hamis papok vagyunk vagy valódiak.

– A katarzis egy szó, egy szócska. A *nem* szócska – jegyezte meg Ács Alajos direktor úr, akkor éppen nem házigazdai, hanem színikazgatói mosolyával.

Gyöngyösi Gábor, akiben nyoma sem volt soha cinizmusnak, de nagy színészeket megszegyenítő módon alakította mindig a cinikust, sietett cinikusan megjegyezni:

– Amit te sose mondasz ki, Ali, legalábbis a nagykutyák jelenlétében soha.
 – Én nem is mondom ki, de mindig ezt gondolom – mondta a házigazda.
 – Jaj lenne nekünk, ha kimondaná – nevetgélt Paulovics –, és jaj lenne nekünk, ha gondolni se gondolná.

– A katarzist egyetlen nagy döntés csodatevő ereje teremti meg – szólalt meg ekkor Csillag Antal. – E döntés: nem tagadom meg Istent, nem leszek a sátán szolgája...

– A katarzisban az ember átéli a „szédítő biztonság” érzését – szólaltam meg akkor én kevés önbizalmamat összeszedve. – Amikor a katarzistról beszélünk, arról szólunk, hogy miképpen lehet megtapasztalni az Eget a Színház segítségével.

– Ha valódi drámaíró vagy, foglald össze szép mondatokban a szavakkal kifejezhetetlent – jegyezte meg Gyöngyösi minden cinizmus nélkül.

– Ha megfogalmazod a megfogalmazhatatlant, én elmondom minden utcasarkon – mondta Zsoldos.

Szónokolni kezdtem, s fel sem fogtam, hogy nem azokról a színpadon látható drámai helyzetekről beszélek, amelyek hozzásegíthetik a nézőt a katarzis átéléséhez, hanem azokról a *valóságos drámai helyzetekről, amelyeket erdélyi magyarként élhetünk át.* (De a legveszedelmesebb drámai küzdelemnek csak a győzteseire gondoltunk azon az éjszakán; mintha a küzdelemben alulmaradtakra nem is illett volna emlékezni.)

– Megtapasztalhatjuk drámai helyzetekben a szédítő biztonság érzését – mondtam. – Azt az Erőt ismerjük fel, ami az elkárhozástól visszatart. Annak „értünk való” jelenlétét érezhetjük meg súlyos – nemcsak a test, hanem a lélek megsemmisítésével fenyegető – drámai helyzetben, aki erősebb, mint a legnagyobb és legerősebb földi hatalom, azaz Égi Lény védelmét tapasztaljuk meg, akit nem tudunk nevének nevezni, de soha semmi és senki nem volt jelenvalóbb és élőbb. Éppúgy nevezhetjük Órangyalunknak, mint Égi Önünknek. De lehet, hogy sokkal hatalmasabb égi személyiség segítségét tapasztaljuk meg: az Élő Égi Igazságét...

– Szédítő biztonság érzése – dűnnyögött Zsoldos. – Tudnám, mi ez, ha felfogható lenne...

– Olyan drámai helyzetről beszélek – folytattam –, amelyben „könnyű” dönteni. „Könnyű” dönteni, mert világos a drámai helyzet: választani kell az én, a jelen idejű én, és az Én, az Időtlen Égi Én között. Kik kerülnek ki ebből a drámai helyzetből győztesen? Természetesen csak azok, akik világosan látják, hogy milyen választás nagy drámai helyzetét élük át... Akiknek jelmondata: Az életem nem választható az Életem helyett, mint ahogy a perc nem választható a milliárd év helyett, a garas nem választható a tonna arany helyett... És ha ez számukra valóban mindennél fontosabb, akkor átélük a szédítő biztonság érzését, ami az Ég megtapasztalása.

(E drámai helyzet – fűzöm most hozzá – legtöbb esetben kétszereplős. Jelen van a törvénytelen, tehát agresszív hatalom képviselője, aki közli a vele szemben ülő szerencsétlennel – talán szánva azt, talán gyűlölve, talán közömbösen –, hogy eljött az idő, be kell állnia a sátán katonái közé, ha nem áll be, akkor lesújt: életét tönkreteszi, családját életét is tönkreteszi. Azaz mit mond? Közli a kiszolgáltatottal, hogy választhat: nyomorult szolga lesz vagy áldozat.

De nem lehet tudni, megérti-e azonnal, hogy semmi esélye a győzelemre, ha a kiszolgáltatott felfogja, hogy nincs is választási lehetősége. Mert ha ezt felfogja, minden megváltozik... Nem azonosak az erőviszonyok: a hatalom képviselője rendelkezik a megfélemlítés számtalan eszközével, fegyvere is van, a szemben ülő – a mindkettőjük szemével nézve legaljasabb életformára kiszemelt – szerencsétlent viszont semmi sem védi, törvény se, de minden megváltozhat, ha a kiszolgáltatott felfogja, hogy nincs is választási lehetősége, mert egyetlen mondat létezik már csak az ő számára: – *Nem*. Mert e nemen kívül semmi sem bizonyos, mert e nem jelenti az Életet, az Örökkévalóságot, Istent... És minden olyan jelentéktelen a *nem* mellett, ha mindezt jelenti... A „kiszolgáltatott” nem mérlegel többé, hanem biztonságérzet tölti el, fölényérzet, és eljut a szédítő biztonság érzéséig... E drámai helyzetben még egy mondat elhangozhat a sok felesleges mondaton kívül, és ez a mondat ennyi: – Nem voltam hajlandó Istenre emelt fegyverrel megölni saját lelkemet, és ezért boldog vagyok.)

– A szédítő biztonság, ami az Ég megtapasztalása – ismételte Ács. – Erőről beszéltem én is. Ez fejezhető ki egyetlen mondatral! E legrövidebb mondat ennyi: *Nem*.

(Igen, erről beszélt ő is... A nem szócska kimondásának megtisztító erejéről. És arról, hogy ugyanaz az erő tisztítja meg a színtársulatot és a nézőt. És arról, hogy mi történik azzal, aki hasonló drámai helyzetben igent mond a nem helyett. Ő az, akiben kialszik a titokzatos fény, a lélek.)

– A katarzisban valóban érvénytelenné válnak megszokott világunk törvényei – kezdett bele egy szónoklatba Csillag Antal tanár úr, aki nemcsak bölcsességéről volt híres, hanem arról is, hogy sosem szónokol. – Megváltozik a tér... Nincs gravitáció, a fizika egyetlen törvénye sem érvényes... A katarzisban megnyílik az Ég Kapuja, az idő megáll, a tér, megszokott világunk tere nem létezik...

– Idő és tér legyőzése, mi akar ez lenni? – kérdezte mintegy önmagától Paulovics. – Átléphetünk a szent térbe és időbe? A szent tér az ábrázolható – vásznon is... A szent idő?

– Láttam az Ég Kapuját – vette át a szót szónoki hévvel Zsoldos –, az idő nem létezett, a tér, megszokott világunk tere nem létezett... Milyen különös... Kiléptem a mi terünkéből és időnkéből, és minden szónak az értelme megváltozott... Mi a különbség a király és a koldus között? Semmi... Mert többé nem biztos, hogy a király a király, mert lehetséges, hogy a koldus a király... Elveszik az életemet? Mit számít? A katarzis a halhatatlanság itala...

– A Színház csodákat teremt a néző lelkében, ezt mindig tudtam – mosolyodott el Kovács Ferenc –, de hogy még a színész lelkében is, azt most látom!

– A legnagyobb csoda – mondta Nyiredi Piroska – megpillantani az Igazságot...

– Az embert bizony a katarzis által a Színház megvilágosíthatja – mondta Csillag Antal, s ezzel (ha nem is tudatosan) visszavezetett minket a színházban születő katarzishoz. – S a megvilágosodott ember győzedelmeskedik: önmaga felett és a mulandóság felett...

– A katarzis maga a tisztítóút – jegyezte meg Kovács Ádám.

– Az örökkévalóság kapujának a fénye elárasztja a nézőteret! – kiabálta Paulovics László.

– Aki a valódi katarzist legmélyebben átéli, megpillantja Teremtőjét – mondta Nyiredi Piroska. – E pillantásba belehal és újjászületik...

– A katarzis a halhatatlanság itala! Ez a legszebb az eddig elhangzott meghatározások közül – szögezte le Lőrinczy doktor.

De hajnal felé már a századik meghatározása is elhangzott a katarzisnak.

– Mindeddig – mondta Boér Ferenc – egy szokványos mondat sem hangzott el a katarzistról... Mit jelent ez? Hogy a színházunkban valóban az a katarzis születik meg, amelyről még beszélgetni is tilos.

– Éljen a világ legjobb színháza! – harsogta Zsoldos.

– Ha igaz – bátorkodtam levonni egy következtetést –, amit a katarzistról elmondtunk, akkor a katarzisteremtő Színész nem más, mint a szakrális király méltó helyettesítője egy olyan korban, amikor a szakrális király csak rejtőzködve létezhet. De ez azt is jelenti, hogy nem magyarázatra van szükség, hanem varázslatra... Ha a katarzis által a Színház tanítja az elvarázsolás ősi tudományát, akkor válasszuk ki színházunk számára a legmegfelelőbb teret és időt...

Kórusban mondtuk:

– Amely térben és időben élünk, abban a térben és időben élni lehetetlen, ezért elvarázsoljuk a teret és az időt; tehetjük, mert mi valódi művészek vagyunk!

– Mely térbe és időbe varázsoljuk vissza Színházunkat?! – tette fel a legfontosabb kérdést Gyöngyösi Gábor.

– Jászai Mari korába – jelentette ki Boér Ferenc.

– Déryné korába – mondta Ács Alajos.

– Nekem mindegy – mondta Kovács Ádám –, de legalább a XIX. századba.

Ezután tovább ismételtük kórusban, mi kényszerít minket arra, hogy éljünk a tér és az idő elvarázsolásának a nagyszerű lehetőségével.

– Mi tehát az elvarázsolás legfőbb titka? Az elvarázsolás legfőbb titka nem más, mint az – mondtam ki azt a következtetést is, amely abban a percben már mindannyiunk számára nyilvánvaló volt –, hogy csak *aminek van égi előképe*, az *valóságos*. Ha pedig a földinek nincs égi előképe, akkor csak rémálom. Legyen az ál-állam, ál-határ, ál-színház... Mindez ál-időben, természetesen.

Aztán hallgattunk hosszú ideig, csak hallgattunk, nehogy megtörjön a Varázslat.

2. Azt mesélem el még most szívesen, hogyan gyűjtotta fel Zsoldos Árpád, korunk egyik legjelentősebb színművésze a *Bolyai János estéje* című darabom előadása közben a színházat... Sietek megjegyezni, hogy természetesen nem az volt az én nagy élményem, hogy Zsoldos felgyűjtotta a színpadot, hanem ami utána következett... Egy láda mögé rejtett égő gyertya várta, hogy Zsoldos a darab végén felemelje. De Zsoldos a játék hevében felrúgta a ládát, éppen a felvonás közepén, s a felborult gyertya lángja beleszállt egy szőnyegbe. A szőnyeg először csak füstölgött, és Zsoldos Árpád barátomat ez egyelőre nem is zavarta, mert a huzat a nézőtér felé terelte a füstöt. A nézők egy része köhögni kezdett, de senki nem menekült. Eleinte nem értettem, miért nem tör ki a pánik. Aztán hirtelen tudatosult bennem, hogy a jelenlévők annyira hisznek a Színházban, hogy eszükbe sem jut, hogy a fojtogató füst netalántán nem a rendező akaratából száll feléjük. Valaki azért megjegyezte nem egészen komoly felháborodással a hangjában, azaz a rendező meghökkenő konzervativizmusát

is méltányolván, hogy azért kíméletesebb lehetne a rendező úr a publikummal, s hogy már csak a valódi tűz hiányzik a színpadról... És akkor felcsapott a láng is. Ekkor se menekült senki, talán éppen a közbeszólásnak köszönhetően... Ámde Zsoldos Árpád ekkor idegesen megtorpant, s az új, a szokatlan, a zavaró új fényforrás felé fordult. Azonnal felfogta, hogy ég a színpad, de nem menekült. És igen nagy rémületemre, a tüzet sem kezdte el oltani. Sőt, mintha mi sem történt volna, folytatta az előadást, s csak három vagy négy perc múlva – mely percek akkor óráknak tündek, legalábbis számomra – kezdte el a tűz oltását, mégpedig a szöveg ritmusára... És sikerrel, szerencsére... Előadás után mindazok, akik tudtuk, mi történt – Ács Alajos direktor úr, Gyöngyösi Gábor rendező úr és szerénységem –, rohantunk nyomban Zsoldos öltözőjébe, hogy számon kérjük a művész úrtól, miért nem kezdte el azonnal a tűzoltást... Zsoldos válasza a következő volt: „A darab a hibás, mert amikor felfigyeltem a lángra, tűzoltáshoz nem volt jó a szöveg. Amikor a szöveg alkalmassá vált rá, nyomban cselekedtem...” Azóta hiszek a Színészbem. De nemcsak én, hiszen a színpadra berohanni akaró tűzoltót azzal a felkiáltással tartotta vissza az ügyelő, hogy mit izgul, egy jó színész mindent megold...

3. Zsoldos Árpád hőstette felidézésének köszönhetően drámáim erdélyi bemutatóinak főszereplői mind eszembe jutnak... Marosvásárhelyen Ferenczy István játszotta Bolyai Jánost, s az egyik előadás után az egyik néző nehezményezte, hogy az előadás túlságosan rövid volt. A több mint kétórás előadás számára félórásnak tűnt! Nehezen értette meg, miért nevezzük bíráló szavait a legeslegnagyobb dicséretnek. Farkas Ibolya Bethlen Katát játszotta, de akkora sikerrel, hogy még Hollandiába is meghívták... Csorba András, Ferenczy István és Ferenczy Csongor úgy játszottak a *Nem zárjuk kulcsra az ajtót* című darabomban, hogy én elhittem, hogy a darab nagyon jó. (Nemrégiben újraolvastam, és kételkedni kezdtem...) És a kolozsvári színművészek? Senkálzky Endre, aki magatartásával kiérdemelte „a Kárpát-medence legtiszteltebb színművésze címet”, *A korona aranyból van* 1971-es ősbemutatóján Knox tiszteletest alakította, ugyanebben a darabban a szépséges Sebők Klára játszotta Stuart Máriát... Temesváron a felejthetetlen Fábrián Ferenc játszotta Bolyai Jánost. (Cseresnyés Gyula rendezte, bebizonyítván, hogy a legjobb színművészek át tudnak változni legjobb rendezőkké...) Sepsiszentgyörgyön Krizsovánszky Szidónia Bethlen Katát alakította nagy ünneplések közepette. Kiss Török Ildikó előbb a nagyváradi színházban mutatta be az *Árva Bethlen Katát*, aztán nagyon sok Kárpát-medencei templomban. Természetesen színművész férje, Varga Vilmos rendezésében, aki a *Bolyai János estéjében* is bebizonyította, hogy színművészként is a legjelentősebbek közé tartozik. Csiky Ibolya, Nagyvárad kedvence *A korona aranyból van* Stuart Máriáját úgy alakította, hogy a korszak leghíresebb rendezője, Szabó József még három évtized múlva is előadást tartott róla, s nem máshol, mint egy írországi színművészeti főiskolán. (Nekem ezt akkor vallotta be, amikor Budapesten rendezte a *Déryné* című darabomat Kilin Ildikóval a címszerepben.)

Az erdélyi bemutatóimra emlékezvén eszembe jutnak a felvidéki és délvidéki bemutatóim. Csendes László *Bolyai Jánosként* a kassai magyar színházat, Dráfi Mátyas *Magellánként* a komáromit kedveltette meg velem.

Szívesen beszélek a magyarországi színházi bemutatóimról is. És egy finnországiról! Nagy drámaírónak képzelhettem volna bizony magamat a hetvenes évek közepén! Amikor a finnországi Lahtiban az *Árva Bethlen Kata* című darabomat láthattam... Hannu Launonen és Ilka Firon fordította a drámát finn nyelvre, Inkeri Luoma-Aho művésznő játszotta Bethlen Katát...

Nekem azelőtt már sok színházi bemutatóm volt Kis-Magyarországon is! A legemlékezetesebbek:

Piróth Gyula oly sikerrel mutatta be Kecskeméten még 1971-ben a *Bolyai János estéjét* (ez volt a első csonka-magyarországi bemutatóm), hogy a nagy rendezők és direktorok – Marton Endre, Pétervári István, Keres Emil, Miszlai István, Dobai Vilmos, Kerényi Imre, Hegyeshalmi László – mind kedvet kaptak arra, hogy darabkérő leveleiket megírassák. (Szerencsém is volt: miután a szigorú és félelmetes tekintélyű színikritikus és dramaturg, Osztoivits Levente elolvasta a darabot, éppen a korszak egyik legjelentősebb rendezőjének, Turián Györgynek adta oda. Ő a következő évadban *A korona aranyból van* rendezését is vállalta; Kopetty Liát választotta ki a főszerepre.)

A kecskeméti *Bolyai*-bemutatót szerencsére Radó Gyula is látta, és a következő esztendőben már próbálta is a darabot Kaposvár híres színészével, Rajhona Ádámmal. (Radó Gyula később a *Vincent van Gogh* című monodrámámat is megrendezte, Cserhalmi Györggyel a címszerepben.)

Eszembe jut az *Árva Bethlen Kata* Ronyecz Máriaival a Nemzeti Színházban. A történelmi hangulatot árasztó, de kicsi „királypincében” volt a bemutató, de akkora volt az érdeklődés, hogy az előadást átvitték a Nemzeti nagyszínpadára. Száznál több előadást ért meg!

Az *Árva Bethlen Katát* ezután több színház bemutatta, így játszhatta a korszak többi nagy művésznője is. Nagyon emlékezetesek számomra Spányik Éva és Dobos Ildikó alakításai. (E monodrámának különös szerencséje van: csak a legnagyobb művésznők nem riadnak vissza a nehéz próbatételtől, amit vállalnia kell annak, aki Bethlen Kata mer lenni a színpadon. A rendezők mind felhívták erre a figyelmemet: Vadász Ilona, Vas-Zoltán Iván, Kerényi Imre, de már az ősbemutatót vállaló Gyöngyösi Gábor is. De még Pozsgai Zsolt is, aki nem is olyan régen rendezte.)

A Radnóti Színházban a *Tárlat az utcán* című darabomban – éppen a finnországi utam idejében – Bessenyei Ferenc játszotta Gauguin, Darvas Iván pedig Van Goghot. Ugyanott játszotta Sinkovits Imre a *Bolyai János estéje* című monodrámámat. Tehát drámaírói önbizalmam is lehetett volna már, amikor megérkeztem Finnországba! Ahol én – életemben először és utoljára – a legjelentősebb vendégek közé soroltattam. Akkor is teljesítették a kívánságaimat, ha teljesíthetetlen volt! Ha véletlenül azt mondtam, hogy másnap sízni szeretnék, de aztán elfelejtve ez óhajomat, kijelentettem, hogy lovagolni szeretnék a finn tavak között, akkor reggel vittek a sípályára, de délben már ott volt a sípályán a felnyergelt ló is! Mondtam egy finn tisztségviselőnek, hogy ilyen tiszteletet egy drámaíró nem érdemel. Komoly arccal válaszolta, hogy nemrég Arthur Millert ugyanilyen tisztelettel fogadták. Mindent félreértett szégyény! Mert nem azt bizonygatta, hogy engem is olyan tisztelettel fogadtak, mint Arthur Millert, hanem azt, hogy Arthur Millert is ugyanolyan tisztelettel fogadták, mint engem.

4. Mit nem szabad még elhallgatnom, amikor a drámaírásról vallok?

Ifjabb koromban, legalább két és fél évtizeden át szinte kizárólag szépirodalmat (elsősorban drámát, de novellát és regényt is) írtam, és bár van már két évtizede, hogy inkább a történelemtudománnyal foglalkozom, a drámaírásához is igyekszem hű maradni.

Igazolom ezt azzal, hogy történelemtudományok írása közben (1991 és 2013 között) két tucat drámát írtam. E drámák között ott van néhány régi színművem új változata és az újak: *A megkoronázott* (I. Lipót és a Szent Korona), *A megkoszorúzott* (Jászai Mari), *A nagy játékos*, *Árva Bethlen Kata*, *Báthory István*, *Déryné*, *Magellán*, *Megszámláltatott fák*, *Tárlat az utcán* (Vincent van Gogh), *A kitüntetés* (Bolyai Farkas és Bolyai János), *A királynő aranyból van* (Stuart Mária), *„Magyarországnak fényes tüköre”* (Hunyadi Mátyás), *A Tér* (monodrám Bolyai Jánosról), *Az áldozat* (Árpád-házi Szent Margit), *Fényhíd* (monodrám három estére, három színésszel Széchenyi István életéről), *A magyar Trisztán és Izolda* (Bocskai István és Mária Krisztierna), *A Fény éjszakája* (Németh László és hősei)... A felsorolást még folytathatnám.

Régi színműveim új változataira is felhívtam a figyelmet. Ha ezt megtettem, akkor, úgy érzem, válaszolnom kell arra is, igaz-e a vád, hogy sok drámámat többször is újraírtam. Válaszom: igaz. Ha régi drámáim újra megjelennek, akkor bizony én igyekszem tökéletesíteni őket. És ez a szokásom nem új. Már a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején is nagy kedvvel gyakoroltam az „újraírást”. Mi ennek az oka? Az igazságot, úgy látszik, nem könnyű megközeleíteni. Ha úgy érzem, hogy egy drámai helyzet igazságához közelebb kerültem, akkor ismét kedvem kerekedik foglalkozni vele.

A Széchenyi Istvánról szóló drámatrilógiát húsz évig írtam, s több változata meg is jelent. Egy nagyon régi darabom hősnőjéről, Stuart Máriáról is írtam egy új drámát. De egészen újat. Még Stuart Mária ellenfelei sem ugyanazok a két darabban. Pedig nem akartam, hogy így legyen. Azért volt szükségem az új „színjátszó személyekre”, hogy Stuart Máriának méltó ellenfelei legyenek. (A régieknek a címe: *A korona aranyból van*, az újé: *A királynő aranyból van*.) Bolyai Jánosról is írtam egy új monodrámát, *A Tér* címűt. Az *üdvönt* író Bolyai drámáját próbálom megvilágosítani az új darabban. Az 1966-ban elkezdett *Megszámláltatott fák* című drámámat talán még mindig nem fejeztem be. (Legjobbnap a 2006-ban megjelent változatát tartom.) A Vincent van Goghról szóló drámáim (az egyik monodrám, a másik többszemélyes) sok változata közül azokkal vagyok elégedett, amelyeket már 2008-ban írtam.

5. Legújabb bemutatóimra is szívesen emlékszem! Néhányat fel is sorolok dicsekvésképpen: 2003-ban Gáspár Tibor játszotta Zalaegerszegen *A Tér* című monodrámában Bolyai Jánost, Merő Béla rendezésében, Kökényessy Ágnes az *Árva Bethlen Katát* mutatta be néhány éve az *Aranytízben* Pozsgai Zsolt rendezésében (most az előadás a budapesti Új Színház műsorán szerepel), Debrecenben Sárközy Zoltán (aki a nyolcvanas évek elején Ranke őrnagyot játszotta a *Megszámláltatott fák* című darabomban) a *Vincent van Gogh* című monodrámámat mutatta be 2009-ben Pinczés István rendezésében.

A Fény éjszakája (Németh László és hősei) című darabomat az egri Gárdonyi Géza Színház játssza nagy sikerrel. (Németh László a dráma nyitójelenetében

különös, felfoghatatlan halálvágyról beszél. De a zárójelenetben már derülátó, s vidáman tervezget. Mi történt közben? Heten indulnak el megmenteni Németh Lászlót, mind a heten történelmi drámáinak hősei: VII. Gergely pápa, Matild grófnő, Széchenyi István, Crescence – Széchenyi Istvánné –, Bolyai János, Galileo Galilei és II. József császár. A hét látogatónak talán az a legnagyobb győzelme – hisz a tét mégiscsak az, hogy házigazdájuk legyőzze a fortélyos halálvágyat –, hogy bebizonyítják, soha senkinek nem voltak még olyan igazságtalanok az önvádjai, mint amilyenekkel Németh László önmagát ostorozza. És ő a hősei által teremtett varázslat jótékony hatása alól – szerencsére! – nem tudja kivonni magát.) Gyakran eszembe jut, hogy amikor néhány esztendeje az egri Gárdonyi Géza Színház igazgatója (Blaskó Balázs) és főrendezője (Beke Sándor) megtiszteltek látogatásukkal, és órákon át erősítették önbizalmamat, hogy még ahhoz is legyen bátorságom, hogy hozzákezdjek e darab megírásához, akkor ha nem is mindenben, de abban egyetértettünk, hogy a Színháznak a régebbi korok magyar hagyományai, misztériumai csodaköveiből kell bevehetetlen várat építenie – ha nemcsak meg akar maradni, de be is akarja tölteni küldetését...

Az utóbbi időben az erdélyiek mivel erősítették drámaírói önbizalmamat? Az *Árva Bethlen Katát* Meister Éva művésznő szép előadásban nem máshol láthattam, mint Bethlen Kata faluja, Olthévíz templomában... A *Tér* című monodrámámat Sebestyén Aba is bemutatta Marosvásárhelyen (Török Viola rendezésében), de én az ő előadását már több magyarországi színházban is megnézhettem, mert járja a darabbal az egész Kárpát-medencét...

Csontos Márta

Szintévesztés

Talán az égből oldódtak
a folyókba kék árnyalatok,
s egy éteri szerkezet pumpálta
szemedbe a ködfalak mögött
rejtőző titkos termekből az
azúr-arcú golgotavirágok érintését.

Meleg hullámokon elnyúlva
már úgy érzem, a béke törhetetlen
üvegkoporsója magába zár, mikor a
Végtelen Nyugalom követeként
belép a sötét, s ott áll a Nagy Vadász
túlméretezett fekete kabátjában,
s tudatja velem a mennybéli vizsgálat
eredményét: *megmértem*
és könnyűnek találtattam.

Pozsgai Zsolt

A királytalálkozó

(Visegrád, 1335)

– játék a történelemmel –

Szereplők

KÁROLY RÓBERT, magyar király, 47 éves
 PIAST ERZSÉBET, a felesége, 34 éves
 III. NAGY KÁZMÉR, lengyel király, 25 éves
 LUXEMBURGI JÁNOS, cseh király, 39 éves
 BARCINKA, néhai Csák Máté lánya, 28 éves
 NEKCSEI DEMETER, tárnokmester
 KÁROLY, morva őrgróf, János fia, 20 éves
 III. BOLESZLO, Szilézia hercege, 82 éves
 I. RUDOLF, szász herceg
 LAJOS, Károly Róbert és Erzsébet fia, 14 éves

Történiik: Visegrádon, 1335-ben, Erzsébet napján

Első jelenet

Királyi fogadóterem, Károly Róbert ül az ablaknál, alig látni. Érkezik Erzsébet, megáll az ajtóban.

ERZSÉBET Meggondoltad?

A király ül, nem válaszol.

ERZSÉBET Az éjjel követ jött. Közös követ. A francia király, az angol király, a császár és a pápa, és egyáltalán az egész nyugati régió követe. Nem engedted be a várba.

KÁROLY RÓBERT Nem.

ERZSÉBET A vár mellett szállt meg. Fel van háborodva. Nyolc király által felkent követ.

KÁROLY RÓBERT Nem hívta senki.

ERZSÉBET Luvinta. Így hívják. Most a kapuban ül. És háborog. Kötöz-

kodik mindenkivel, akit beengednek. És őt nem.

KÁROLY RÓBERT Nem hívta senki.

Erre a találkozóra nem hívta senki.

ERZSÉBET Leküldtem hozzá Lajost.

Legalább a fiunk legyen vele, ha már a király...

KÁROLY RÓBERT Megmondtam, nem eresztheti be senki a várba! Majd a találkozó után. Esetleg.

ERZSÉBET Hibát követsz el. Megfigyelőként jelen kellene lennie.

KÁROLY RÓBERT Hogy néz ki?

ERZSÉBET A követ? Miért érdekes ez?

KÁROLY RÓBERT Hogy néz ki?

ERZSÉBET Furcsa szerzet. Se férfi, se nő... a szállásadója nem akarta beengedni, azt hitte, nő. A kocsmáros sem akarta kiszolgálni első látásra.

KÁROLY RÓBERT Hogy derült ki, hogy férfi?

ERZSÉBET Fogalmam sincs. Nem érdekel. Gondolom, megmutatta.

KÁROLY RÓBERT Majd a találkozás után beszélek vele.

ERZSÉBET Most kimehetnél hozzá, csak hogy megnyugtasd...

KÁROLY RÓBERT Nem tűrök kioktatást. Tőled sem.

ERZSÉBET Én pedig azt nem tűröm, hogy így beszélj velem.

Elindul kifelé.

KÁROLY RÓBERT Neked itt kell lenned. Végig.

ERZSÉBET Nem akarok.

KÁROLY RÓBERT Bent kell lenned végig. Szükségem van rád.

ERZSÉBET Csak épp nem tűröd...

KÁROLY RÓBERT Szükségem van rád. És a véleményedre. Szólási jogod is van. Korlátlan.

ERZSÉBET A közvetlen résztvevőkön kívül senki nem lehet tanúja a megállapodásnak, ezt mondtad.

KÁROLY RÓBERT Igen.

ERZSÉBET A kor szokásai szerint, aki mégis kelletik, a biztonság kedvéért később kivégzik.

KÁROLY RÓBERT A király felesége a király maga. Nem végzik ki. Maradj.

ERZSÉBET Ennek a többiek nem fognak örülni.

KÁROLY RÓBERT Nem örülni jöttünk ide. Örülni menjenek máshová.

ERZSÉBET Nem lehetek itt. Már csak Kázmér miatt sem. Semmiképp.

KÁROLY Első feleségem, Beutheni Mária tizenhat évesen halt meg. Szinte nem is láttam. Egy évig volt királyné. Nem engedtem be a terembe, nem engedtem közel a tárgyalásokhoz. Pedig eszes, okos lány volt. Nem is értem hozzá, fiatal volt, gyenge növésű, szeren-

csétlen. Szerette volna, ha belelát az udvar dolgaiba. Egyszer kérte. Meghalt. Mielőtt bocsánatot kérhettem volna tőle.

ERZSÉBET Bocsánatot? Miért?

KÁROLY Még szinte el sem temettük, feleségül vettem Beatrixot, a római király lányát. Őt te is ismerted.

ERZSÉBET Egyszer láttam. Szép, római lány volt.

KÁROLY RÓBERT Szenvedélyesen szeretett. Fárasztott a szenvedélye. Pedig csak sietett. Tudta, hogy nincs sok hátra neki sem. Szenvedélyesen viszonyult mindenhez, habzsolt, sietett, siettetett. Állandóan sírt, könnyögött. Ellöktem magamtól. Meghalt. Váratlanul. Az orvosaim szerint belül már szét volt rohadva mindene. De a betegség a külső szépségét érintetlenül hagyta. Kegyes volt hozzá a kór. Engedte szépen meghalni. Nagy az Isten irgalma. A ravatalon is szép volt. Olyan szép, mint soha. A halál is megszerette, belé szeretett, és nemcsak meghagyta szépségében, hanem még adott, többet. Nem tudtam, miért hagynak itt sorban a feleségeim. De most már tudom. Hogy utat nyisanak neked.

ERZSÉBET *(felnevet)* Felség...

KÁROLY RÓBERT Ezen nincs mit nevetni. Meghaltak, hogy te megérkezhess. És miután megérkeztél, beléd is költöztek. Mária gyermekébe, Beatrix szenvedélye ott van benned. Ha öllelek, hármatokat ölelem.

ERZSÉBET Most nem tudom, ennek örülnöm kell, vagy végleg elkeselednem.

KÁROLY RÓBERT Azt akarom, hogy itt legyél a tárgyalásokon. Közel engedtelek magamhoz, bevontalak a hatalom gyakorlásába. Váro-

sokat, várakat építesz és alapítasz, kolostorokat emeltetsz. Könyörülletes vagy, és örömben élő anya. Én így látom. Megajándékozta bennünket a gyermekekkel.

ERZSÉBET Kezdem azt hinni, gyanakodsz. Hogy a tárgyaláson áruló lesz, aki életedre tör. Ezért adsz testamentumot nekem, és vallod meg szerelmedet. Nincs szükség erre. Ha merénylő is lesz közöttük, én megvédelek. Ahogy ez egyszer már megtörtént.

KÁROLY RÓBERT Te nem halhatsz meg úgy, én nem halhatok meg úgy, hogy marad bennünk mondanó a másik számára.

ERZSÉBET Én nem halok meg még. Sokáig élek. Érzem, hogy így lesz.

KÁROLY RÓBERT Túlélsz engem is. Igaz. Tizenötlet vagy fiatalabb. És szívós vagy, lengyel vagy, a lengyelek sok mindent kibírnak, sokáig élnek.

ERZSÉBET Eddig így volt. Ha akarod, maradok. És élek a szőlási jogommal.

KÁROLY RÓBERT Egy bizonyos határig. Engedjétek be őket.

ERZSÉBET Nem tisztetem.

Besiet Lajos, a király elé térdel.

LAJOS Apám, ez a furcsa szerzet követelőzik. És tudni akarja, hányan és kik lesznek itt a találkozón. És hogy miért azok, akik.

KÁROLY RÓBERT Remélem, nem engedtétek be.

LAJOS Nem. A kapuórség nem engedi, parancsodra nem engedi. Táblát akasztott a nyakába, szénrel ráírta, hogy mi a sérelme. Mutogatja az arra járóknak. Kinevetik.

KÁROLY RÓBERT Téged legalább szórakoztat?

LAJOS *(felneéz, elmosolyodik)* Én nagyon élvezem a játékot veled.

KÁROLY RÓBERT Helyes. Akkor maradj kint. Mondd meg, a király kegye, hogy a fiát küldi hozzá. És ha jónak látja a király, a fián keresztül értesíti a fejleményekről.

LAJOS *(mosolyogva, örömmel)* Örjöngeni fog!

KÁROLY RÓBERT A nem hívott vendégnek nincs joga örjöngésre. Ha jónak látom, később beszélek vele, de csak a találkozó után. Vigyél ki neki bort. A legjobb borból. Ha már idáig eljött. És mivel anyád méltóságán alulinak érzi, hogy rendelkezék, szólj kint, kezdődik a találkozó, értesítsék a királyokat és fejedelmeket, kezdjük.

LAJOS Köszönöm ezt a kegyet, apám! Ezt a se nő, se férfi felkent követet pedig nyugodtan rám bízhatod.

KÁROLY RÓBERT Tudom.

Lajos boldogan indul kifelé, szinte belebotlik az érkező Nekcsei Demeter tárnokmesterbe.

NEKCSEI Felső, azt hiszem, rosszul értettem a parancsodat.

ERZSÉBET Nekcsei Demeter? A tárnokmester is itt lesz?

KÁROLY RÓBERT Igen. Itt most csupa király és politikus ül együtt. Nem baj, ha van a közelben egy szakember is.

NEKCSEI Nem várhattam ezt a kegyet. Mi lesz a dolgom?

KÁROLY RÓBERT Ülsz a sarokban, és ha valamelyikünk ordító bortságot mond, ami ellenkezik a számkezelési, pénzkezelési vagy kereskedelmi gyakorlattal, közbeszólj.

NEKCSEI A király parancsa.

KÁROLY RÓBERT Ott a helyed a sarokban. Hozattam neked a kedvencedből bőven. Mandula héjában. Csak ne köpködd szét a

háját, ahogy a helyeden szoktad, mert itt csupa nagyúr értekezik.

NEKCSEI Értem. Nem köpködök, felség.

KÁROLY RÓBERT És Nekcsei... ha itt megegyezés születik, és azt te oklevélbe foglalod...

NEKCSEI Ismerem a törvényt ilyen esetre, uram. Szolgálom a királyt.

Csönd. Erzsébet odamegy férjéhez, hátulról átöleli.

ERZSÉBET Meggondoltad?

Második jelenet

Hatalmas tárgyalóasztal, körülötte egyelőre csak Károly, Rudolf és Erzsébet ül. A sarokban Nekcsei, eszi a mandulát. Csönd. Kintről erős hang.

HANG Károly Róbert, Magyarország királya!

Károly Róbert belép, az asztalhoz megy, a két fejedelem feláll.

KÁROLY RÓBERT Melyikük a szász herceg?

RUDOLF Én vagyok. Rudolf. I. Rudolf.

KÁROLY RÓBERT Ezek szerint Ön Károly, a morvai őrgróf.

ŐRGRÓF Igen, és ha kegyeskedett volna tegnap este fogadni, amikor megérkeztem, bemutatkozhattam volna. Szükségét láttam bizonyos információknak...

KÁROLY RÓBERT A találkozó ma van. Tegnap az előkészületekkel törődtünk.

ŐRGRÓF Ezt sértésnek is felfoghatnám.

RUDOLF Az őrgróf még nagyon fiatal, nézze el neki, király.

KÁROLY RÓBERT Ismerem a fiatal-ság erényeit és hibáit.

ŐRGRÓF Nekem nincsenek hibáim.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI Hibái mindenkinek vannak.

RUDOLF Ez ki? És miért eszik itt?

KÁROLY RÓBERT Ó a tárnokmesterm.

RUDOLF És itt lesz? Szokatlan.

ŐRGRÓF És hol vannak a királyok? Együttes bevonulást követelnek velünk. Minket itt várakoztatnak, a királyok meg...

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI Az 1312-es krakkói, mindenki által elfogadott királyi illemlékódex szerint a fejedelmek és őrgrófok nem vonulhatnak együtt királyokkal közös tárgyalásra. A fejedelmek és őrgrófok várakozhatnak, a királyok nem.

KÁROLY RÓBERT Sajnálom, őrgróf. Ezt a kódexet az ön apja, a cseh király is aláírta.

ŐRGRÓF Apámmal együtt akartam bevonulni.

RUDOLF Az ön helyében, őrgróf, visszavonulnék ettől a témától. Magam nagyra tartom, hogy a magyar király bennünket is meghívott ide. Szeretem, ha a király tudja, kikre számíthat. Ez nyugati udvaroknál és a pápánál nem szokás, hogy a kisebb nemzeteket is bevonják a döntéshozatalba. Mert ha nem csalódom, itt ma valamilyen döntésre kerül sor.

KÁROLY RÓBERT A magyar király számít a szász hercegség együttműködésére. És a nemzetek jelentőségét nem a lélekszámukban méri.

ŐRGRÓF És az enyémmre? Az enyémmre? A morvákra?

KÁROLY RÓBERT Ön is itt van.

ŐRGRÓF Igaz. Ez helyes.

NEKCSEI Pedig a morvai őrgrófságot semmiféle ország nem ismerte még el.

ŐRGRÓF Követelem, hogy ez a... tárnokmester hagyja el a termet.

KÁROLY RÓBERT Ön visszaél a vendégjoggal.

RUDOLF Így van, fiatal barátom. Ráadásul a tárnokmesternek igaza van.

ÓRGRÓF És ha nem ismerte el? Attól még a morvák léteznek, nem?

KÁROLY RÓBERT Ezt senki sem vitatja. De az el nem ismerés ténye arra kell, hogy kényszerítse önt, őrgróf, hogy szerényebben viselkedjék.

ÓRGRÓF Ez az első mondat, amit feljegyzek öntől.

KÁROLY RÓBERT Megtisztel vele.

KINTRŐL FÉRFIHANG Luxemburgi János, cseh király!

Megjelenik a cseh király, elindul Károly Róbert felé. Megölelik egymást szóltanul, üdvözlí egy gesztussal Erzsébetet, a két másik férfival kezét fog.

KINTRŐL FÉRFIHANG III. Kázmér, lengyel király!

Megjelenik Kázmér, hűvösen és kímérten, az asztalhoz megy, megáll az egyik szék mögött, nem néz senkire.

KÁROLY RÓBERT Valaki még hiányzik.

ÓRGRÓF Valóban, III. Boleszlo, a sziléziai herceg. Szállása az enyém mellett volt. Kopogtattam, de nem válaszolt. Lehet, hogy meghalt. Nyolcvanon túl van, kezdjük nélküle.

RUDOLF A herceg nem halt meg, csak sajnos, teljességgel süket. Én magam is benyitottam hozzá, felébresztettem. Sajnos nem hallotta a felkészítő jelzést, de már jön.

HANG KINTRŐL III. Boleszlo, Szilézia hercege!

Boleszlo ahogy tud sietni, érkezik.

BOLESZLO Késett az értesítő.

KÁROLY RÓBERT Örömmel látom itt újra a sziléziai herceget. Tárgyalásunk egyik legfontosabb témája a sziléziai hercegség, ezért is köszönöm, hogy eljött.

BOLESZLO Szilézia hercege vagyok, és örömmel jöttem a találkozóra. Ugyan ennek a találkozóknak nyilvánvaló célja a fejedelemség eltörlése és személyem likvidálása, de az én koromban ez nem akadály az örömnék.

KÁROLY RÓBERT Együttműködési szándéka előre is bizalomkeltő.

BOLESZLO Sajnos, tökéletesen süket vagyok. Az előző mondataimat betanultam, de amit aztán mondanak nekem, arra, féltő, nem tudok válaszolni.

KÁROLY RÓBERT És hogy tudunk önnel tárgyalni?

BOLESZLO Bár nem hallom önt, felteszem, azt kérdezte, hogy tudunk egymással lenni. Nos, ez nem túl bonyolult, ha hozzám van kérdéssük, írják le, és elolvasom. Nagy betűkkel, mert a szemem sem a régi.

KÁROLY RÓBERT Értem. Kérem, foglaljanak helyet. A miniatűr zászlóminták jelzik, kinek hova szántuk a helyét.

Az urak leülnek, Boleszlo is, hiszen látja, mi történik.

KÁZMÉR Erzsébet királynő is marad?

KÁROLY RÓBERT Igen. Feleségemet megkértem, vegyen részt a tanácskozáson.

JÁNOS Ez meglehetősen szokatlan.

KÁZMÉR És teljességgel érthetetlen.

KÁROLY RÓBERT Önnek nővére a feleségem, Kázmér.

KÁZMÉR Ez nem befolyásolja a véleményem.

RUDOLF Erzsébetet felvilágosult, az államügyekhez értő királynénak

- ismerik. Én boldog vagyok, ha köztünk van.
- ERZSÉBET Köszönöm, herceg. És külön köszönöm, hogy a hangja csupa őszinteség.
- RUDOLF Nincs okom másra, felséges asszony.
- ÓRGRÓF Ez teljességgel elfogadhatatlan! Mi itt komoly államügyekről fogunk beszélgetni, fel nem foghatom, mit keresne itt a királyné!
- KÁROLY RÓBERT Nekcsei!
- NEKCSEI Az 1327-es magyar országgyűlési határozat kimondja, a király felesége a király kérésére bármilyen tárgyaláson jelen lehet, ráadásul véleményezési joggal.
- ÓRGRÓF Nevetséges! Károly Róbertről mindenki tudja, hogy ugyan létezik országgyűlés, de azt soha nem hívja össze! Vagy ha igen, mindig a hozzá hű főurak vannak többségben! Mi szükség van itt akkor az erre való hivatkozásra?!
- BOLESZLO *(most veszi észre Erzsébetet)* Á, királyi asszonyom! De örülök, hogy újra látom! Ön szebb, mint valaha! És virul ifjúságában. Ha ezt mi, férfiak eltanulhatnánk öntől... ön is itt lesz? Nagyon örülök.
- ÓRGRÓF Ön ennek örül? Egy diktatórikus határozat eredményeként...
- BOLESZLO Úgy látom, ön hozzám beszél, fiam. Ebben az esetben le kell írnia, mit akar.
- ÓRGRÓF Nem írom le. Nem vagyok hülye. Találd ki.
- JÁNOS Kövesd meg a herceget, fiam.
- ÓRGRÓF Minek? Úgysem hallott semmit.
- BOLESZLO Ez velem kiabált?
- JÁNOS Kövesd meg!
- ÓRGRÓF Én a morvák fejedelme vagyok.
- JÁNOS Amíg hagyom.
- ÓRGRÓF Morvaországot nekem adtad. Morvaország a csehek hűbértartalma, nekem adtad, azt mondtad, nem avatkozol bele a dolgaimba, úgy irányítom ezt az országot, ahogy akarom.
- JÁNOS A bányajogot eladtad közben a császárnak, az őrgrófság kincstára üres.
- ÓRGRÓF Még csak az uralkodásom elején járok. Vannak terveim... az őrgrófság felvirágoztatására.
- JÁNOS Hallhatnék egyet is?
- ÓRGRÓF Nem hiszem, hogy a magyar király azért hívott ide bennünket, hogy végignézze, ahogy az apám megaláz mindenki előtt.
- KÁROLY RÓBERT Nem, valóban nem azért.
- ÓRGRÓF A családi vitát vigyük haza, apám, vagy ha akarja, vigyük a csataterre.
- JÁNOS A fiammal nem háborúzok. Különösen a májusi békekötés után.
- KÁZMÉR Károly Róbert közvetítésével békeszerződést írtunk alá májusban a cseh és a lengyel király, valamint a morva őrgróf között. Eleink háborús, ellenséges politikáját felvállalandó. Miféle csataterre akarsz te menni?
- ÓRGRÓF Csak egy évre kötöttük meg. És ne merészelj kérdőre vonni engem. A te apád megtette azt a szívességet, hogy meghalt, és rád marad a trón. Az enyém még él, és feltételeket szab. Megtett ugyan morva őrgrófnak, de feltételeket szab.
- KÁZMÉR Apám halála után én békejobbot nyújtottam apádnak, a cseh királynak, akivel hosszú idők óta harcban álltunk.
- ÓRGRÓF Mert apám a leggyengébb cseh király, aki valaha is ült az ország trónján. Gyenge ellenfél-

lel nem nehéz egyezséget kötni. Ráadásul megvetted, adót fizetsz neki, hogy ne tartson igényt a trónodra.

JÁNOS A békeegyezmény mindannyiunk közös érdeke volt! És gyenge vagyok, igen, mert eddig a morva területről jött arany és szén bevételeiből tartottam fenn a hadsereget, de te eladtad a bányászati jogot, az érte kapott javakat elszórakoztad, szétszórtad! Azért tettelek meg morvai őrgrófnak, hogy megvédd apádék örökségét, és te elherdáltad! Miattad kötöttem meg a kényszerű békét!

KÁZMÉR Kár. Én azt hittem, apáink ellenségeskedését örökre lezártuk.

JÁNOS A békéhez kell az erő. A békéhez kell a biztonság. Ha az államkincstár üres, gyenge vagy. Mindenféle békéhez gyenge vagy.

ŐRGRÓF Mert apám, te is hagytad a főuraknak, hogy a háborúk után földekhez és javakhoz jussanak akkor is, ha győztünk, akkor is, ha nem. Tanulhattál volna a magyar királytól, ő ügyesen elvett tőlük mindent. Az örökösödési jogot eltörölte, rá száll minden. Ezt kellett volna neked is tenned.

JÁNOS Ehhez még fiatal vagy. Hogy ezt megítéld. Szükségem van a hűségükre.

ŐRGRÓF Téged csak kiraboltak, és elkushadtak egy ideig. Ez nem hűség. A hűség a bajban való kitartás. A bizalom a másokban. Ezek az urak minden lehető alkalmat megragadnak, hogy tönkretegyenek. Ez a hűség?

JÁNOS Ha nem herdálsz el az őrgrófság pénzét, most tőlük sem kellene tartanom.

KÁROLY RÓBERT Én kifizetem az adósságaidat, Károly őrgróf, és visszavásárolom a bányászati jogot.

Csönd.

ŐRGRÓF Hogyan?!!

KÁROLY RÓBERT Kifizetem az adósságaidat, visszavásárolom a bányászati jogot.

ŐRGRÓF Magadnak? Mi készül itt?! Miféle egyezségre készültök?! Vagy valóban magadnak...

KÁROLY RÓBERT Nem. Neked. És rajtad keresztül segítem vele szövetségesemet, a cseh királyt. Aki vel szövetséget kötöttünk itt, ebben a várban a nyár elején. A cseh és a magyar bányák adják Európa aranykészletének hatnyolcad részét. Nekcsei, mennyit különítettünk el erre a célra?

NEKCSEI Ötvenezer aranyforintot, felség. Nagy részét aranyrudakban, a pénzváltók használnak megkurtítása végett.

ŐRGRÓF Ötvenezer... aranyforint...

KÁROLY RÓBERT Mire elég ennyi pénz, Nekcsei?

NEKCSEI Az őrgróf visszavásárolhatja a bányajogot a szászoktól. Kifizetheti adósságait, és új kereskedelmi útvonalat hozhat létre, amelyből jelentős bevétele lesz.

RUDOLF És miért adnám vissza a bányajogot a morváknak? A szász hercegségnek legfőbb bevételi forrása a morva bányák hozama.

ERZSÉBET És ettől tudja magát függetlennek a császártól.

RUDOLF De csak azért, mert a császárnak fizetem érte az adót. Így ingyen van bevétele.

ERZSÉBET Ha a férjem, a király megveszi a bányajogot, a császár lerohanja Szászországot.

ŐRGRÓF Várjunk csak... és ha engem nem érdekel a szászok véleménye? Átveszem a bányákat, nem engedem a kivitelt.

JÁNOS Akkor a császár háborút indít Morvaföld ellen.

ÓRGRÓF Maga pedig mellém áll, apám, együtt győzünk a császár felett. Maga lesz a császár, amelynek családjához még vér szerint is köze van, és ha maga meghal, követem a trónon.

ERZSÉBET Nem győzhettek a császár felett.

KÁROLY RÓBERT A királynőnek igaz van. A saját fia miatt meggyengült cseh király csak veszíthet egy ilyen háborúban.

Csend, egymásra néznek.

ÓRGRÓF Ezért vagyunk itt?

KÁROLY RÓBERT A magyar és a lengyel királlyal szövetséges Csehország azonban győzhet. Különösen ha magunk mögött tudjuk Sziléziát is.

ÓRGRÓF De ahhoz kell ez a vén süket is.

KÁROLY RÓBERT Vele majd később.

RUDOLF És ha a lengyel–cseh–magyar tengely győz a császár fölött a bányajog miatt kirobbant háborúban, a bányajog visszaadása miatt vonakodó Szászországot megszüntetitek.

KÁROLY RÓBERT Igen. És a szászokat széttelépítjük országainkban, hogy egységes népként ne élhessenek tovább.

RUDOLF Velünk könnyen játszadhattok. Meguntam a háborúkat, a népet összeszedtem. Nagy része még a hunok elől menekült Britanniába. Őket már nem tudtam visszatelepíteni. Maradtak az Európában szétszóródott szászok. Hadseregem sincs, gyűlölök minden erőszakot. Adom és veszem a bányajogokat, a népem dolgos és szorgalmas, megtermel magának mindent, ami kell. Erzsébet király-

né beutazta egyszer az országot, meghívásomra.

ERZSÉBET Igen, amikor még a szász választófejedelemnek ígértek. Körbejártam az apró birodalmad, Rudolf. Csodáltam néped erejét, a terménybe borított földeket, pompás városaitokat. Leendő férjem meghalt, mire odaértem, egy pusztító kór áldozata lett. Pedig szívesen éltem volna azon a földön.

BOLESZLO Összefoglalót kérek az eddig elhangzottakról.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei, írd le röviden az öreg hercegnek, miről volt eddig szó.

NEKCSEI Természetesen. És megjegyezni kívánom, hogy a bányajog átadása a morva őrgróf részéről a szász hercegnek törvénytelen és támadható. A föld alatti nyereség kitermelésének joga nem adható át, csak az azon földön levő nép élvezheti. Ezt még a császár is aláírta, Károly Róbert királyunk elődjével.

JÁNOS Vagyis a bányajog voltaképpen az enyém?

NEKCSEI Miután a morva őrgróf csak hűbértokként kapta a cseh királytól Morvaországot, a bányajog őt illeti. A morva őrgróftól haszonélvezeti jog alapján megilleti némi járulékat, de csak kevés.

JÁNOS Ezek szerint... bármikor visszavehetem a szászoktól?

NEKCSEI Igen. Bocsánat. Írnom kell.

RUDOLF Ebben az esetben újra kell szerveznem a hadsereget. A császár nem hagyja annyiban, ha leállítom a bányaadót.

JÁNOS Enyém a bányajog? Hiszen akkor a főúri privilégiumokat alapvetően megváltoztatom. Károly Róbert magyar király elvei alapján. Az adományozás módja, az örökös rendszer...

KÁROLY RÓBERT Nem kell újraszervezni a hadsereget. Amennyiben most szövetséget kötünk, a magyar király a szászok mellett áll, bármilyen helyzetben.

RUDOLF Ehhez a császár jóváhagyása kell.

KÁROLY RÓBERT Kössük meg anélkül.

RUDOLF Képtelenség.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei!

NEKCSEI Lehetséges szerződést kötni a szász hercegséggel, amennyiben azok tartama nem érinti a külügyet, a hadügyet és gazdasági kérdéseket.

RUDOLF Akkor mit érinthet?

KÁROLY RÓBERT Milyen szerződés köthető?

NEKCSEI Kulturális. Deákokat utaztathatunk Szászországba, és szász deákokat taníttathatunk ki nálunk elismert mesterségekre és tudományokra.

KÁROLY RÓBERT És ennek van értelme?

NEKCSEI Ennek van igazán értelme, felség. Emlékezetébe idézem, hogy a macsó fejedelemséggel is hasonló megállapodást kötöttünk. Hatszáz diákunk ment tanulni Macsóföldre, ennek köszönhetik a macsók viszonylagos önállóságukat a havasalföldi vajdától.

RUDOLF Ennek a pár száz diáknak?

NEKCSEI Persze. Tökéletesen el lettek látva fegyverzettel. Itt, nálunk is tanult hadimesterséget vagy kétszáz macsó. Aztán visszamentek.

RUDOLF Miért kellett nektek a macsó szövetség?

NEKCSEI A török ellen.

KÁROLY RÓBERT A tárnokmesterem meggyőződése, hogy a török meg fog erősödni, és Európa ellen tör egyszer.

RUDOLF Ez nevetséges. A török soha nem erősödhet meg annyira.

KÁROLY RÓBERT Meglátjuk. Mindenesetre nem árt, ha van köztünk egy erős macsó állam.

RUDOLF A császár különben sem mérhető a vajdához.

NEKCSEI Elkészült a leírás. *(Átadja Boleszlónak.)*

JÁNOS Össze kell fognunk, fiam. Ha visszaszerezzük a bányajogot, amit tulajdonképpen nem is adhattunk volna el, akkor erős szövetségben kell lennünk.

ÓRGRÓF Miért? Ismét gyámkodni akarsz fölöttem? Megmondom én neked, mit teszek a bányajövedelmekkel! Felszabadítom a morvákat.

JÁNOS Hiszen szabadok.

ÓRGRÓF A morvák soha nem voltak szabadok. Most a cseheknek szolgálnak.

JÁNOS Vagyis nekünk!

ÓRGRÓF Neked.

JÁNOS Te is cseh vagy!

ÓRGRÓF Anyai ágon nem. Te Luxemburgi János vagy, de én a nápolyi király unokája! És az apai ág tudjuk, mennyire megbízhatatlan.

JÁNOS Én vagyok az apád.

ÓRGRÓF Tetszik nekem ez a kis nép. A morva. Se nem cseh, se nem szlovák. Se nem lengyel. Valami furcsa kis csoport. Megtanultam a nyelvüket. és most megtanulom a lelküket is. Összeszedem a szétszóródott morvákat, és hatalmas birodalmat építek belőlük.

JÁNOS Igaz. Valóban lehet, hogy nem vagy a fiam. Ennyi elfajzottság nem szorulhatott beléd belőlem. Anyád pedig halott. Őt már könnyen gyalázod. Az ő gyalázását nem bocsátom meg.

KÁROLY RÓBERT Valamit elfelejt az őrgróf. Ahhoz, hogy világbirodal-

mat építsen a morvákából, most kellene hozzá az ötvenezer arany.
ÓRGRÓF De ha egyszer érvénytelen a szerződés a szászokkal!

KÁROLY RÓBERT Helyes. Ebben az esetben apádnak ajánlom fel a segítségemet.

JÁNOS Amit köszönettel elfogadunk.

ÓRGRÓF Elfogadsz a magyar királytól ennyi pénzt? Tudod, mit fog kérni érte cserébe?!

BOLESZLO Megértettem. Igen.

Csönd, mindenki az öregre néz.

BOLESZLO Megértettem. Szilézia nincs többé. Ha a lengyel–magyar–cseh tengely létrejön, útjában áll Szilézia. Szerencsére süket vagyok, nem hallhatom már, ahogy meg akarnak győzni az ellenkezőjéről. Én már csak magamat hallom, belül. A leírt szó is vagy igaz, vagy nem. Nincs jelentősége. Öreg vagyok és fáradt. Ide is úgy jöttem, hogy kétóránként meg kellett állni, már a kocsi rázkódását sem bírom. És azt hiszem, nem is érek már haza. Nem is kívánok. Útközben kívánom elengedni a lelkem az Úrnak. Nincs már más. Velem kihál a sziléziaiak wrocławiai ága. Nincs több sziléziai, akiben még az ősi vér csörgedez. És én is elengedem most, hadd száradjon ki belőlem. Ebből a beszélgetésből világos, nincs tovább. Én azt kérem tőletek, bárhová is csatoljátok azt a földet, amelyet annyira szerettem, kíméljétek meg, hagyjátok meg békében az ott élőket. Tudom, ez nem szokás. Tudom, a mostani kor nem kedvez a kis nemzeteknek. Pusztulniok kell, és milyen igaz: felét kiirtod, a másik fele félelemből fogja elfelejteni önmagát. Nem kívánom ezt megélni, és nem is fogom. Kérem a kocsi-

mat, álljon elő, és a csekély számú kíséretem is legyen kész hamar. Iszonyatos kort kellett megélnem, és még iszonyatosabb, ami következik. Intézkedjen valaki!

Károly Róbert int Nekcseinek, az meghajol és elmegy. Boleszlo odato tyog Károly Róberthez.

Te jó királya vagy ennek a népnek. Mert nem vagy magyar. Mert nálatok is kihalt az ősi ág. Tudom. Hagyták kihalni. Érdekes tanulsága a történeteinknek, hogy a belső árulásokkal terhelt nép sokáig fennmarad. A tiszták pusztulnak el. Akik nem képesek az önnön fajtájuk elpusztítására. De a te magyarjaid erre képesek. És akkor jön egy idegen, mint te, jó, tudom, anyai nagyapai ágon... vagy nagyanyai ágon te is... tudom, de akkor is idegen vagy. És ezért jó király leszel. Tudod, hogy Sziléziában van a Szent György Lovagrend. Felszentelt papja vagyok. Megáldhatlak, megáldalak, Károly Róbert. Vigyáz erre a szerencsétlen népre. Mintha a sajátod lenne.

Elindul kifelé, szembetalálkozik Nekcseivel, aki meghajol, jelezve, hogy minden rendben, majd visszaül a helyére. A kapu bezáródik Boleszlo után. Csend.

RUDOLF A lengyel királyt még nem hallottuk szólni.

KÁROLY RÓBERT Nyilván az alkalmas pillanatra vár.

KÁZMÉR Nem kívánok szólni.

KÁROLY RÓBERT Értem. Ebben az esetben szólok magam. A jelenlevőknek bejelenteni kívánom, ahogy az már előzőleg is elhangzott, Luxemburgi János cseh király és a magyar király között meg-

született egy mindenre kiterjedő szövetségi szerződés.

JÁNOS Amely régi adóssága népeinknek. A cseh és a magyar közti értelmetlen háborúk véget értek, és ne is kezdődjenek újra soha.

KÁROLY RÓBERT Az erről szóló dokumentumot önök is megkapják.

RUDOLF Mi dolgunk nekünk ezzel?

KÁROLY RÓBERT Miután ez a megállapodás megszületett, a cseh–magyar egyezség elég biztonságot ad ahhoz, hogy a szász területek felmondják a császárral szembeni hűbéresi kötelezettséget. És amennyiben a szász herceg, a magyar király és a cseh király között újabb megállapodás és szövetség kötődik, a szász herceg biztos lehet benne, hogy a császár nem fogja az önállósodást megakadályozni.

RUDOLF És miért tegyem meg mindent?

ERZSÉBET Azért a másik ötvenezer liliom-aranyért, amellyel férjem kárpótolni kívánja a kiesett bányajövedelmek után.

Csönd.

RUDOLF És ezt... írásban rögzítjük?

KÁROLY RÓBERT Természetesen.

ÓRGRÓF Ehhez azért a morva őrgrófnak is lehet némi szava, nem?

JÁNOS Nem. A morva őrgróf hálát adhat az Istennek, hogy megmarad az őrgrófsága, és az apja nem foglalja el a morva területeket a magyar királlyal szövetségben, s nem számúzi a fiát azért, mert elherdálta azon földek jövedelmét. És nem csukja börtönbe felségárulásért.

ÓRGRÓF Felségárulás?!

JÁNOS Ön kétségbe vonta atyái mivoltomat. Ez felségárulás.

ÓRGRÓF És a magyar király ehhez segítséget nyújtana?

KÁROLY RÓBERT Ez a szerződésünk alapja. A segítségnyújtás. Mielőtt megalakulna a nagy morva állam. Ami nem közvetlen érdekünk.

RUDOLF Ehhez azonban hármasszövetség kell a lengyel királlyal. Hiszen ha jól értem, mindennek fejében Csehországnak le kell mondania Sziléziáról a lengyelek javára.

KÁROLY RÓBERT Ön rendkívül bölcs.

RUDOLF Gondolom, ebbe a tárgyalási szakaszba már nem akarják bevonni a kisebb hercegségek vezetőit.

JÁNOS Nem.

KÁROLY RÓBERT Pedig kedvemre való lenne, hogy Rudolf herceg, a szászok védelmezője minél többet tartózkodjon nálunk.

RUDOLF Nem tehetek mást, mint elfogadom az Ön ajánlatát, a felajánlott kárpótlást. Ezzel egy ideig elkerülhetem a császár megtorló intézkedéseit, melyek a másik megoldás esetében azonnal bekövetkeznének. És ismét megmenthetem a szászokat. Vándorlásra ítélem őket ismét, de megmenekülnek.

KÁROLY RÓBERT Ez így van.

RUDOLF De ki biztosít arról, hogy ha valamely szövetséges országban királyváltás lesz, ez a védelem továbbra is fennáll?

JÁNOS Senki. Igyekezni fogunk tovább élni. Bár ezt a szövetségi szerződésbe nem foglaltuk bele.

RUDOLF Értem.

NEKCSEI Szólhatok, felség?

KÁROLY RÓBERT Igen.

NEKCSEI Bár felségtek nem vette igazán komolyan a kulturális egyezségekről elmondottakat, meg kívánom jegyezni, hogy mégis kötni kellene hasonlót a szász herceggel. A szász ipari és ke-

reskedelmi kultúra olyan fejlett, hogy deákjaink bizvást okulhatnának belőle. Javaslom a szerződés megkötését. És fiatal köznemesek, jobbágyok kiküldését tanítási célból Szászországba. Minden mesterségre meghatározott keretben.

RUDOLF Nem ellenzem, ha nem hoznak fegyvereket magukkal.

NEKCSEI És a kulturális megállapodás keretében mi is fogadhatunk szász családokat, olyan szakértőket, akik segítenek az új bányák feltárásában és bizonyos hiánymesterségek felélesztésében.

KÁROLY RÓBERT Köszönöm, Nekcsei. A megállapodás az éjszaka készüljön el, hogy a Herceg elutazása előtt azt elláthassa kézjegyével.

NEKCSEI Már kész van. Számítottam erre. Az ilyen kulturális ügyletekre amúgy is áldozhatnánk talán több ízben, legalább szökőévben.

KÁROLY RÓBERT Csak a költségvetés függvényében, és egyéb kötelező kiadásaink után.

NEKCSEI Megjegyzem, felség, ez nem a jó sorrend.

ERZSÉBET Szakmai ügyekben véleményezhetsz, és akkor, ha szólít a király. Ezt ne felejtsd el.

NEKCSEI Értettem, felség.

RUDOLF Tárnokmesterednek igaza van. Amikor a szász hercegség megalakult, és ott álltunk a rendkívül csekély kezdő jövedelmekkel, ezen jövedelmek nagy részét a honi oktatás fejlesztésére fordítottam. A bányajövedelmek nagy részét szintén. Ennek köszönhető, hogy a szászok Európa-szerre megbecsült mesteremberek, és a tudásukkal való gazdálkodás a legbiztosabb jövedelmünk. És mint tudják, kiemelten támogat-

juk a művészek tevékenységét, mert az szorosban kapcsolódik a műveltséghez. Ez pedig a gazdasághoz. Ezért a szász fejedelemség jelenleg a leginkább békében, gazdagságban élő nép. És ezért is sebezhető. Ez a fajta szemlélet nem fér össze a katonai erőszakkal. Nincs tehát katonaságunk, arra számítunk, hogy a felvilágosult uralkodók tisztelik a szász földet, és hagyják virágozni tovább.

KÁROLY RÓBERT Azon leszünk, hogy ezt a meglátást magunk is hasznosíthassuk, ha majd eljön az ideje.

RUDOLF Úgy legyen.

ÓRGRÓF Elég ebből a mellébeszélésből! A lényeg, ha a lengyelekkel is megegyeztek, akkor Morvaországot visszaveszed?

JÁNOS Mindenestül.

ÓRGRÓF Akkor egy utam van. Vigyázz, apám! Rokonom, a császár!

JÁNOS Vagy az apáddal való békés együtt munkálkodás.

ÓRGRÓF Azok után, hogy az apám megrabolt, kisemmizett, nem marad más utam. A császárhoz megyek, felajánlom a szolgálataimat. Nekem nincs több dolgom veletek. Király, köszönöm a méltó vendéglátást. Fenséges asszony, Isten áldását kérem életére. Nincs több szavam. Távozom.

KÁROLY RÓBERT Kár. Hiszen még a konkrétumokat nem is ismered.

ÓRGRÓF Nem is kívánom megismerni. Mert akkor áruló lennék. Hisz ha a császár befogad, nyilván el kell mondanom azt, ami itt elhangzott. Mivel nem ismerem terveid részleteit, nem árulhatok el semmit. Csak várom a későbbi fejleményeket. De már a császár oldalán. És ha a császár megteszi azt a szívességet, hogy meg-

hal, feltehetőleg számba jövök az utódlásnál. És akkor majd újra-értékeljük ezt a helyzetet.

Megáll az apja előtt.

ÓRGRÓF Amit anyámról mondtam, azt soha nem bocsátom meg magamnak. Szerettem anyámat, és szeretem halálában is. Bocsásson meg érte, apám.

JÁNOS Erre nincs szükség.

Az őrgróf kisiet a teremből.

RUDOLF A császár rokona. Talán egyszer még a helyére is léphet.

JÁNOS Úgy is lesz. És ezt is akarom. Értelmes, jó fiú. Alkalmas rá. Nem most, majd kicsit később.

RUDOLF Ezek szerint a morvakérdés...

JÁNOS Ürügy. Várható volt. A morvakkal nem tudott volna kitalálni. Kis nép. A császár szolgálatában lesz belőle valami. És igazad van, herceg, talán még örökébe is léphet.

KÁROLY RÓBERT Az első szándékunk tehát érvényesült. Fiaid a császári udvarba tart.

ERZSÉBET Ti ezt előre elterveztétek?

JÁNOS Nem volt könnyű. És most sem az.

NEKCSEI Szólhatok, felség?

KÁROLY RÓBERT Ha muszáj.

NEKCSEI Tegnap visszajött a császár által aláírt kulturális egyezmény a császárság és Magyarország között.

KÁROLY RÓBERT Megtiltom, hogy még egyszer értelmetlen megjegyzésekkel zavarj a találkozót.

NEKCSEI Jól van, azt hittem, fontos.

JÁNOS A lengyel királynak most már szólania kell.

KÁZMÉR Amíg Erzsébet, a nővérem jelen van, nem szólok. Menjen ki, vagy vezessék el.

ERZSÉBET Keresem a pillantásodat, Kázmér. Mióta itt vagy, kerestem. Nem találok.

KÁZMÉR Menj el!

ERZSÉBET A nővéred vagyok. Egy apától valók vagyunk.

KÁZMÉR Az apák személye bizonytalan. Hallhattad az imént.

ERZSÉBET Apánk megtette neked azt a szívességet, hogy meghalt, és fiatalon király lehettél. Az ő emlékét ne gyalázd előttem. Látod a bal kezem? NÉZZ IDE!!! Tudod, miért viselek a bal kezemen kesztyűt?

KÁZMÉR Nem érdekel.

ERZSÉBET Zách Felicián rátámadt a királyra. És a családjára. Ezt tudod.

KÁZMÉR Semmi közöm hozzá.

ERZSÉBET A merénylet nem sikerült, de nekem négy ujjam odalett. Megnyomorodtam miattad, Kázmér.

KÁZMÉR Miattam?! Úgy tudom, a királyt védted, a férjedet!

ERZSÉBET És a gyermekeimet. Megnyomorodtam, csak így mehetek emberek közé. És ezt neked köszönhetem. A legkevesebb, hogy ezért rám nézel, és a legkevesebb, hogy ezért szájalommal és fájdalommal nézel rám!

KÁZMÉR Nem vádolhatsz semmivel. Nem tudsz semmit.

ERZSÉBET Zách Felicián a lánya miatt támadt ránk. A lánya miatt, akit te megbecstelenítettél. Itt vendégeskedtél udvarunkban, és ahelyett, hogy egyszerűen ágyast kértél volna, ahogy az szokás, neked főúr lánya kellett! Pontosan tudtad, mi lesz ennek a következménye.

KÁZMÉR Nem tudsz semmit, nem vádolhatsz semmivel.

ERZSÉBET Zách Felicián szeretett főúrunk volt.

KÁZMÉR Zách Felicián nem a lánya miatt támadt rátok.

ERZSÉBET Nem is becstelenítetted meg azt a lányt?

KÁZMÉR Nem. Szerelmeskedtem vele. És ezt felhasználták ellenetek. Ennyi történt. Nem kívánok többet mondani. És igen, nem azért akarom, hogy elmenj, mert a lelkiismeretem sáros és beteg. Hanem azért, hogy ne legyen senki jelen a családban, amikor Európa sorsáról értekezek a magyar és a cseh királlyal. Nem akarom magamon érezni ezt az elviselhetetlen aggóató pillantást, a vizsgáztatást minden egyes mondatom után. Felnőttem, Erzsébet, egy nagy nemzet királya vagyok, meg akarok szabadulni végre a gyámkodásótól, a dajkaságodtól. Önállóan akarok dönteni, a véleményed nélkül.

ERZSÉBET Értem. Az, hogy megnyomorodtam, semmit sem jelent neked. Értem. Kérem a király engedélyét, hogy a szobámba távozhassak.

KÁROLY RÓBERT *(nem törődik vele)*
Ki volt az?

Csönd, nézik egymást Kázmérral.

KÁZMÉR Ákos István fiai. Akiknek apjukat kivégezted, de a fiaikat eltűrted a közeledben. Hiba volt. Ákos István fiai beárultak Záchnál, hogy a lányát erőszakkal lakomba vittem, és akarata ellenére bántam vele, erőszakot tettem rajta. A tervük bejött, Zách már amúgy is borgözös volt, és még mielőtt a lányával beszélt volna, a királyi családra támadt.

KÁROLY RÓBERT Ákos István felkelt ellenem. Harcban győztem le.

KÁZMÉR De a fiaikat meghagyta.

KÁROLY RÓBERT Törvényem értelmében, igen, melyben kihirdet-

tem, hogy a fiak nem felelősek az apáik bűneiért.

KÁZMÉR Én ilyen törvényt nem hozok soha. És ha a fiak nem felelősek az apjuk bűnéért – az apák lánya, Zách Felicián lánya lehetett az?!!!!

Csönd. Kázmér megrendülten rogy le egy székre. A többiek csodálkozva nézik.

KÁZMÉR *(halkan)* A nővérem hagyja el a termet. Ebben az esetben a tárgyalást folytathatjuk.

Váratlanul érkezik az izgatott Lajos.

LAJOS Apám, fontos hírt kell veled közölnöm.

KÁROLY RÓBERT A követ hagyja el végre a környéket. Elég volt.

LAJOS Már elment. Azt mondta, olyan jelentést ír az európai nagyhatalmaknak, amely alapján szankciókat fognak bevezetni országunkkal szemben, ezt üzenté.

KÁROLY RÓBERT Tehát elment.

LAJOS De jött valaki. Aki miatt be kellett jönnöm, apám.

ERZSÉBET Ki az? És miért ilyen fontos?

LAJOS Barcinka... a meghalt Csák Máté lánya. Pár lovassal érkezett csak, valódi kíséret nélkül.

ERZSÉBET Csák Máté lánya?

LAJOS Azonnali kihallgatást kér. Tudja, hogy tárgyaltok. Azt mondja, jövetelének célja megegyezik a tárgyalásokéval.

RUDOLF Csák Máté... a legnagyobb ellenséged volt, ha jól tudom.

KÁROLY RÓBERT Igen. Birtokainak száma a fél ország.

RUDOLF És a halála után sem...

KÁROLY RÓBERT Nem foglalhattam még el, pedig jog szerint enyém. Olyan erős hadsereggel rendelkezik, amilyen még nekem sincs. És élvezi a vajda támogatását.

JÁNOS De ha itt most hárman egyezségre jutunk...

KÁROLY RÓBERT Akkor közösen leverjük ezt a hadsereget. És elfoglalom, ami jog szerint az enyém.

ERZSÉBET Mit akarhat itt?

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI Feltehetőleg egyezséget ajánl. Ha ők is hajlandók lennének adózni nekünk, ahogy a többi főnemes, a királyi kincstár alaposan megszaporodna.

KÁROLY RÓBERT Ne szaladjunk előre. Bocsássuk be, kérjük meg, mit akar, és aztán mérlegelünk.

LAJOS És... csak megjegyezném... rendkívüli szépség Barcinka...

ERZSÉBET Mi dolgunk ezzel?

LAJOS Semmi különös. Az uraknak mondom.

Meghajtja magát apja felé, kimegy. Károly Róbert és Erzsébet összenéz.

KÁROLY RÓBERT Hány éves is a fiunk?!

ERZSÉBET Tizennégy. Már... véleményezhet asszonyokat, lányokat... ha akar.

KÁROLY RÓBERT Öregnek érzem magam.

ERZSÉBET Olykor én is. De hamar elmúlik.

Érkezik Barcinka. Valóban rendkívüli jelenség, megáll a terem közepén.

BARCINKA Kíséret nélkül jöttem. Szinte egyedül.

KÁROLY RÓBERT A király ellenfelet és nem ellenséget látott apádban. A lányát fogadjuk tisztességgel, ha ő találkozni akar velünk.

BARCINKA Előkelő társaság. Kázmér... a lengyel király... azt hittem, a családi vérontás után őt mint annak okozóját nem fogom itt látni. Úgy gondoltam, aki megnyomorított benneteket, és téged,

királyi asszony, többet nem fogadjatok el. Változik a világ. A morva őrgróf pedig már elment, ezek szerint ő már végzett, és nyilván a császári udvarba siet ennyire. Sőt, találkoztam a vár alatt Boleszlóval, aki nyilvánosan haldoklik. Igaza van. Nehéz ma itt élőnek lenni. És Rudolf, a szászok fejedelme. Mi már találkoztunk, igaz?

RUDOLF Igen.

KÁROLY RÓBERT Nem tudtam róla.

BARCINKA Nem is kellett. Nem hivatalos minőségben találkoztunk, igaz, herceg?

RUDOLF Nem... hivatalos minőségben.

ERZSÉBET Barcinka milyen jól forgatja a latint.

BARCINKA Igyekeztem megfelelő módon elsajátítani. Miután ez a tárgyalások hivatalos nyelve. És itt is latinul folynak a megbeszélések. Elmondom, miért jöttem. Mert kétségeim támadtak. A leánynegyed törvény alapján enyém az apai örökség negyede. Ezt a törvényt te hoztad, király. És ellenőrzésem alatt tartom, természetesen érvényes szerződésekkel a másik három negyedet is. Miután testvéreim szellemi fogyatékosok és gyámság alá szorúlnak – én gyámkodom felettük. Nos, amikor hallottam, mire készültök, két gondolat merült fel bennem, és nem tudok választani.

KÁROLY RÓBERT Meghallgatjuk, de csak röviden.

BARCINKA Ha a cseh és a magyar király egyezséget köt, majd felbukkan Kázmér, a lengyel király is, annak ellenére, hogy megnyomorította a királynét féktelen természetűe miatt, nyilvánvaló, mire készülnek. És ha előtte még idehívják a hercegeket és az őrgró-

fokat, még tisztább a kép. Rudolf, tudja, hogy ma csak ön utazik el, a királyok maradnak?

RUDOLF Úgy tudtam, ma mindenk...

BARCINKA Nem. Kázmér, János és Károly Róbert marad. A holnapi tárgyalás miatt.

RUDOLF Holnap folytatódnak a tárgyalások?

KÁROLY RÓBERT Igen. Szűk körben. Fogalmam sincs, erről Barcinkának honnan lehet tudomása.

RUDOLF És megtudhatnám, mi a tárgyalások témája?

KÁROLY RÓBERT Erről időben értesíteni fogom.

RUDOLF Értem. Ebben az esetben visszavonulok és csomagoltatok. Ha itt nem fogadnak el negyedik félnek, nyilvánvalóak a szándékok.

KÁROLY RÓBERT A szerződést ne feledje. És kérem, adja a kezét. A szász hercegben becsületes, bátor és elszánt embert ismertünk meg. Olyan, mint a népe. Az ön népe rendkívül kedves előttünk. És ennek megfelelően fogunk eljárni a következőkben. Minden erőnkkel azon leszünk, hogy a szász fejedelemség minél tovább fennmaradhasson.

NEKCSEI Különösen, ha kulturális területen...

ERZSÉBET Ne szóljon, Nekksei, csak ha szólítják.

RUDOLF Nem szeretnék csalódni.

KÁROLY RÓBERT Nem fog.

Rudolf kezét fog a cseh és a lengyel királlyal, bókol Erzsébet felé, rá se néz Barcinkára, kisiet. Barcinka néz utána.

BARCINKA Pár éve felkeresett a váramban. Kezében az arcképem. Találkozni akart velem. Két hétiig várattam, majd elment. Ennyi volt.

KÁROLY RÓBERT Nem kívánunk erről többet tudni.

BARCINKA Vagyis két kérdés. Két lehetőség. Az egyik, hogy megerősítem a váraimat, a hadseregemet, és megalapítom a szlovák királyságot. Magam pedig kijárom a pápánál a királyság elismerését.

JÁNOS Szlovák... királyságot?!

BARCINKA Ezzel természetesen nagy veszélynek teszem ki a népemet, hiszen a magyar urak mindig is alattvalónak tekintették a szlovákokat, és nyilván egy ilyen lépés háborúhoz vezet. És ha még bírom is a vadja támogatását, és elég asszonyi eszközöm van ahhoz, hogy levegyem a lábukról a kisebb fejedelmeket, sőt, méltó királyhoz menjek feleségül... a háborúk akkor is áldozatokat követelnek. Márpedig áldozatokból volt már elég. A másik lehetőség, hogy az alakuló cseh–lengyel–magyar tengelyhez szövetségesnek ajánlom akkor is, ha a magyar király szimpátiáját sem népem, sem én nem bírom. És a szlovákok sem felejtik el sérelmeiket. Ezt azonban talán orvosolni tudom, talán lesz elég erőm hozzá. Ebben az esetben a Önök szövetségi területe egységes lesz. Sziléziát és Morvaországot nyilván már elintézték, a szász herceg is meggyőzésre került. De van itt középen, a három ország között egy nagy terület, amely nehezen kerülhető ki. Nos, én azt mondom: amennyiben az uradalmam megfelelő biztosítékot kap a fennmaradásra, és a szlovák néppel is egyezség köttetik – hajlandó vagyok részt venni ebben a szövetségben. Természetesen nem mint hivatalos fél, hiszen ez csak egy uradalom. Mint hallgatóságos társ. Mint né-

ma szövetséges. Ezért jöttem. És kérem, ennek megfelelően vegyének be teljes jogú félnek a holnapi megbeszélésre. Nem vagyok áruló. Népem iránti aggodalmam hozott ide. És az a tény, hogy az új magyar király nem is magyar. Talán jobban megérti egy rabszolgasorsba taszított nép érzéseit. Adok gondolkodási időt. És addig is kérem a legjobb lakosztályt. Elfáradtam a hosszú úton.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei, intézkedj!
NEKCSEI Ezek szerint Barcinka marad?

ERZSÉBET Őt is be akarja vonni, felség?...

KÁROLY RÓBERT Éjszakára befogadjuk. A többit meglátjuk.

BARCINKA Várni fogom a döntésed hírét.

Elindulnak Nekcseivel, de Barcinka visszafordul.

BARCINKA Igaz is, szóljanak Lajos fiuknak, ne meresztgesse olyan nagyon rám a szemét, fiatal még. És ha ezt folytatja, még kedvem támad megrontani.

Kimegy, a három király és Erzsébet néz utána.

Harmadik jelenet

Ugyanott, másnap reggel. Erzsébet és Kázmér.

ERZSÉBET Ha nem akarsz, nem leszek bent.

KÁZMÉR Tudod, mit tettek veled?

ERZSÉBET Majd később értesülök a fejleményekről, úgy is jó.

KÁZMÉR Tudod, mit tettek Zách Klárával?

ERZSÉBET Csak amennyit... tudnom érdemes.

KÁZMÉR Mennyi voltam, tizenhét? Tizenhét éves lengyel herceg, és nem érintettem még női testet. Leánytestet.

ERZSÉBET Akkor sem szabadott volna elhívjalak.

KÁZMÉR Előtte... évekkkel előbb, tízévesen már jártam itt. Akkor épült a hátsó szárny. Ott játszott ő is. Gyakran bejárt apjával az udvarba.

ERZSÉBET Gyakran. Ő felügyelte az építkezést. Pedig a király nem bízott benne.

KÁZMÉR Egészen sötét, majdnem fekete haja volt. Már akkor észrevettem. Pedig tíz voltam csak.

ERZSÉBET Tudom.

KÁZMÉR Hét év múlva már úgy jöttem, hogy vártam a vele való találkozást. És valóban találkoztunk. Azonnal megismertem.

ERZSÉBET Mert még akkor is tartott az építkezés. A fellegvárhoz is építettek még egy tornyot.

KÁZMÉR Ő tizenöt volt. Ugye? Annyi?

ERZSÉBET (*halkan*) Annyi. Tizenöt.

KÁZMÉR Nem ölelt ő sem addig férfitestet. A Duna partján történt. Lovaglásnál lemaradtunk. Elbújtunk. Figyelsz? Mindent tudtunk már, és nem tudtunk semmit. Azt tudtuk, hogy egymásé kell lennünk ott és akkor, abban a pillanatban. Azóta volt ágyasom, de az más.

Ott akkor tudtuk, nincs más, csak ölelés, csak meztelen ölelés. A lovasok már messze jártak, azt hitték, visszafordultunk a várba. Nagyon sok időnk volt. Csodálkoztok, s én csodálkoztam. Csodálkozva szerettük egymást. Csodálkoztunk egymáson, egymás testén, de legfőképpen azon, milyen természetesen alakulnak az együttlét addig a percig legtitikosabb pillanatai. Hogy a lélek azonosul a testtel, és ha ölelsz, lelket ölelsz a testtel együtt. SZERINTED LEHET ENNÉL NAGYOBB BOLDOGSÁG?! LEHET?!

ERZSÉBET Kevés.

KÁZMÉR És utána már kerestük az alkalmat. Éjjel átszöktem hozzá. Volt úgy, hogy ő jött. Szemérem nélkül, mert így volt természetes. Nem loptuk, építettük egymást... tudod te... tudod, milyen illata volt?!

ERZSÉBET Minden fiatal lánynak, mint mindegyiknek.

KÁZMÉR Olykor nem törődünk a legalapvetőbb biztonsági szabályokkal sem. Volt, hogy reggelig maradtam nála, vagy ő reggelig maradt. Bárki megláthatott. És meg is látott.

ERZSÉBET Már megbűnhődtek érte azok is. Ketten.

KÁZMÉR Akkor még hajnalban mentem el tőle, alig pirkadt. Tudtam, hogy reggel elmegyünk Zebevénybe, a lengyel kápolna szentelésére. Tudod, mi történt, míg távol voltam?!

ERZSÉBET Mindjárt érkezik a király. Kezdődik a mai tárgyalás.

KÁZMÉR Ákos István két fia beárult Zách Feliciánál. Hogy én megyaláztam a lányát. Hogy ütöttem-vertem. Megesküdtek neki, hogy így történt. Zách megkérdezte Klárát, aki bevallott mindent. Vagyis

csak azt, hogy akkor éjjel nála voltam. Zách engem keresett dühében, de én nem voltam a várban, így rátok rontott.

ERZSÉBET Nem vágyom arra, hogy felidézzük azt az ebédet.

KÁZMÉR Amikor megérkeztem, kora este... tudod, mit kellett látnom?

ERZSÉBET Tudom.

KÁZMÉR Klárát kiültettétek meztelenül a vár udvarába. És előtte... megcsonkítottátok.

ERZSÉBET Az itt ilyenkor szokás. Ha az uralkodó életére törnek. Hogy őt magát, és rokonait is... Felicián meghalt a támadáskor, a lánya volt a közelben.

KÁZMÉR Megcsonkítottátok... a szemérmét... a szemérmét csonkítottátok meg.

ERZSÉBET Nem mi. A hóhér.

KÁZMÉR Lóhoz kötöttétek, és végig-hurcoltátok a fél országon.

ERZSÉBET Ez is törvény.

KÁZMÉR Váltott lovakkal, pihenés nélkül mentem haza, nehogy megöljelek téged vagy a királyt.

ERZSÉBET A bajt te okoztad. Herceg nem feket össze titokban egy magyar főúr lányával, különösen, ha az még olyannyira fiatal. Megkérheti.

KÁZMÉR Megkérheti? Szerinted én elvehettem volna a király egyik legnagyobb ellenségének a lányát? Mint lengyel herceg? Igen?

ERZSÉBET Nem. Biztosan nem.

KÁZMÉR Hallom, hetek múlva halt csak meg. Addig életben tartottátok, városok piacain. Mik vagytok ti? Kik vagytok ti?

ERZSÉBET Megtörténik ez máshol is. Megtörtént már ez nálunk is, Lengyelhonban.

KÁZMÉR Igaz. Máshol is. És én most itt vagyok. Mint lengyel király. És tárgyalok azzal, aki szégyenteljes

halálba csonkította azt, akit a legjobban szerettem.

ERZSÉBET Nem szeretném, ha elfelejtenéd, ennek a kalandodnak a nyomát én viselem már halálomig.

KÁZMÉR Az illatát nem felejtettem el. Sokszor arra ébredek hajnalban, hogy érzem őt, érzem tisztán az illatát, és azt hiszem, ott van mellettem. És talán valóban ott van. Lehet, hogy olyannyira irgalmas Isten hozzám, hogy elküldi az illatos lelkét hajnalonta a szobámba. Mit gondolsz? Szerethet engem ennyire az Isten?

ERZSÉBET Téged szeret. Valóban. Ha megajándékozott ilyen szerelemmel. Akármi is lett a vége.

Csönd.

ERZSÉBET Nem tudja senki. A király sem. Ha elárulod neki, engem árulsz el.

KÁZMÉR Mit?

ERZSÉBET Megölettem a két fiút, akik beárultak. Nyolcvan nap után vadászat közben megölettem őket. Úgy tűnt, baleset volt. Vadkanok támadtak rájuk. Ez itt hagyomány. Nincs még egy ország Európában, ahol ilyen vérszomjas vadkanok élnek.

KÁZMÉR Ez már rajtam nem segít.

ERZSÉBET Rajtad nem. De nekem segített viselni a fájdalomdat.

Érkezik Lajos.

LAJOS Jó reggel, királyi bátyám!

KÁZMÉR Jó reggelt, kislelség.

LAJOS Megint itt van a császár követete. Ma sem lehet beengedni?

ERZSÉBET Ma a legkevésbé.

LAJOS Táblákat helyezett el a kapunál. Latinul írta rá: „Ez itt önkényuralom! Diktatúra!”

KÁZMÉR Szokatlan Károly Róbert viselkedése a követtel.

ERZSÉBET Majd megérted.

LAJOS Lehetek kint veled ma is?

ERZSÉBET Sőt, kérlek rá. Végül is a király fia foglalkozik a császár követével. Egy rossz szava sem lehet.

Érkezik Károly Róbert.

KÁROLY RÓBERT Hallottam az idiótát üvöltözni a kapunál.

LAJOS Tüntet.

KÁROLY RÓBERT Legyél veled. De lehet, később neked is be kell jönnöd.

LAJOS Értem, apám.

Elmegy, Károly Róbert odalép Kázmérhoz.

KÁROLY RÓBERT Nagyra értékelem, hogy eljöttél.

KÁZMÉR A király van itt, nem én.

KÁROLY RÓBERT Remélem, a fiú is hamarosan megérkezik. Az, akit annak idején megismertem.

KÁZMÉR Rajtad múlik.

Érkezik Nekcsei Demeter.

NEKCSEI Felség, csakúgy mint tegnap?

KÁROLY RÓBERT Igen. Ülsz, figyelsz, jegyzetelsz. A szerződéseket előkészítetted?

NEKCSEI Egész éjjel azokat másoltam.

KÁROLY RÓBERT Ha kell, szólsz. De kultúráról nem akarok többé hallani.

NEKCSEI Értettem, kultúráról semmit. Érkezik a cseh király.

Érkezik János, mellette Barcinka.

BARCINKA Csodálatos kerengője van a palotának, felség. János királlyal azt csudáltuk épp.

JÁNOS Valóban, Barcinka nagyon tud lelkesedni mindenért, ami szép. Otthon én is építetek ilyet.

BARCINKA Érzett bármiféle gyűlöletet bennem, amíg a kerengőről beszélgetünk?

JÁNOS Nem, de...

BARCINKA Pedig Ön segítette Károly Róbertet az apám elleni csatában, sőt, közvetve ön a gyilkosa apám-nak.

JÁNOS Mint szövetségesemnek katonai segítséget nyújtottam.

KÁROLY RÓBERT Amit nem is felejtettünk el a cseh királynak.

BARCINKA Mi sem. Tud arról János, hogy Károly Róbert hatalomra kerülése előtt apámat koronázták meg Budán?

ERZSÉBET Úgy tudom, az nem a valódi korona volt.

BARCINKA Attól függ, kinek mi a valódi. A Gilgames-korona vagy a bizánci.

JÁNOS Gilgames-korona? Sohasem hallottam róla.

KÁROLY RÓBERT Létezik ilyen korona. Ezzel valóban megkoronázták Csák Mátét Budán, az akkor még élő Árpád-házi leszármazottak között. Visszaállították a magyarok ősvallását, megtagadták a pápai tized fizetését.

BARCINKA A király rendkívül jól tájékozott.

JÁNOS És ezt nem akadályozta meg?

KÁROLY RÓBERT Miért akadályoztam volna meg? Vártam a nyugati határszélen.

JÁNOS Mire vártál?

KÁROLY RÓBERT A pápa kiátkozta őket, erre ők válaszul két budai pappal kiátkozták a pápát az egyházból.

BARCINKA Valóban, az egy szórakoztató helyzet volt. A pápa nyilván nagyon megijedt.

KÁROLY RÓBERT Tudtam, kik vannak mellette. Úgy gondolom, Barcinka apja méltó ellenfél volt, ő hitte is, amit mondott és cselekedett. De nem nézett jól körül.

Az ősvallásba belerévült urak elkezdtek rabolni, fosztogatni, a Gilgames-koronával megkoronázták király nevében. Falvakat égettek fel, templomokat romboltak le. A magyar főurak is megelégteltek mindezt. Felkerestek a nyugati határszélen. Ezt vártam meg.

BARCINKA Apám nem tartott a fosztogatókkal.

KÁROLY RÓBERT Tudom. Csalódottan hazament. Azok, akik valódi főúri hatalommal rendelkeztek, nem akartak változást, és hűek kívántak lenni a pápához.

BARCINKA Mégis ellene vonult, felség.

KÁROLY RÓBERT Mert szükségem volt egy szimbolikus győzelemre. És ha te mellette éltél, ahogy mondd, tudnod kell, haláláig meghagytam méltóságában.

BARCINKA Valóban. Saját pénzt vevetett, az uradalomban azt használtuk. Kitartott anyám mellett, aki szlovák volt. A budai csalódás után kezdte támogatni a szlovákokat. Iskoláztatta őket, kiemelte az arra érdemeseket. Nem tett különbséget szlovák és magyar között.

JÁNOS A csalódás nagy tanítómeseter.

BARCINKA Igen. Szerettem őt ezért.

KÁROLY RÓBERT Ideje elfoglalnunk a helyünket.

ERZSÉBET Döntött, felség? Barcinka itt lehet?

KÁROLY RÓBERT Igen. Egykori legnagyobb ellenségünk lányát, aki lánynegyed révén képviseli az uradalmat, bevonjuk a mai tárgyalásokba.

BARCINKA Ön bölcs, Károly Róbert. És sok felesleges harctól menti meg magát.

ERZSÉBET Élek szólási jogommal, és óva intem ettől a magyar királyt.

KÁROLY RÓBERT És nem kívánjuk megsérteni Bajor Lajos német-római császárt sem, akinek Barcinka az információkat szállítja erről a találkozóról a szlovák autonómia elismerése fejében.

Barcinka felnevet.

ERZSÉBET Hogyan? Jól hallok?

BARCINKA Igen. Bajor Lajos pénz helyett a szlovák államiság elismerését ígerte, ha sikerül bejutnom ide.

ERZSÉBET És te ideengeded?

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI Barcinkát természetesen figyeltük már apja halála óta. Nagyra értékeljük, amit az uradalom gazdasági felvirágoztatásáért tett. Hogy úgy mondjam, ha én kitaláltam valami új gazdasági vagy pénzügyi megoldást a királynak, érdekes módon az felbukkant a Csák-uradalomban is.

BARCINKA Mert itt is vannak sebezhető férfiak. Akik egy kellemes vendéglátásért cserébe sok minden információt képesek megszerezni.

ERZSÉBET Beengedjük magunk közé az ellenséget?

NEKCSEI Érdekes kísérleti terep volt számomra a Csák-uradalom. A kapudót is ott próbálhattuk ki, és bevált aztán országosan. De a nyersböradó, a harmincadvám, a bányailleték mind megjelent náluk, és miután ott a népek zokszó nélkül fizették, mi is bevezettük a királyságban. Egyedül a census Judeorum, a zsidók különadója volt az, ami a Csák-uradalomban megbukott. Ezért mi is óvatosan, lépésről lépésre vezettük be. És sikerült rávennünk a zsidókat is az adózásra. Ez nem volt könnyű mutatvány. Sőt, hogy úgy mondjam, páratlan Európában. Sőt, a saját

pénzt is Csák Máté próbálta ki először. Ahogy Barcinka mondja, pénzt veretett, az uradalomban azt használták. Ezt is figyeltük. Bevált. Akkor javasoltam a királynak a lilimos arany bevezetését és az ezüsttallér váltópénzre történő átállítását.

KÁROLY RÓBERT És azt is tudjuk, hogy Barcinka nem fogadta el a császár ajánlatát.

BARCINKA Mert ismerem, és nem bízom benne. Meg van győződve róla, hogy apám nyomán én is az ősvallást képviselem. Az információt elvinném neki, és hazafelé baleset érne. A népemet pedig megtizedelné.

ERZSÉBET Mi az, ami mégis azt mondatja veled, hogy ezt a nőt itt kell tartani ma?

KÁROLY RÓBERT Szükségem van a szövetségére az uradalom területi elhelyezkedése miatt. Barcinka nélkül a mai megegyezésünk csak egy újabb háborúval és népirtással lenne kivitelezhető.

BARCINKA És ezt el kívánjuk kerülni.

KÁROLY RÓBERT Foglalják el a helyüket.

JÁNOS A miniatűr zászlók szerint én Kázmér mellett ülök.

KÁROLY RÓBERT Így láttam helyesnek.

KÁZMÉR Nem ülhetünk egymás mellett. A Luxemburg-háznak János személyével követelési igénye van a lengyel trónra. Hadban állunk jelenleg egymással.

KÁROLY RÓBERT Igen, de ez semleges terület.

BARCINKA Köszönöm a helyet, így kíválón látom mindhármukat. Csak ez a krónikás ne döfjön hátba.

KÁROLY RÓBERT Nincs szándékában megölni önt. Legalábbis nekem nem említette.

BARCINKA Maradt végig. Nehogy vetkezősemmel eláruljam az apját.

LAJOS Nem. Nem érdekelt a vetkezőse.

BARCINKA Hát?

LAJOS Az érdekelt, hogy vendégeink közül tölti-e önnél valaki az éjszakát.

BARCINKA Értem. És töltötte?

LAJOS Nem.

KÁROLY RÓBERT Lajos, foglald el a helyedet, és próbáld megakadályozni, hogy az ellenzék idegen népek előtt gyalázza a királyt és a nemzetet. A saját nemzetét.

LAJOS Igyekeznem fogok, apám.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei! Itt vannak nálad a másolatok arról, hogy a jelenleg kint tüntető főurak miféle törvénytelenéseket követtek el az előző király alatt?

NEKCSEI Ahogy megbeszéltük, király, itt van minden.

KÁROLY RÓBERT Vidd ki hozzájuk, fiam, és ha van bátorságod, olvasd fel nekik a listát.

LAJOS *(felragyog a szemé)* Köszönöm, apám, ezt a feladatot. Felolvasom nekik.

Átv teszi Nekcseitől az iratokat, elindul kifelé.

BARCINKA Várj! Legalább azt mondd meg... szép voltam?

LAJOS Igen. Gyönyörű...

Kisiet.

KÁROLY RÓBERT Hallottátok, nincs időnk.

BARCINKA Térjünk a lényegre.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei! A megálapodási tervezet pontjait előlről. Siessünk!

NEKCSEI Jelenleg Lengyelország adófizetője a cseh királynak. Ezt az állapotot javasoljuk megszüntetni. A függőség megszüntetése céljából.

KÁROLY RÓBERT Hármas szövetséget akarunk, minden belső kettős kötés nélkül.

JÁNOS Nem tudok lemondani a lengyel adóról. Kockáztatom a kincstár egyensúlyát.

KÁZMÉR Az adófizetés célja, hogy János ne tartson igényt a lengyel trónra. Vagyis az enyémmre.

ERZSÉBET János igénye megváltható. Az adó egyszeri, örökös megváltásával.

JÁNOS Ha Kázmér megváltja egyszeri összeggel, lemondok a lengyel trón iránti igényemről.

BARCINKA De miért tart igényt a cseh király Lengyelországra?

JÁNOS Rokoni szálak miatt.

KÁZMÉR Nem tudok megváltást fizetni. Csak évi adót. Nincs pénzem. A hadjáratok elvitték.

BARCINKA Fizesse ki a magyar király. Ennek fejében pedig János lemond a lengyel trónról. Így a magyar királyság is erősödik, hála rára kötelezi Kázmért.

KÁZMÉR A magyarok hálájára nem tartok igényt. Az mindig legalább ezer halottat jelent.

BARCINKA De a pénzükre igen?

KÁZMÉR Az lehetséges.

ERZSÉBET Fizessük ki Jánost, ha a trónigény megszűnik, a családnak megerősödik a lengyel trónon.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI 20 000 cseh ezüst.

KÁROLY RÓBERT Sok.

JÁNOS Egy trónigényről való lemondás, mely trónra vérrokoni lehetőségem van, nem sok.

BARCINKA 5000 ezüstöt ebből elvállalok. Cserébe a szlovákok birtokon belüli önrendelkezéséért.

Csend.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI Javasolom, felség.

KÁROLY RÓBERT Rendben van. Jegyzőkönyvezd. A magyar király 40 000 cseh ezüstöt fizet megváltva a lengyel adósságot Luxemburgi Jánosnak, aki ezért írásban lemond lengyel trónigényéről.

JÁNOS Negyvenezret?!!!!!!...

NEKCSEI Az az ötezer, amit a szlovák hercegnő...

KÁROLY RÓBERT Arra később visszatérünk. Egyelőre nem kívánunk élni a felajánlott lehetőséggel.

BARCINKA Sajnálhatod, király.

JÁNOS Kifizeted... az egészset?!!!!!!

KÁROLY RÓBERT Kell vagy nem?

JÁNOS Persze, hogy kell... ezzel megválthatom a fiamtól Morvaföldet, és őt arra ösztökélhetem, hogy felháborodottan a császárhoz rohanjon, elárulja az apját, és cserébe pár év múlva ő legyen a Habsburg császár. Ahogy ezt el is terveztem.

ERZSÉBET Ami mindannyiunknak jó lesz, hiszen később kibékülsz a fiaddal, és saját véredből lesz a legfőbb ellenségünk. És felújítjuk a magyar-cseh közös aranytermelést, de már saját haszonra.

KÁROLY RÓBERT Kell vagy nem?

JÁNOS Elfogadom. Mikor?

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI A király, ha akar, az ezüstökkel mehet haza innen. Van ennyi a kincstárban. Amikor a cseh ezüst felvásárlásával és értéktelenítésével akartuk meggyengíteni a cseh királyt, szereztünk ennyit.

KÁZMÉR És ezt csak így elmondja a tárnokmestered?

KÁROLY RÓBERT Miért ne mondaná el? Ez most az őszinteség órája. Nem lehet másként.

JÁNOS Ti vásároltátok fel...

ERZSÉBET Vatikáni tanácsra. Ne aggodj, János, nem magyar kitaláció volt ez. A pápa akarta így.

JÁNOS De miért?!

BARCINKA Mert igényt tartottál a kereskedelmi útvonalakra, amelyeket pedig a császár és a pápa felügyelt.

JÁNOS Így van, de egyedül kevés voltam ehhez.

KÁROLY RÓBERT De mától már nem leszel egyedül.

JÁNOS Aláírom. Elfogadom.

KÁZMÉR Megszabadulok ettől a hatalmas adótól, amit a cseh királynak fizettem eddig. Kezd érdekelni a terved, király. Így csökkenthetem a jobbágyaim adóterhét. Magam is erősebb leszek.

ERZSÉBET A családunk erősebb lesz Lengyelföldön.

JÁNOS És a kereskedelmi utakat...

KÁROLY RÓBERT Nekcsei!

NEKCSEI A király javaslata, ha a meg egyezés létrejön, szabályozzuk a kereskedelmi utakat és a vámfizetést.

KÁZMÉR Vagyis?

NEKCSEI Bécs helyett Budán át a csehországi Brün felé vezetjük, ezzel kikerüljük a bécsi árumegállító jogot.

BARCINKA Kikerülni Bécset? A bécsi árumegállító jog a császár egyik legalapvetőbb bevételi forrása!

ERZSÉBET Hárman már megtehetjük.

KÁROLY RÓBERT Így a cseh, lengyel és magyar áruk közvetlenül eljuthatnak egész Európába, a császári vám nélkül.

JÁNOS És ha a császár megakadályozza, hogy az áruink vevőkre találjanak Európában?

KÁROLY RÓBERT Akkor kelet felé kereskedünk. De a keleti árusokat akkor is a saját útvonalunkon, Budán és Brünön keresztül juttatjuk el Európába. Amúgy is a keleti piacokban hiszek, mióta Nekcsei meggyőzött erről.

NEKCSEI Mert a keleti népek valami érthetetlen módon rokonaikat látják bennünk, és alig várják, hogy kereskedelmi alapon is kapcsolatra lépjünk velük.

ERZSÉBET És mert valóban rokonok.

KÁZMÉR Kizárt, hogy ezt a császár tétlenül nézze.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei!

NEKCSEI Ezért szükséges a következő pont: a három király megegyezik a legteljesebb katonai együttműködésről. Szerződés szerint bármelyik fél köteles azonnal a másik segítségére sietni háború esetén.

JÁNOS Hiszen mind a hárman tagjai vagyunk a császárral és a pápával kötött európai katonai szövetségnek.

KÁZMÉR Ezt most felmondjuk?

KÁROLY RÓBERT Nem mondjuk fel. Létrehozunk egy másikat.

BARCINKA Ebben az esetben a birtokomon hadba állítható, jól képzett sereg is csatlakozik ehhez a szövetséghez. Cserébe a területi autonómiáért.

KÁROLY RÓBERT Jelen szövetség a három királyra vonatkozik. Nem kívánunk élni a Barcinka által felajánlott lehetőséggel.

BARCINKA De a kereskedelmi útvonalnak akkor is át kell haladnia a birtokomon, ha Brün felé terelitek el!

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI A király Csák Máté felett aratott tíz évvel ezelőtti győzelmével megszerezte az útvonalak korlátok nélküli használatát.

BARCINKA Majd én újra felállítom azokat a korlátokat!

ERZSÉBET Nem tudom, a férjem miért tűr meg itt, Barcinka, de azt javaslom, ne lépd túl a saját határaidat.

BARCINKA A határaidat én szabom meg.

JÁNOS Az ám, a határok! Én vagyok a legközelebb az osztrák hercegekhez. Ha ez a szövetség létrejön, nekem fel kell készülnöm a háborúkra.

KÁROLY RÓBERT Ezért határoztunk úgy, hogy megerősítjük a határvédvonalat. Nekcsei!

NEKCSEI Megállapodunk a vendekkel a határőrizeti sáv kialakításáról. Háború esetén az osztrák hercegek feltartása a feladatuk, amíg a magyar–lengyel–cseh seregek megérkeznek.

BARCINKA A vendek? Hogy kerülnek ide a vendek? Hogy vettétek rá őket, hogy ezt elvállalják?

ERZSÉBET A vendek számunkra kedves nép. Hazátlanok. Most lesz hazájuk.

BARCINKA A szolgaság. Az lesz a szabadságuk, ami most a szlovákoké is.

KÁZMÉR Miért gondolod, Károly Róbert, hogy elég erős vagy ehhez a tervhez?

KÁROLY RÓBERT Mert nem vagyok született magyar. Született magyar király nem tudná ezt végrehajtani. De ne felejtse el, én a Luxemburg-házból vagyok, ahogy János is. Így a császárság mögötti francia és angol területek hercegei és királyai nem fognak segíteni a császárnak semmiféle hadi akcióban.

JÁNOS Gondolom, a szerződés készszen áll erre a katonai együttműködésre is...

KÁROLY RÓBERT Igen. Előre elkészítettük. A kereskedelmi útvonalak elterelésével és a katonai szövetség kialakításával megvédhetjük a belső piacainkat, és az egymás közötti kereskedelem is szabadabb lesz.

BARCINKA Hiszen most az egymás közötti kereskedelmet is a császár rendeletei szabályozzák. Csatlakozom a belső kereskedelmi szövetséghez. Cserébe a szlovákok önrendelkezéséért.

KÁROLY RÓBERT A szerződés egyelőre három fél részére készült. Neksei, a következő.

NEKCSEI A magyar király javasolja bevenni a megállapodásba a főkegyúri jog mindhárom államban való kiterjesztését.

KÁZMÉR Micsoda? Menjünk neki a pápának is?

JÁNOS Cseh földön legfőbb ellenségem az egyházi vezetés. Ha az egyházfők kinevezését kiveszem a pápa kezéből...

KÁROLY RÓBERT Ezt egyedül egyikünk sem teheti meg. Hárman együtt már igen.

KÁZMÉR Az egyházi vezetőim nem szolgálják a lengyel érdekeket. Pápai kinevezettek, legtöbbször kém.

KÁROLY RÓBERT A kinevezési jogot elveszjük a pápától. És a szövetségben belül kiterjesztjük a királyi tetszésjog alkalmazását.

BARCINKA Mi az a királyi tetszésjog?

ERZSÉBET A pápai bullák kihirdetése csak akkor történhet meg, ha azok tartalmával a király egyetért.

BARCINKA És a pápa ezt tétlenül fogja nézni?

KÁROLY RÓBERT Nem.

KÁZMÉR Nincs nagyobb vágyam, mint a lengyel egyházi önrendelkezés, de ez képtelenségnek tűnik.

KÁROLY RÓBERT Az általunk kinevezett egyházi vezetőkre lényegesen jobban támaszkodhatunk, mint az idegenekre.

JÁNOS Ezzel magunk mellé állítjuk saját országunkon belül az egyházat.

KÁZMÉR Korszakos ötletnek tűnik. De keresztülvihető?

BARCINKA Az általatok kinevezett egyházi vezetők közül küldhetek a birtokaimra is, ezzel letörjük azokat a Csák Máté-követőket, akik a magyar ósvallást kívánják visszaállítani. Segíteni fogom a csoportok felszámolását, cserébe kérem a szlovák önrendelkezést.

ERZSÉBET Barcinka meglehetősen sokat tenne ezért a célért.

BARCINKA Ha kell, magamat áldozom fel érte.

KÁROLY RÓBERT Nem számottevő ezen csoportok tevékenysége. Nem kívánunk élni a Barcinka által felajánlott lehetőséggel.

JÁNOS Készen állok bevezetni a királyi főkegyúri jogot a pápával szemben.

KÁZMÉR Én is.

KÁROLY RÓBERT Neksei?

NEKCSEI Az erről szóló szerződések készen vannak, aláírásra készen.

KÁZMÉR Hogy lehetőleg ennyire biztos benne, hogy belemegyünk mindenbe?

JÁNOS Ez egy nagyon veszélyes szövetség. Európa nem fogja tűrni a különalkut.

KÁROLY RÓBERT A császári és pápai uniók rossz útra tévedtek. Úgy gondolták, saját hatalmuk és gazdaságuk megerősítésére használják fel a közép-európai népeket. Ezzel megölték belső piacainkat, kereskedőink ki vannak téve az őáltaluk szabott áraknak és az elosztásnak. Amíg a császári gabonából kell a magyar kenyeret megsütni, elégedetlenség lesz. És ez az elégedetlenség egyre nőni fog. Saját érdekünk ennek megelőzése. A rossz császári és pápai gazdaságpolitika megöli a magyar, a cseh és a lengyel gazdaságot

is. Nekünk most nem a szabályzók elfogadásával, hanem a belső termelés fokozásával kell törődnünk. Ezért szükséges az előbbiekk mellett a pénzügyi együttműködés megerősítése is. Amennyiben ti is bevezetitek azokat a reformokat, amelyeket magam eddigi uralkodásom alatt bevezettem, a szövetség erős lesz az ellenség bármilyen támadását visszaverni.

Csend.

KÁZMÉR Ennyi... az egész?

KÁROLY RÓBERT Ennyi.

JÁNOS És ehhez... készen állnak az oklevelek...

KÁROLY RÓBERT Igen.

KÁZMÉR És akkor Szilézia is...

KÁROLY RÓBERT A tiéd, Kázmér. De van még egy pont...

Csend, senki nem szól.

KÁROLY RÓBERT Az utódlás kérdése. Ez a szövetség nem veszélytelen saját királyi személyünkre nézve sem. Mindhármunkra vonatkozik ez. Gondoskodnunk kell előre az utódlásról.

JÁNOS Gondolom, erre is kész terved van.

KÁROLY RÓBERT Igen, ezt a feleségem állította össze.

ERZSÉBET Kázmér kiskorú lányát, Erzsébetet házassági ígervénnyel a cseh király hatéves unokájának adjuk.

KÁZMÉR A lányom négyéves!

JÁNOS Az unokámnak...

KÁROLY RÓBERT Nincs más fiúörökösöd, király.

JÁNOS Nincs. Nincs más. Meghaltak. Hét fiam halt meg, hét fiamat kellett már eltemetnem. Ez az egy unokám maradt.

ERZSÉBET De ez még nem elég... Ha Kázmér meghal, mielőtt Erzsé-

bet és János unokája nagykorúak lennének, fiunk, Lajos öröklő a lengyel trónt. Erről Kázmér végrendelegzik.

KÁZMÉR Egyelőre nem kívánok meghalni. Sok még az elvégzendő feladat.

KÁROLY RÓBERT Ebben az esetben nem veszi át Lajos a királyságot, csak perszonálunió jön létre.

BARCINKA De ebben az esetben a fiatok, Lajos elvehet engem mint Csák Máté örökösét. Megvalósítjuk a szlovák önrendelkezést, magyar királlyal. Ez lehet a béke alapja.

ERZSÉBET Lajos nem veheti el Barcinkát, Lajosnak egy létező nép uralkodójának a lányát kell elvennie, ami erősíti hatalmát, kijeji, bizánci hercegnőt...

BARCINKA Létező népet? Miért, az én népem nem létezik? Előttek már itt voltak, szövetségben éltek velük, majd szolgáitokká tették őket! Az apám volt az első, aki a saját uradalmain belül elismerte őket mint önálló népet! Az a Csák Máté, akinek magyar királynak kellett volna lennie, aki helyett ezt az egész szövetségesdit most az idegen Károly Róbert játssza el!

ERZSÉBET Barcinkát senki nem hívta erre a találkozóra! Nem vethet a király szemére semmit!

BARCINKA Miért engedted akkor ide, király? Miért hagytad, hogy végighallgassam ezt a szövetségi megbeszélést, miért nem dobtál ki az első pillanatban?

KÁROLY RÓBERT Mert... értékelem a népedet, Barcinka. Tudtam, ismertem apád törekvését, hogy néped méltó módon fennmaradjon. Tudom, hogy szlovák iskolákat, kolostorokat alapított, támogatta őket. Az országom területén élő más népekkel ugyanez a szán-

dékom magamnak is. De ebben a hármasszövetségben nem vehetsz részt. Ebben a területi egységben a Csák-uradalom olyan helyet foglal el, amely bármikor gátja lehet az együttműködésünknek. Ha megadom a szlovák önrendelkezést, ezzel elvágom a közvetlen kapcsolatot a cseh és a lengyel királysággal. Te nem vagy választott fejedelem, nem vagy senki és semmi, Barcinka. Önhatalmúlag kijelölted magad a néped képviselőjére, de vajon a néped nem fordul-e ellened? Ha megadom az önrendelkezést, ki biztosít arról, hogy utódod nem kíván harccal, háborúval önálló országot létrehozni? Ha így lesz, a hármasszövetséget egy ilyen harc, vagy akár csak egy felkelés is akadályozni tudja. Itt most túl nagy a tét, ezt nem engedhetem. Ha akarod, nyilvánosan bocsánatot kérek a népedet ért eddigi sérelmekért, amelyet magyarok elkövettek ellenük. Meghagyom Csák Máté iskoláit, az uradalomban megőrizhetik mindazt, ami a többiektől megkülönbözteti őket. De ennél többet most nem adhatok. Azért engedtelek be, azért hagytam, hogy részt vegyél a tárgyaláson, mert szeretem a népedet, és azt akarom, hogy a magad fejétől lásd be, az önrendelkezési jog most teljes képtelenség.

Csönd.

BARCINKA Belátom. És köszönöm. De ez csak én vagyok. Hogy a megvalósuló egyezségekre, melynek nyilvánvalóan útjában lesz a népem, ők hogy fognak válaszolni, azt nem tudhatom.

KÁROLY RÓBERT Igyekezz azon, hogy továbbra is békében ma-

radjanak velünk. A Csák-uradalom amúgy is a királyé már. Nekcsei? NEKCSEI Csák Máté leszármazottjai csak in effigi gyakorolhatják az uradalom fölötti jogaikat. A tényleges hatalom a mindenkori magyar királyé.

KÁROLY RÓBERT Ezt tudod te is, Barcinka.

BARCINKA Tudom.

KÁROLY RÓBERT Hiszem, hogy lesz majd alkalmas történelmi idő, amikor néped valóban önálló országot alapít. De ez most nem időszerű.

BARCINKA *(keserűen)* „Nem időszerű.” Igaz.

KÁROLY RÓBERT Kérdezlek, János, cseh király, megérted-e és elfogadod-e a magyar király szándékát, és a cseh–lengyel–magyar szövetségben foglaltakat?

JÁNOS Megértettem és elfogadom.

KÁROLY RÓBERT Kérdezlek, Kázmér, lengyel király, és egyben feleségünk révén rokonunk: megértetted és elfogadod-e a magyar király szándékát és a cseh–lengyel–magyar szövetségben foglaltakat?

KÁZMÉR Megértettem és elfogadom.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI A szövetség iratai aláírásra készen állnak. Kelt Visegrádban, az Úr 1335-ik esztendejében, november havában.

KÁROLY RÓBERT Erzsébet napján... kérem, a dokumentumot lássátok el kézjeggyetekkel. És hazatértetek után rendeleti formában erősítsétek meg. Addig a dokumentumnak teljes titokban kell maradnia.

BARCINKA Tehát hármasszövetség...

KÁROLY RÓBERT Talán lesz ez még négyes is...

BARCINKA Rám nem vonatkozik a titoktartási kötelezettség. Honnan

tudod, hogy nem árurom el a császárnak idő előtt a tervetek?

KÁROLY RÓBERT Nekcsei!

NEKCSEI A Barcinka kíséretében levő katonákat már lefogattuk, ideális körülmények között tartjuk őket a fellegrárban. Barcinka sem hagyhatja el a palotát, amíg a királyok haza nem érkeznek és meg nem alkotják a megerősítő rendeleteiket.

BARCINKA Vagyis rab vagyok?

ERZSÉBET Vendég. Egy ideig. Pár hét az egész. Biztosíthatlak, Barcinka, hogy jó ellátásban lesz részed. És sokat fogunk beszélgetni. Ittlétedet igyekezni fogunk minél kellemesebbé tenni.

BARCINKA Vagyis... nem mehetek ki.

KÁROLY RÓBERT Nem. Tavaszig biztosan nem.

BARCINKA Értem.

ERZSÉBET Elkísérlek a lakosztályodig. Meg leszel elégedve vele. És sokat beszélgetünk. Úgy látom, veled lehet miről.

Kázmér elé lép.

ERZSÉBET Tudom, hogy örök fájdalmat okoztunk neked Zách Felicián lányának kivégzésével. Talán egyszer még jóvátehetem.

KÁZMÉR Nem tudod jóvá tenni soha.

ERZSÉBET Megsimogatlak a kezemmel. A csonkult kezemmel, Kázmér.

Kázmér hagyja. Erzsébet megsimogatja az arcát.

ERZSÉBET Jó utat, testvéröcsém! Találkozunk.

Kázmér János elé lép.

KÁZMÉR Ezek szerint eldöntetett.

Vége a háborúskodásunknak.

JÁNOS Amíg élünk, igen.

KÁZMÉR Nem királyi szokás megölelni egy másik királyt.

JÁNOS Nem.

Megölelik egymást, Kázmér megáll Károly Róbert előtt, nézik egymást.

KÁZMÉR Köszönöm.

Bejön Lajos.

LAJOS Bejöhetek, apám?

KÁROLY RÓBERT Most már igen.

LAJOS A főurak meghallgatták a vádakat.

KÁROLY RÓBERT És?

LAJOS Elsiettek. A követtel együtt.

KÁROLY RÓBERT Gondolom, engem bepanaszolni a császárnál. Mint önkényurat.

LAJOS Igen. Magam azt hittem, a megalapozott vádak hatására megtérnek haza, de nem. Felháborodva a császárhoz sietnek.

KÁROLY RÓBERT Nem lepődtem meg.

KÁZMÉR Ez a magatartás ismeretlen a főuraim körében. Ha valakire ráolvastuk a bűnét, az leginkább önmagát ölte meg először.

KÁROLY RÓBERT Ez egy másik vidék. Jó utat, rokon.

KÁZMÉR A következő találkozót Krakkóba javaslom. Vendégeim vagytok. És Lajos, gyere majd te is el. Nézz körül az országomban. Alaposan nézz körül.

LAJOS *(nem érti)* Szívesen.

Kázmér elindul lendülettel kifelé, Károly Róbert néz utána.

ERZSÉBET Jó király lett az öcsémből.

KÁROLY RÓBERT Igen. Bölcs és jó király lett.

ERZSÉBET Szállásodra kísérlek, Barcinka.

BARCINKA Sajnálom, hogy a lengyel herceg ilyen gyorsan elsietett. De

majd a fiatalok társaságával fogok vizsgáztatni.

LAJOS Amíg a hercegnő udvarunkban van, szívesen társalgok veled magam is.

Barcinka Károly Róbert elé lép.

BARCINKA Amit a népemről mondtál... igaz. A bocsánatkérést nekünkben elfogadom.

KÁROLY RÓBERT Köszönöm.

Erzsébet elindul, mellette Barcinka, kimennek a teremből, utánuk Lajos.

JÁNOS Azt hittem, ha az ember öregszik, bölcsőbb lesz. Tévedtem. Megöregedtem, unokámat a lengyel király gyermekének ígértem, és aláírtam ezt a megállapodást.

KÁROLY RÓBERT És ezért nem érzed magad bölcsnek?

JÁNOS Tizennyolc évesnek érzem magam. Akkoriban követtem el ekkora örvültséget. Aláírni egy ilyen egyezményt, amikor tudom és ismerem a császár, a pápa, az egész nyugat erejét.

KÁROLY RÓBERT Talán nem is olyan erősek, mint gondolod.

JÁNOS Gondolod, hogy valakik, valamikor megköszönik nekünk ezt az egészet?

KÁROLY RÓBERT Biztos vagyok benne.

JÁNOS Én cseh vagyok. Csehül gondolkodom. A cseh népért vagyok itt, őrtük írtam alá, mert úgy érzem, ez kötelességem akkor is, ha kockázatos a vállalkozás. De te? Te miért dolgoztál ennyit ezért a népért? A magyarokért? A lengyel feleségeddel?

KÁROLY RÓBERT Nekem ez választott népem. Én választottam. Van ez annyi, mint ha ide születtem volna.

JÁNOS Úgy legyen.

Kezet nyújt, Károly Róbert elfogadja, János kisiet a teremből.

KÁROLY RÓBERT Nekcsei?

NEKCSEI Az iratok szabályosak, a dokumentumok hitelesek. Jó munkát végeztünk.

KÁROLY RÓBERT Te is úgy gondold, hogy a választott népért ugyanúgy lehet élni és meghalni, mint azért, amelybe születél?

NEKCSEI Nem tudom, felség. Itt már akkora a keveredés, hogy nem tudni, valójában ki melyik néphez tartozik.

KÁROLY RÓBERT De te magyar vagy.

NEKCSEI Kun vagyok, felség.

KÁROLY RÓBERT A kunok nem magyarok?

NEKCSEI Számít ez?

Csend.

KÁROLY RÓBERT Nem tudom.

Necsei áll, nem mozdul.

KÁROLY RÓBERT Tudod a sorsodat.

NEKCSEI Tudom, felség.

KÁROLY RÓBERT Ki kell hogy végeztessék. Tanúja voltál a megbeszélésnek.

NEKCSEI Tisztában vagyok veled, felség.

KÁROLY RÓBERT Minél kíméletesebben szeretném elvégezni.

NEKCSEI Köszönöm.

KÁROLY RÓBERT De száműzhetlek is. Katonáim elvihetnek olyan helyre, ahol nehéz rád találni. Mert a császári és pápai katonák felkutatnak, akárhol is vagy.

NEKCSEI Tudom, felség. De ezt is tudom, nehezen bírom a kínvallatást. Az első tüzes fogónál bevalának mindent. Ilyen vagyok, nem bírom a fájdalmat.

KÁROLY RÓBERT Kedveltelek, Necsei. És köszönöm az eddigi szolgálataidat.

NEKCSEI Örülök, hogy részese lehettem a történelemnek, uram. És miattam felesleges aggódnod. Az imént megittam az előre elkészített mérget. Megengeded, hogy a párkányon haljak meg, szemben a nappal? Szép a naplemente a Duna felett, felség.

KÁROLY RÓBERT Megengedem.

Kinyitja a nagy ablaktáblát, kint alkonyat a Duna-kanyar felett. Nekcsei odamegy, felfekszik a párkányra.

NEKCSEI A gyermekeimről...

KÁROLY RÓBERT Királyi soruk lesz. Megígérem.

NEKCSEI Köszönöm.

Necsei fekszik a párkányon, fölötte áll Károly Róbert, majd megérkezik mögé a felesége, átkarolja hátulról a királyt, az nem fordul meg. Csönd. Állnak, néznek kifelé.

Vége

Zsebők Csaba

A lelkem győz

Egész életem arról szól,
hogy szívemet és agyamat
összhangba hozzam.

De általában a lelkem győz.

Lélek-látogatók

Tekinteted több mint átható
Különös lélek-látogató

Tamási Orosz János

Trialógok dialógusa

Ratkó József nagymonológja

„Nem lakhatunk a fegyverek csövében.”

Lányaimnak

Negyvennégy-negyvenöt esztendővel ezelőtt egy – ahogy mondani szokták – alig pelyhedző állú fiatalember tartott segédmotorján Nagykálló felé. Valahol az út egyharmadánál, a nyílt országút mellett, felfigyelt arra a gyönyörű lányra, akit még ma is gyakorta maga elé idéz, hosszú, nyugtalan estéken, éjszakákon. Kék blúz volt rajta, farmer, és egy mosoly. Azzal követte az országút forgalmát. Egyetlen ház látszott, nagyon messze, beljebb, vagy két-három kilométerre; éles, tiszta idő volt, a szél nem kavarta fel a nyírségi port, minden csillogott, ragyogott abban a napsütésben. A fiatalember lassított benzinszűnyogján; nézte a lányt, arra gondolt, jó lenne őt átölelni, hátradőlve a fűben, semmi több még, csak feküdni arccal a nap felé, és lassan odáig emelkedni. A lány nem biztatta, rá sem nézett; lassan leguggolt, tépkedni kezdett valami kék és sárga virágokat; sem kacéran, sem felhívóan, de nem is akarván észrevétlenségbe hátrálni. S végképp nem akart semmit a járművek vezetőitől, *ahhoz* ez egy nagyon félreeső mellékút volt egyébként, de ennél fontosabb: a lány csak egy lány volt, a messzi tanyáról talán, vagy oda igyekezett, itt szállt le, néhány tíz méterrel feljebb, a távolsági buszról, s most virágot szed a nagyszüleinek. Csillaggá válni lenne jó vele, gondolta a fiú, majd feljebb húzta a gázkart; ment tovább, Nagykálló irányába. De az a kék blúz azóta kíséri s kísérti; jobb lett volna, gondolná olykor, de hát *Ratkó József*hez igyekezett. Akinél akkor fontosabb ember számára nemigen létezett.

Pár héttel korábban, egy városi irodalmi pályázaton a kezembe nyomtak egy oklevelet. Nem sokat jelentett, no nem legyintek rá amolyan „nagy-arcos” mórlikálással, de valóban eltörpült az esemény jellege annak körülményei mellett. Az ünnepi asztal mögött ugyanis ott ült *Ratkó József*, aki akkor – s bár természetesen bővült a sor, de azóta is – kamaszodó poézisem földi istene volt. A kézfogás közben-után eldadogtam ezt, s ő meghívott magához, derűsen, közvetlenül. Hát így kerültem én akkor arra a segédmotoros kerékpárra, így arra a távolságot rövidítő mellékútra. Vittem a Mesterhez kézirataimat, azt mondanám, természetellenes izgalommal, hiszen éreztem én, hogy rosszak, de nem mindegy: megütöttem-e már vajon a reménytelenség legmélyebb szintjeit? *Ratkó* olvasta, forgatta, vizsgálta a kéziratlapokat, a leghosszabb ideig azokat, amelyeket áthúzott, javított szavak és sorok szabdaltak keresztül; ez így valóban pontosabb, mutatott az egyikre, de még így sem jó. Viszont, azt gondolom, nem vagy reménytelen. Gyere, igyunk egy sört.

Így kezdődött. Söröztünk a presszóban, s kérdezgetett. Ma már azt mondanám, a szokásos vizsgáztatás volt, ugyan az irodalmi és a valós élet világából

jobban érdekelték a miértek, mint a kik. Miért olvasod éppen őt, mi fogott meg benne, hányan laknak az utcákban, mennyiről tudod, úgy nagyjából, hogyan élnek; ilyen kérdéseket tett fel, a válaszaimra alig kíváncsian. Érezte talán, vagy tudta, hogy a felvételek minősége sokkal fontosabb és elgondolkodtatóbb számomra; abból tanulom meg a lényegét: a legtöbbrre nincs – és máig sincs – érvényes feleletem. Ez volt a valódi pályaindítás, dicsérte ugyan néhány soromat közben, egy-két szóösszetételt, de sokkal többet tett azzal, hogy a kérdések útján tanított meg kételkedni. Mert csak a jól megfogalmazott kérdések nyomán leszünk képesek tisztán és pontosan látni.

Így kezdődött, mondom, és köszönöm a sorsnak, hogy folytatódhatott. Néhányszor még kimotoroztam hozzá, majd Pesten élve is meglátogathattam, később megérhettem, hogy egy kisvárosban kettőnk verseivel köszöntik a költészet napját; a nyolcvanas évek végén még az általam szervezett irodalmi klubba is eljött, utána tudtam meg: súlyos betegen; de mindennek itt csak azért van jelentősége: felzárkózhattam hát mellé tanítványnak, ám sohasem sikerült. Számomra mindig az maradt, ami az első eszmélő pillanatomban: kamaszodó poézisem földi istene.

A nyolcvanas évek elején beszélt először nekem, másoknak persze már korábban, de hát akkor ritkultak már találkozásaink, készülő István-darabjáról. Nehezen formálódik, mondta, a váz kész, a szerkezetre oda kell figyelni, nem könnyű, de a nézőknek sem lesz egyszerű, nevetett. Ennyit még, forgatta közben a bográcsot, készült az öhom, ennyit mondott, más-más szavakkal: hogy nem lesz egyszerű. Az ősbemutatón aztán megértettem, vagy talán csak önmagamnak magyaráztam meg, mire gondolhatott. Mert valóban trükkös drámaszerkesztéssel élt. Meg merem kockáztatni: Ratkó darabját épp emiatt játsszák rangjánál kevesebbszer. Rendező és társulat ritka minőségi együttállásának kell ahhoz megvalósulnia, hogy a *Segítsd a királyt* előadásához szükséges alázat mindenkiben nagyon erősen jelen legyen. Hogy valamennyi alkotó közreműködő megértse: ez a darab egyetlen főszereplőben testesül; mindenki más a játéktéren az ő gondolatait, tűnődéseit fogalmazza, egészíti; a kételyekre ő kérdez rá, s a válaszokat is ő adja, nemritkán újabb kétellyel oltva ki a korábbi. Nem bonyolult helyzetelemzés, hanem bonyolult ön- és történelem-marcangolás sodorja sorról sorra a nézőt; ráadásul a parabolák talán legklasszikusabb keretében. Nem véletlenül fogalmazott úgy az ősbemutatót kísérő műsorfüzetben Kósa Ferenc: *„Nehéz volna eldönteni, miről szól a te háromezer soros műved. István királyról? Az elmúlt ezer esztendőről? Személyesen rólad, Ratkó Jóskáról, egyes szám első személyben...? Távoli időket idézel, de jelenünkről vallasz, másokat szólaltatsz meg, de te szólsz általuk.”*

A darabnak, egyértelmű áthallásai szintjén, legfeljebb ha foglalatként van köze a múlthoz, a felvázolt történelmi helyzet történéseihez, feszültségeihez; még annyira sem közelít, noha artisztikusabb és rusztikusabb a gondolatok külső megjelenítése annál; de, mondom, még annyira sem, mint az *István, a király* – amely, s ez azóta sem került a helyére, végtelenül leegyszerűsíti az általa tárgyalt történelmi, társadalmi képletet. Mert mit is mond a rockopera? (Vagy hát valójában rockoperett.) Ami történik abban, az a jó és a rossz összecsapása, árnyalhatjuk ugyan a képet annyival: a komplex igazság egyikük

birtokában sincs, mert az állam talán megmarad s megerősödik az új rend által, de a nemzet vajon elbírja-e saját hagyományainak, addigi identitásának elvesztését? Az új haza új gazdasági és irányítási rendszere új kulturális értékeket kíván; de képes-e ennyi mindennek megfelelni egy olyan nemzet, amely nemcsak a génjeiben, de vele együtt élő, valós, eleven családi és társadalmi szerkezetében, szokásvilágában, ön- és jövőképében egészen másféle szabadság- és rend-elemeket ápol s rejt? A Szörényi–Bródy szerzőpár lényegében ezt és csak ezt a kérdéskört gondolja át, jeleníti meg – megoldatlan dramaturgiai hibákkal terhelten –, s annak ellentmondásait; még valamiféle válaszokat is próbálván sugallni, ám nem mélyíti tovább; nem mondja ki azt a félelmetes konklúziót, amely Ratkónál – a kiindulópont. Gondolok (a rockoperett kapcsán) a csak a humor szintjén elfogadható és dekódolható „Kádár–Nagy Imre” ellentét megmondóira, de említhetem a misztikus parafrázisok felé utat nyitó, valójában szerzői állásfoglalásként nehezen, vagy egyáltalán nem értelmezhető „veled, Uram, de nélküled” kinyilatkoztatását.

Habár – épp a harmincadik évforduló jegyében készült előadás ezt is, ennek egyetlen lehetséges olvasatát jól megmutatja. Olyannyira, hogy talán csak és ezért vállalta el a rendezést Alföldi Róbert. Amit kimond, az lényegében a korábbi – nem hivatalos – magyarázatok ismétlése. A záró mondatról ugyanis már az ősbemutató után „városi legendaként” terjedt: ennek kimondásával lehetett csupán engedélyeztetni az előadást. A kereszténység felvétele tartalmatlan külpolitikai gesztus, egy nemzetközi szerződés kvázi elfogadása, de mi valójában továbbra is őrizzük szuverenitásunkat; az akkori helyzetben: annak ellentmondó világnézetünket. Ez a legenda természetesen sohasem igazolódott, a szerzők meglehetősen sok verzióban adták elő magyarázataikat, legújabbán már a koronázás a szocialista ünnepek karikatúrájaként jelenik meg a szándékleiratok között; mit mondjunk erre: egy rossz dramaturgiai megoldást elég sokszíniűen lehet magyarázni, de jól sohasem. A lényegnél maradva: az, ami az ősbemutató díszletei és jelmezei között nem működhetett; a „de nélküled” lehetséges értelmezési síkjait tökéletesen leárnyékolta a ceremónia pátosza, átélése, nem beszélve a nemzeti trikolor és a himnusz megjelenéséről; nos, az most, Alföldi rendezésében, egyértelművé vált. Ismételjük meg: korántsem biztos, hogy a szerzők akaratát valósítva meg; ők csupán lehetővé tették egy sokféleképpen dimenzionálható végkifejlet ilyen értelmezését. Amikor kimondatik: nélküled. Amikor, másképpen, kimondatik: Magyarország nem keresztény ország, már államalapításától fogva sem az. Mindezt, és csak ezt húzza alá Asztrik „konkvisztádori” megjelenítése, de ugyanezt fejthetjük vissza Sarolt és István hangsúlyossá tett dialógusaiból.

Jogos kérdésként merülhet fel: miért időztünk ennyit a rockoperettnél? Nos, nem csupán azért, mert – párhuzamos megjelenésével – adja magát az összehasonlítás gondolata; hanem hát szóljunk arról is: ez a mű, talán épp leegyszerűsített konfliktusrendszere miatt, vitathatatlanul tágabb ismertséget, népszerűséget, sikerszériák tucatjait érte el, futotta be s futja be mindmáig, mint Ratkó József elmélyült, a probléma egészét átfogó, azt súlyos, nehéz örökségként továbbadó drámája. Jogos kérdés, mondtam mellékmondatként, s jogos válaszom erre: máig könnyebb felszínes operett-librettókkal hatni a tömegekre, mintsem eljuttatni őket a nemzeti sors legmélyebb kérdéseinek

megértéséig; itt és most, nevezetesen: a nemzeti identitás máig ható végzetes megroppanásának s majdani kopásának, eltűnésének következményéig. Mert Ratkó ezt a súlyt hordozza, mint valami hatalmas követ, figyelni annak repedéseit, lehetnének – lehetnének – akár élvonalak is azon a sziklán; forgatja, kurtatja, értelmezi, s végül kimondja: *szentté rontottunk, István.*

A darab első pillanatától ez a belső monológ manifesztálódik, noha minden a szokott dramaturgiai rendben történik. Megszólalnak a mellékszereplők, elbeszélnek egy helyzetet, megjelölik a történések pontos idejét, Imre herceg halálának óráiban vagyunk; ebben, az eseményekben, a látványvilágban, az a döntő jelentőségű, hogy minden nyíltan, tettetés és rejtőzködés nélkül megy végbe. Noha, elvileg, akkor már évtizedek óta tiltott ösvény a táltosregölés, de a bajorok elleni lázító beszéd is. A nyitó képekben még sincs semmi, ami erre utalna, s ez csak akkor válik érthetővé, ha a pontot minderre a pár perccel később valós alakban színre lépő István mondataiból emeljük ki: *„Halálával vesztett Isten is! Minket vesztített!”* Rejtőzködő kulcsmondatnak is nevezhetjük ezt a megszólalást, minden itt kerül a helyére; s majd így folytatódik. Utaljunk rá, mert természetesen jelen van a darab megírásának idején Ratkó József személyes gyászának átélése, súlya, ám az inkább érzelmi, és nem gondolati-tartalmi erősítést ad. A személyes gyász és a hazányi felelősség kettősségéből fakad fel a szöveg. S annak felismerését adja át: a helyzet megoldhatatlan. Utódkirály nincs, Péter nem kell a magyar uraknak, s az új hit sem vert még gyökeret; talán nem is fog, sejjik fel az öreg táltos és a főpap, de akár a főpap és István dialógusaiból. Mert a kereszt békéjét és nyugalmát, az új hit erejét kardokkal próbálták bizonyítani. *„A kard a testet, kereszt a lelket üti át”*, olvashatjuk a megerősítő kételyeket. A külső valóság súlya szorító: szerte Európában az új hit győzedelmeskedett; annak államszervező közigazgatási rendszere talán jobban, mint a szakrális tartalom; s amúgy Európa ugrásra készen áll, hogy megfizessen a pogány, dúló magyaroknak; a szemükben múltunk sincs, mert a magunkkal hozott-örzött pogány idők emlékeit nem tudják elfogadni. És jövő sincs, hiszen nincs folytatója a műnek.

Ki lesz hát a király? Dönteni kell, de dönteni lehetetlen. Dönteni kell, de minden döntés kudarc, minden döntés csak új vizályt szül. *„Nincs út előre-hátra: csak toporgunk”*, halljuk, már minden csak helyben járás; a lélek magas-tartásban vacog. Van ugyan döntés, irgalmatlan s nehéz; hazányi aggodalom és nemzetnyi felelősség egyaránt azt sugallja: szabad csak úgy maradhatsz, ha elveszítéd azt. Meg kell halnod kicsit ahhoz, hogy élve maradhass. Ahogy már mondtam: színészt és rendezőt egyformán nehéz feladat elé állít Ratkó József. Mert mívesen kimunkált, veretes nyelvezettel (amely nagyszerűen ötvözi a régies kifejezéseket az élő, modern nyelv kiszólásaival) megírt verses drámája inkább hat nagylélegzetű, több hangra írt, töprengő monológoknak, mintsem valódi, hamisítatlan színpadi játéknak. Ezt sokan megérik a premiért követő beszámoló írói közül, de mintha a látottaknál jóval erősebben ragaszkodnának a hagyományos drámaszemlélethez; ezért, noha felismerik a dramaturgiai utalásokat, mégsem azokból következtetnek a darab egészének kontextusára. Szakolczay Lajos például nagyon pontosan fogalmaz: *„a szereplők közül egyedül csak az államalapító alakja kötődik valamelyest az ismert történelemhez.*

A többiek – legalábbis ebben a költői álomban – szemünk előtt lesznek ismeretlenekből nagygyá. Mindeniküknek megvan a saját szenvedéstörténete s ezen belül a maga igazsága. (...) A szerző a legcsodálatosabb »hamisítást« egy sohasem volt táltos, az Öreg (óbéli ember) föltámasztásával érte el. (...) Ratkó merészségét jelzi, hogy az Öreg szinte egyenértékű Istvánnal; a törvényeket szigorúan végrehajtó, de azok igazságaiban némelykor kételkedő király azért annyira összetett jellem, mert benne lakik még az a pogány rész is, melyet a táltosdobbal világokat megidéző ember és életszemlélete jelképez.” Jóformán a sorok között, de olvashatjuk a lényegét: a belső monológok többrétegű fájdalomainak egymásra vetülését. Ugyanezt erősíti Berkes Erzsébet hasonló megközelítése: „Ratkó József nagyon ért hozzá, hogy az archaizáló, veretes nyelv korszerű gondolatokat közvetítsen, s úgy, hogy bár minden szereplőnek igaza van a maga észjárása szerint, az igazság egésze, István választott útja, a helyzetek teljességéből nyerje el indokoltságát.” Egy igazságon, egy számvetésen belül fogalmazódnak meg az eltérő igazságok és szándékok; inkább együtt tűnődünk magunk, nézők is, mintsem a cselekmény fordulatait követnénk. Igaz: történik a darab, építkezik dramaturgiája, követik egymást s épülnek egymásra az események; mégis igaza lehet annak a nézőnek, aki kevesli az ábrázolt történelmet, hiányosnak véli; felfigyel egy-egy hiátusra. Igaza lehet, mondom, mert a cselekmény a folyamat szempontjából majdhogynem másodlagos: egy állapot kialakulását követhetjük nyomon. Egy olyan történelmi csapda kialakulását, amely ugyan először csattan – vagy hát inkább befejeződik – Magyarhon felett; de amelynek esélye azóta sem csökkent. Legfeljebb a csapdát körülengő illúziók száma gyarapodik időnként. Kételyek és igazságok csatáznak egymással a monológon belül; más-más hangon szólal meg ugyanaz a lélek.

Így, ilyen olvasatban tudjuk igazán meg- és felfejteni a szöveget; ha a dialógusokat úgy értelmezzük: a határozott döntés után, a következményeket immár pontosan látva, a király, és csak ő, az öreg király gondolja végig a személyes és közösségi létezés poláris és dipoláris útjait. Hisz nincs, és az adott kor feszültségeiben nem is képzelhető el olyan bensőséges viszony, mint amilyen a keresztény főpap és a pogány táltos között kialakul; hitvitájuk éle talán magyarázható, de megbékélésük egymással csak akkor, ha az a két világ ütközésének egy külső, bár a felelősség tekintetében az ahhoz legközelebb álló személy lelkében megy végbe. „Pogány, de Istent ismeri. Okos. Amit mondogat, nem száraz beszéd. Álmétkodtató szavakkal tanít”, mondja a Főpap, s ez a beismerés, ez a közelítés ott és akkor tőle nem, de a kiegyensúlyozatlansággal, az identitás-zavarral járó békétlen ország jövőtlen jövőjét megsejtő király lelkiismereti vívódásának rezonanciájaként és úgy pontosan érthető, értelmezhető. S ez egyetlen, bár talán az evidenciát legjobban nyújtó pont; ha ugyanígy, egy hatalmas belső monológ párhuzamosaiként – amelyek közül egyik-másik még találkozik is – követjük a dialógusokat, akkor érzékelni fogjuk: nem egy cselekmény fejlődik előttünk, pontról pontra, hanem egy sorsban és nemzetben gondolkodó király méri fel a visszaszerezhetetlen veszteség nagyságát, súlyát. A véglegesség, mint koporsón a rög, koppan, hisz köt már – oldani lehetetlen.

Köt már a rög – köti a lelket. És rögzént koppannak egymáson a kérdések is. A nagy országépítés korában elegendő-e a pusztá hit? „Istentől ne tarts. / Áldása van minden munkádon” – nyugtatja a Főpap Istvánt. A király válasza kur-

ta: „Áldásával ország nem éri be! / Te is tudod!” Egy új szokásrend összeegyeztethető-e a régi, túlzó indulatokkal? Hallgassunk bele egy másik dialógusba. István: „...Jó vitézeim / némelyeket – Isten bocsássa meg – / megvakítottak. Nagy vétség vala! Öreg: S aztán meggyóntak jó vitézeid! István: Ne gúnyolódj! Törvényt tettem ellenük. Öreg: Törvény a látást visszaadja-e? / S mind a kitépett nyelvet, a levágott / kézfejeket?” Bárhol üjtjük fel a drámát, szövegtestében egymást váltják a tűnődés képei, a belső fortissimók; szakítsuk el a mondatokat az egyes szerephelyzetektől, az esetenkénti dialógustól, olvassuk egybe, és érezni fogjuk az egyként lázadást. „Nem gyűlölködni hútalak ide. / Gyűlöld a bűnt, a bűnösnek bocsáss meg”; „Erős hadunk van s jó követeink. / Erős had? Minden második vitézed / külső nemzetből való, idegen”; „Ha nem magyar, nektek Krisztus se jó!”; „...De nem! / Nincs bűnös ország, bűnös nép sohull! / Vétkes nem vagyunk – ha külön-külön / mindenki is magára venne bűnt, / akkor sem volnánk együtt bűnösek!” Mindenki, látjuk, másként hisz ugyanabban, mindenkiben másképp szólal meg egyazon szándék. Van, ki az erőben hisz; van, ki a szeretetben; van, ki a régi hitek kötéseiben; mások az új hit lélekformálásában. Az egymásra hatás vállalásának szándéka, a kölcsönösség viszonyrendszerének felismertetése hatja át a darabot, ugyan igaz ez jóformán minden játszható színműre, itt mégis felerősödik a kapcsolat. „Egyszerre műveld a három időt”, halljuk a darab vége felé a Táltos ajkáról, s hát mindeddig ennek vágya történt a szemünk előtt, legalábbis a mondatokba rejtve minden bizonnyal. Fohászként árad belénk, már-már kimondatlanul: béke akkor, ha minden megbékél egymással, akkor lehet csak... Mintha, ismételjük meg, a király gondolatain szűrődne át új hit és régi hit, harc és béke, elfogadás és kiegyezés, átszűrődik és mégis elfogy, mert párlata, főzete nem marad a dolgoknak. A csapda feloldhatatlan – az út zsákutcának bizonyult, s a fentebb vázolt külső körülményeknél sokkal többet veszítettünk: a kötődést, az identitást, a megmaradás hitének legbenső, rejtőzködő erejét. Feloldódott az a hatalom és az erőszak múltfosztó gúzsában.

„Engem már jó tíz évvel ezelőtt elkezdett izgatni a hatalom és az ember viszonya”, mondta Ratkó József 1984 augusztusában, egy, a készülő darabjáról szóló beszélgetésünkben. „Úgy látom – folytatta –, hogy a hatalom birtoklása előbb-utóbb elemberteleníti az embert, s ez nem annyira az ember, mint inkább a hatalom természetéből fakad. Kézenfekvőnek látszott, hogy ennek a tételnek az igazságát vagy nem igazságát az istváni életműn mérjem le. Ezt a művet már visszaigazolta az idő. Istvánnak ugyanaz volt a dolga, ami a miénk volt negyvenöt után: hazát teremteni, újat, minden áron, mert meg kell maradnia a népnek. Azaz, keményebben fogalmazva: idegen segítséggel új eszmét meggyökeresíteni a megmaradásért. István szentté romlását akarom megfigyelní és elmondani ebben a drámában, s azt is, hogy az az intézményrendszer, amelyet István teremtett és működtetett, hogyan önállósodik, hogyan működik gyakran István akarata, szándéka ellenére is.”

Az idézet által és vele válik talán érthetővé, teljessé gondolatmenetem. S annak magyarázata: miért nevezem a darabot egyfajta belső vívódásnak, miért olvasom-hallom úgy a szavait, mintha egyazon lélek fogalmazná meg mindazt a bonyolult, kusza összefüggésrendszert, amelyben mindennapos döntéseit

hozza. S miért eszmélünk mindig ugyanarra. Parabola, jeleztem fentebb, s erről szól Ratkó is: nemzedéke sorsát, országépítő szándékait s annak romlásait veszi-vette számba, kimondva-kimondatlanul. Darabja nem Istvánról, hanem a hatalomról szól; annak megszerzéséről, olykori véletlenszerűségeiről, s elsősorban arról a történelmi korszakról, amelynek átfogó értékelése talán épp ma, harminc évvel a darab megírása után válik izgalmassá. S amely korszakkal való tökéletes, komplex szembenézés ez a darab, a maga történelmi látszólagosságaival. Egy nagyon keserű szembenézés. Ami egyben egy feloldhatatlan politikai-világnézeti csapda; nevezhetjük nemzedékinek, mondhatjuk személyesnek.

A dátum cezúrája egyértelmű. Ahogyan a gondolat levezetése: a hatalom megváltoztatja az embert, s lerontja annak működését, intézményeit. Még akkor is, ha maga a cél tiszta, maga az eszme – a közjó gyakorlása. Két-három nemzedék önvallomásaként olvashatjuk Ratkó darabját, elsősorban személyes tükröt tart, persze, de sokatmondó az, ahogyan kortársai közül többen – néhányan már a hetvenes években – eljutnak ennek megfogalmazásáig. Nagyon pontosan gondolva végig azt a paradoxont: az eszme, s lám, a korábbi is, együtt jár az erő és erőszak csapdájával; amikor gyengülni kezd, azt épp nyílt vagy rejtett erőszakosságának „köszönheti”. Konkrétan fogalmazva: az a nemzedék, amely a világháborúk évtizedeinek dúlása után egy új országot, egy új hazát kezdett építeni, fokozatosan nézett szembe, már saját fizikai létezésében, az illúziók elvesztésével. Nemcsak az ötvenes években, arra volt még egy forradalmi válasza, hanem annak nem csupán leverése, de lassú, fokozatos kiégése, ellobbanása után; tapasztalván azt: hogyan foszlik el annak identitás-képzése is, szinte észrevétlenül. S amikor mégis válasz kezd fogalmazódni az egyre elviselhetetlenebb helyzetre, akkor az mindent el akar söpörni, mindent, ami volt, azt is, amiből fogant. A nemzedéktárs Bella István írja erről nagyon pontosan: *„nem én, Magyarország lesz szétszagattott, / múltját és jövőjét szanaszétjél szedik”* (Székely Dózsa György imája). Fontos erre akár csak rápillantanunk, mert szemet szűrő, ahogyan az idősebbek még hinni tudnak, ám a fiatalabbakból – ma már nagy öregjeink, sokan nem is élnek, csupán közöttünk vannak, mint maga Ratkó szelleme – felcsap az a keserű, döbbenetes felismerés: a jövő, amely most még épp csak elkezdődött, épp csak formálódik, ereje teljében őket fogja kivetni, megtagadni; s talán – a szó megakad bennük, tűnődnek, és érzik-látják a csapda sokadik megújulását. Működik, ismét.

Mert működni kell, érezte meg darabja átgondolása közben Ratkó József. Talán elkerülhető, de annyira nyilvánvalónak látszik a tragédia – felhősödött arca. Darabjával párhuzamosan születnek versek is; idézzünk az egyikből: *„Milyen vihar jöhet még, milyen omlás? / Eszme-rengés? Lélek-csuszamlás? // Vagy megtanulunk végre mégis élni? / Lelkünket lóbálva remélni?”* (Az a jövő). De hát az ár mindig magas, reménytelenül magas, és mindig elkerülhetetlen. Nemzetünk talán egyik valóban létező sorstragédiája: alkuval megszerzett félszabadságból nem születik élhető jövő; nem születünk tisztán és büszkén említhető múlt fiaiként. Ennek hiánya miatt pedig nem alakul ki nemzeti identitás, csupán a valamiféle függések és kényszerpályák végeláthatatlan íve. Hisz talán abban is van valami sorsbélyeg, hogy első írásos nyelvi emlékünknél – *Halotti beszéd*. És minden új kor küzdelmében ellenségképet gyártunk, és gyűlölet-toposzokat állítunk melléje. S hogy mindig minden korszakváltás során csatáinkat a közvetlen múlt ellen

vítuk s vívjuk; nemzeti emlékezetünk kései koraiban is egykor megtörtént s így megváltoztathatatlan döntések, konfliktusok tanulságait értelmezzük át, fordítjuk ki, vagy – s ez a legbiztosabban sejthető eljövétel – „bűnnek alítják”, alítjuk. Azt, mi létünkkel mondatott s mondatik. „*Lélekszakadva mi elől menekült Ratkó Jóska?*” – sikolt fel tőle való *Búcsúírásában* Serfőző Simon. – „*Mitől volt ziháló zaklatottsága? Ki vagy mi elől menekült végül földbe, halálba?*”

(...)

Negyvennégy-negyvenöt esztendővel ezelőtt egy – ahogy mondani szokták – alig pelyhedző álló fiatalember tartott segédmotorján Nagykálló felé. Valahol az út egyharmadánál, a nyílt országút mellett, felfigyelt arra a gyönyörű lányra, akit még ma is gyakorta maga elé idéz, hosszú, nyugtalan estéken, éjszakákon. Kék blúz volt rajta, feszes farmer, és egy mosoly. Azzal követte az országút forgalmát. Egyetlen ház látszott, az is nagyon messze, beljebb, vagy két-három kilométerre; éles, tiszta idő volt, a szél nem kavarta fel a nyírségi port, minden csillogott, ragyogott abban a napsütésben. A fiatalember lassított benzinszűnyogján, nézte a lányt, arra gondolt, jó lenne őt átölelni, hátradőlve a fűben, és semmi több még, csak lenni arccal a nap felé, és lassan odáig emelkedni. A lány lassan leguggolt, tépkedni kezdett valami kék és sárga virágokat; sem kacéran, sem felhívóan, de nem is akarván észrevétlenségbe hátrálni. Csillaggá válni lenne jó vele, gondolta a fiú, s leállította a motort. Azóta is ott fekszenek a fűben, arccal a nap felé, s meglehetősen boldogan halnak, míg fel nem sír bennük ismét valami jövőféle.

Berki Ádám

Változó

fák között bújócska
táncoló fogócska
– gyermekkor –

angyali pillantás
kegyetlen változás
– vasszigor –

rohanó eszmélet
lebegő csendélet
– egygyé forr –

A Cédrus Művészeti Alapítvány logójával jelzett oldalakon tavalyi pályázatainkon jelentkező szerzők műveit közöljük.

Ratzky Rita

A népszínmű*

A Bécsben született, majd nagyon magyarrá lett műfaj

Jókai Mór, a német nyelvterületen is jól ismert XIX. századi író, aki a színházi világban ugyancsak otthonos színpadi adaptációi, operettlibrettója és nem utolsósorban elsőrangú színésznő felesége, Laborfalvi Róza révén, írja a népszínműről: „A [Nemzeti Színházban – R. R.] magasabb drámának napja volt a péntek, a népszínműé a vasárnap. Lehetetlen összehasonlításokat nem tenni.

A pénteki előadás üres padosaival, ásító páholyaival, kopott díszleteivel; az a lágy meleg hangulat, mely mint a malária, magának a művésznek a lelkét is ellankasztja... és azután a vasárnapi színház, zsúfolt karzataival, lelkesedni, mulatni, örülni kész közönséggel: nyüzsgő színpad, daltól visszhangos kuliszszák, tapsvihár, hulló koszorúk!”¹

E maga korában nagyon népszerű, de különösen a XX. századi interpretációkban meglehetősen lekicsinyelt műfaj elnevezése tükörszó, a német Volksstück fordítása, amint arra alighanem Pukánszky Kádár Jolán jeles tanulmányából merítve² minden magyar színháztörténet utal. Népszínművön eleinte, az 1840-es évek közepéig a „köznép mulattatására szánt, könnyű fajsúlyú látványos darabot értenek”.³ A század második felére számos darab megszületése és bemutatása nyomán körvonalazódik a műfaj lényege: „se vígjáték, se dráma, se tragédia, de mindebből valami; vegyes nem, mely sok mindent magába olvaszthat, sőt a zenét és éneket is segédül veheti. Egy neme a melodrámának, vagyis modern melodráma tragikomikai alapon, legtöbbször társadalmi iránnyal.”⁴ Gráfik Imre néprajzkutató XIX. századi előzményekre támaszkodva hangsúlyozza a műfaj társadalomkritikai életét,⁵ amely elsősorban az 1848 előtti szabadelvű gondolatok közvetítésében volt: például az egyenlőségé, az érdek-egyesítésé, és amelyek megvalósulására 1849 után nem sok esély volt. Épp ezért aratott sikert a színpadon, mert a politikai remények tekintetében „jobb

* Egyik anyaga egy életmű-tanulmányválogatásnak, mely a kutatótól az év végén a Napkút Kiadónál lát napvilágot

¹ Jókai Mór: *Blaha Lujzáról. Blaha Lujza Emlékalbum*, szerkesztette: Porzolt Kálmán, Budapest, 1926, 22.

² Pukánszky Kádár Jolán: *A magyar népszínmű bécsi gyökerei*, Irodalomtörténeti Füzetek, 38. Budapest, 1930

³ Pukánszky Kádár Jolán, uo. 3.

⁴ Gyulai Pál: *A lelencz*, in: Gyulai Pál: *Dramaturgiai dolgozatok*, I-II., Franklin, Budapest, 1908

⁵ Gráfik Imre: *A népszínmű szerepe a nemzeti tudat őrzésében. A Velika Pisanica [Horvátország – R. R.] példa, burgenlandi és szlovéniai kitekintéssel*, in: *Magyarságkutatás 1995–96. A Magyarságkutatás könyvtára XX.*, szerkesztette: Diószegi László, Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995–96

időkre” emlékeztetett. A társadalomkritikus hang a szabadságharc bukása után gyengült, fontosabb lett a magyarság hangsúlyozása, a nemzeti különösség és önbecsülés legalább látszólagos megőrzése.⁶

A népszínmű jellemzői. Szigligeti Ede, a műfaj hazai megteremtője 1848 előtti darabjaiban⁷ a népen nem a parasztot és a pusztai embert kell csupán érteni, a szó tágabb értelemben veendő, mint köznép, gyakorta a szereplők a városi népességből valók (professzor, kereskedő, színész stb.). Az író 1848 utáni darabjaiban a korszak népies irányának hatására a színhely, a téma, a szereplők a vidéki Magyarország köréből kerülnek ki (parasztgazda, csikós, bojtár, kocsmáros, fogadós, földesúr, bíró, jegyző stb.). Ekkor talál rá Szigligeti, és nyomában mások, a népszínmű nagy lehetőségeire, igazi funkciójára: a városi (sőt fővárosi), túlnyomó többségében még mindig német ajkú lakosság számára szórakoztató formában közvetíteni a magyar nyelvet, a magyar dalt és táncot, bemutatni a falusi nép életét, vagy amit ő annak gondol.⁸ Ebben az értelemben a népszínmű bizonyos mértékig például a németek és mások asszimilációját segítette elő. A városi kispolgárság műfaja volt. Nagy szerepe volt a magyar színházba járás kultúrájának terjesztésében. Ugyanis a magyar fővárosban sokkal előbb működött a német színház, mint a magyar. A magyar nyelvű állandó, kőépületben működő színház 1837-ben nyitotta meg kapuját, 1840-ig Pesti Magyar Színház, majd Nemzeti Színház néven. Szigligeti Ede, polgári nevén Szathmári József nem volt falusi származású, nem gyermekkorából ismerte a paraszti szokásokat. A népiesség akkor, hogy úgy mondjam, benne volt a levegőben. A kor ezen törekvései és küzdelmei közt a drámaíró nálunk nem játszott kozmopolita szerepet. Szabadelvű volt, annak kellett lennie, másképp a reformokért lelkesülő fiatalság nem is tűrte volna meg a színpadon. Korabeli adatokból tudjuk, hogy a magyar színház megnyitása után még évekig küzdött a közönség kegyeiért. Az arisztokrácia még sokáig előnyben részesítette a Színház-téren [ma Vörösmarty tér – R. R.] található német színházat. Kellott egy olyan új műfaj, amely nagyobb közönségre tarthat számot, mint az opera és a tragédia, tud olyat nyújtani, amit a városi polgárság, jórészt a kispolgárság szívesen fogad. Ebből a célból hozták létre a népszínművet. A szabadságharc bukása után a politikai nyilvánosság visszaszorult, az irodalom és a művészetek erős cenzúra és öncenzúra alatt működtek. A színház valamelyest jobb helyzetben volt. A színpadon lehetett magyarnak és demokratának lenni, a polgári életben nem. Ez az 1849 utáni önkényuralmi időszakban a magyar népszínmű sikerének a titka. A műfaj annyira népszerű lett, hogy 1875-ben egy új színházat hoztak létre számára, a Népszínházat.⁹

⁶ Gráfik Imre tanulmánya a népszínmű egy sajátos XX. századi aspektusát érinti: a kisebbségi magyarság körében betöltött szerepét a nemzeti identitás megőrzésében és az anyanyelv terjesztésében.

⁷ A népszínműre vonatkozóan 1849-ig lásd Kerényi Ferenc: *A régi magyar színpadon. 1790–1849*, Elvek és utak, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981

⁸ Ezt meg is fogalmazza elméleti munkájában. Lásd Szigligeti Ede: *A dráma és alfajai*, Kisfaludy Társaság, Athenaeum Nyomda, Budapest, 1874

⁹ A Népszínház létrejöttének körülményeiről lásd Rákosi Jenő: *Emlékezések. Rákosi Jenő Művei*, I-II., Franklin Társulat, Budapest, é. n.

Hanák Péter tanulmányában, amely a kissé későbbi, de ugyancsak a tömegkultúra jelenségeként értékelhető nagyon osztrák és nagyon magyar zenés műfajjal, az operettel foglalkozik, számos, a népszínműre is alkalmazható megjegyzést találunk. „Lehetett azzal a hittel [vagy mondjuk inkább illúzióval – R. R.] beülni a színházba, hogy ott egy mágikus erő felfüggeszti a társadalmi rend s a mindennapi élet törvényeit, de lehetett úgy is felfogni a színházat, hogy ott szabad mindaz, ami a mindennapi életben tilos és veszélyes: kritizálni, kigúnyolni a bürokráciát, a tábormokokat és a mágnásokat, az egész fennálló társadalmat.”¹⁰

Mind az idegen ajkú, mind a magyar városi közönség számára a mű-népdalok vagy műdalok a népszínművek előadása során lettek népszerűek, és előfordult, hogy visszakerültek közelebbi vagy távolabbi ihletőjük, a nép ajkára. A színdarabok története többnyire tartalmaz valamilyen bűnügyet a nyomozás fondorlataival, ártatlanok bevádolásával stb., amivel a közönség érdeklődését az előadás során végig fenn lehet tartani. A jellemek nem különösebben összetettek, inkább egy-egy erőteljes vonással megrajzoltak, gyakran a világirodalom vígjátéki hagyományától örökített típusok jelennek meg, amelyek már egy-egy jelenet után könnyen azonosíthatóak. A népszínművek népszerűségében nagy szerepet játszott a közérthető nyelvezet, azaz a romantikus drámákkal szemben a köznyelv használata, esetenként lokális ízekkel, nyelvjárási sajátosságokkal tarkítva. Időnként megjelenik a szaknyelv, amelynek ugyancsak megvan a maga előzménye a magyar dráma történetében.

A népszínmű bécsi gyökerei. Az osztrák fővárosban a romantika, vagy még inkább a biedermeier idején¹¹ a művészet szétválik egy magasabb és egy populárisabb ágra. A klasszicizmus még szinte kizárólag a magasabb ízlést szolgálja, csak a művelt emberek számára élvezhető, a romantikának a nemzeti folklórhoz visszanyúló ága már nagyobb közönséget hódít meg, míg a biedermeier szándékoltan céloz meg egy szélesebb olvasó-, illetve nézőközönséget.¹² Ahogyan a már idézett Pukánszkyne felvázolja:¹³ „a bécsi külvárosi színpadokon a Burgtheater világának paródiája fogalmazódik meg”. A bécsi népszínművet a színházitörténet kezdetben paródiának nevezi. Ezeknek a daraboknak közös vonása, hogy egy romantikus bűnügyi történet szálára fűzik fel a cselekményt. Ugyanakkor megjelenik bennük a népiesnek újszerű felfogása, amelyben a népi alak nem azonos a nevetségessel, az alantassal, hanem az úri világgal szemben tiszta erkölcsöt, morális fölényt képvisel. A bohózatától (amely francia, sőt olasz forrásokra megy vissza) az osztrák népszínmű remek szereptípusokat örökölt. Mindenezek a jellemzők eljutnak a magyar népszínmű formálódó világába is, amely osztrák népszínművek bemutatásával, majd

¹⁰ Hanák Péter: *A bécsi és a budapesti operett kultúrtörténeti helye*, Budapesti Negyed, 1997, 2–3. szám

¹¹ E két művelődéstörténeti, illetve stílustörténeti irányzat virágzása nagyrészt egybeesik: ugyanannak a kornak a kérdéseire adott két különböző válasz.

¹² Weber Antal: *Az irodalom szerepváltása a biedermeier kultúrában*, Irodalomtörténet, 1998, 1–2. szám, 210–226.

¹³ Pukánszkyne Kádár Jolán: *A magyar népszínmű bécsi gyökerei*, Irodalomtörténeti Füzetek, 38. Budapest, 1930, 6.

magyarításával kezdi meg a maga életét. Pukánszkyne szerint¹⁴ Szerdahelyi József¹⁵ (1804–1851) és Megyeri Károly¹⁶ (1799–1842) színész játékaival jutott el a műfaj a magyar színpadra, még mielőtt a drámaírók munkába fogtak volna.

A magyar népszínmű nagy alakja. Drámatörténetünk szerint a népszínmű Szigligeti Ede „leleménye”.¹⁷ Tény, hogy bár írtak előtte a magyar irodalom e műfajában darabokat, sőt Gaál József *Peleskei notáriusa* évtizedekig siker volt, Szigligeti egy egész életművet alkotott e műfajban. Már hivatkozott munkájában¹⁸ saját színdarabját, a *Szökött katonát* (1843) nevezi az első magyar népszínműnek. Ekkori darabjaiban (*Zsidó, A rab, A lelenc*) egy-egy társadalmi típust ragad meg, illetve a maguk sajátos módján ezek is zsánerképek, csak a figurák többnyire városi alakok. Élete vége felé újra visszatér a társadalmi jelenségeket előtérbe állító írásokhoz (*A strike, Az amerikai*). Ő fedezi fel a színpad számára az új nemzedék legtehetségesebb tagját, Csiky Gergelyt (1842–1891).

Szigligeti Ede színészként kezdte, sőt 1844-ig főként ebben a minőségben dolgozik a Nemzeti Színházban, a színpad és a közönség alapos ismerete vezeti drámaíróként is. 1854 után rendezői munkakörben foglalkoztatják, és mint láttuk, eljut a drámai műnem elméleti megközelítéséig is. Mindegyik drámai műnemben alkot, történelmi tragédiái példázatok, folytatja a magyar vígjáték hagyományt, s a francia melodráma és a bécsi színmű ötvözésével hozza létre a népszínművet. Ebben a műfajban a legkiemelkedőbb alkotása a *Csikós*. 114 színpadi művet írt.

A tanulmány terjedelmi korlátai miatt csak néhány szerzőt emelek ki a korántsem kevés számú magyar népszínmű-szerző közül. Hadd emlékezzek meg röviden legalább Szigeti Józsefről (Eredeti neve: Tripammer; 1822–1902), majd a műfaj másodvirágzásának idejéből Tóth Edéről (1844–1876) – akinek a legjobb művét, *A falu rosszát* külön is elemezzük –, Csepreghy Ferencről (neve eredeti formában: Csepregi; 1842–1880) – utóbbi szerző két leghíresebb darabját: a *Sárga csikót* és a *Piros bugyellár*ist évtizedekig játszották – és Abonyi Lajosról (eredeti nevén: Márton Ferenc; 1833–1898) – akinek leghíresebb drámájáról, *A betyár kendőjéről* irodalomtörténetünk, vagy még inkább színháztörténetünk bír egy jelentős elemzést.¹⁹

A népszínmű koronázatlan királynője. *Blaha Lujza* (1850–1926) nem azért érdemelte ki ezt a címet, mert más műfajban nem volt elég jó. Énekes és drámai színésznőként kezdte, tizenöt évesen Szabadkán fedezte fel képzésre érdemes énekhangját Blaha János karmester. Első nagy sikereit Debrecenben és színházi nyári vendéggjátékain, Nagyváradon aratja. Húszéves korában (1871-ben) már a Nemzeti Színházban játszik. 1875 őszén megnyílik a Népszínház, amelynek igazi primadonnája lesz. A színésznőnek a népszínmű mind-

¹⁴ Pukánszkyne, 1930, 8.

¹⁵ Lásd Hont, 1969, 419–420. *Színházi kislexikon*, főszerk. Hont Ferenc, szerk. Sraud Géza, Gondolat Kiadó, Budapest, 1969

¹⁶ Lásd: Hont, 1969, 286–287.

¹⁷ Székely György: *A színjáték világa. Egy művészeti ág társadalomtörténetének vázlata*, Gondolat, Budapest, 1986, 483.

¹⁸ Szigligeti, 1874, 508.

¹⁹ Kerényi Ferenc: *Abonyi Lajos és A betyár kendője*, 383–401.

két korszakának darabjaiban fergeteges sikere van. Először Szigligeti Ede és Szigeti József műveiben, majd a népszínmű második generációja tehetséges alakjának, Tóth Edének *A falu rossza* című alkotásában, Finum Rózsi figurájában aratja addigi legnagyobb sikerét, de Abonyi Lajos *A betyár kendője* című darabjában is elismerést nyújt, ugyanígy a *Corneville-i harangokban*, a *Boc-caccióban*, a *Koldusdiákban*. Még Schöpflin Aladár is elismerte Blaháné „művészetének fűszerét”, amely jó darabig feledtette a nézőkkel a műfaj hanyatlását.

Híres népszínművek különböző korszakokból. Szigligeti *Liliomfija* (1849) a nagyon népszerű darabok közé tartozott, sokat játszották, a XX. században filmet készítettek belőle, máig előfordul, hogy egy rendező fantáziát lát a színpadra állításában. A dráma recepciótörténetében van, aki vígjátéknak tartja, magam inkább osztom az alábbi véleményt: „tisza bohózat a Liliomfi, amely teljesen a bécsi népszínpadok régibb hagyományához kapcsolódik. Ismeretes, hogy Nestroy úgyszólván lefordította *Umsonst* című bohózatában s a plágiumért Szigligetinek kártérítést fizetett.”²⁰ Adva van egy idős professzor, aki gyámleányát (akinek a gyámleányával erkölcsileg nem egészen feddhetetlen tervei vannak: tudniillik ha feleségül veszi, az erkölcsileg ugyan feddhetetlen, de nevetséges) feleségül akarja venni. Mariska azonban egy szellelbélt színészt szeret, Liliomfit. A város mellett a másik helyszín egy vidéki fogadó, ahol néhány társadalmi réteggel lejjebb még egy szerelmi konfliktust kapunk: a fogadós leánya, Erzsí Gyuri pincért szereti, az apja azonban egy gazdag pesti fogadós fiához, az ifjú Schwarzhoz akarja adni. Lilomfi nemhiába színész, nagy az érzéke a cselekmények bogozásához, a cselvetésekhez, a szerepjátszáshoz és a tettetéshez; a darab végére mindkét pár összekerül, az öregeket lóvá tesz, de azok megbocsátanak. Mintha csak egy negyed századdal korábban, Kisfaludy Károly (1788–1830) vígjátékainak világába csöppentünk volna. Volt honnan tanulni Szigligetiéknek a kortárs világszínpadon kívül is. Ősi világirodalmi figura viszont a vénkisasszony nevelőnő, aki képes azt hinni, hogy a fiatal színész őt szereti. A félreértést mint alapvető vígjátéki fogást Szigligeti mesterien üzemelteti, a vidéki fogadós az utolsó percig a félreértések foglya. A szerző a nézők helyzetismerete és a szereplők helyzet nem ismerése közötti, komikumot sugárzó feszültséget végig fenntartja. Így a darab jó ritmusú, a figyelem nem lankad. Ez a Szigligeti-darab a népszínmű egyik típusát formázza.

Két évvel korábbi a *Csikós*, amely a kiforrott magyar népszínmű jegyeit mutatja. Egy gyilkosság tettesének a kiderítése adja a történet végkifejletét. A gyilkos az urak közül való, aki örökségéért öl, a másik úrfi szerelmével zaklatja Rózsit, aki a csikósbojtár Andris szerelme. A csikósbojtár igazi népszínműi figura, mint pusztai ember nagyra tartja a szabadságát, örömeiben-bánatában egyaránt féktelen, féltékenységében ölni tudna, mégsem öl, mert erkölcsileg fölötte áll az úri gazembereknek. Sőt adandó alkalommal (amikor az úrfival unokabátyja fondorkodása folytán elszabadul a ló) az életét menti meg szerelmi, vagy inkább vélt szerelmi ellenfelének, igazi úriember módjára viselkedik. Ahogyan számadógazdája, Márton, a csikós is az, aki igazság- és emberszeretetből leleplezi az úri gyilkost, az ártatlanoknak pedig védelmére kel. Rózsi, a parasztgazda leánya

²⁰ Pukánszky, 1930, 20.

igazi biedermeier nőtípus: szép, jó, féli az apját, hűséges, nem tántorítja el a gazdag úrfi közeledése, Andriossal, szerelmével szemben is védi az ártatlanságát. A népszínmű dalanyaga nagyon színvonalas, közel áll a népdalokhoz.

A népszínmű másodvirágzásának jeles képviselője Tóth Ede, leghíresebb darabja *A falu rossza*. Göndör Sándor szegény szolgálégény a falu módos házánál nevelkedő parasztlányra veti a szemét, aki viszonyozza érzelmeit, de férjéül gyámjának gazdag fiát választja. Sándor elkeseredésében ráló a lányra, és magával is végezni akar. A falu, ahogy korábban is, kiveti magából Sándort, vele együtt Finum Rózsit is, aki egy kissé kikapós menyecske, azzá tették a falu pletykás asszonyai, akik már akkor szájukra vették, amikor szerelme megcsalta, kijátszotta. A biedermeier női figura a darabban Boriska, a módos paraszt édesleánya, aki titokban, mindennek ellenére, minden duhajsága mellett Göndör Sándort szereti, és végül némi bonyodalom után a hűség elnyeri jutalmát, apja hozzáadja és megbékül a falu rosszával. Nem véletlenül használtam a biedermeier jelzót, a népszínművek világa erősen stilizált, idealizált világ. Olyan, amilyenek a városi ember látja messziről a falut.

A népszínmű mint jellegzetesen biedermeier műfaj. Pukánszky Kádár Jolán írásában olvashatjuk²¹ a népszínművek miliójéről: „Magyar föld ez, bár cserépbbe szedték, a romantika szalonnépiessége, daloló és táncoló, mindig cifraszűrben és mindig ünneplőben járó parasztjaival.” A leírás majdnem pontos, én a romantika szóval vitatkoznék, amint a fejezetcímből is látható, számomra ez a biedermeier vidéke. A romantika és a biedermeier nem ellentétesek, csak más szegletei a világnak, a költő és a beamter ellentéte. A biedermeier jellegzetes, nagyobb léptékű alapzata az életkép, amely mind a korszak festészetében, mind az irodalomban fontos szerepet játszik. Az osztrák és a magyar biedermeier festészetben egyaránt nagy alkotók művelték ezt a műfajt, elég csak Waldmüllerre vagy Barabás Miklósról gondolni. Az életkép ugyanúgy létezik a városi tematikában (lásd például egy-egy jellegzetes városi jelenség: a lottéria, a zálogház, a bordélyház „áldozatainak”, jellegzetes figuráinak ábrázolását), mint a falusiban. A stílus, a formanyelv az aprólékos realizmusé, amely különösen a természeti tárgyak és a textíliák anyagszerű ábrázolásában mutatkozik meg. Minden be van borítva azonban egy kis természetellenes fényvel, ami a stilizáció, a távolság, a majdnem valóság pontos kifejezése. A városi életkép az azt festő művész altruizmusát is tükrözi az ábrázoltak irányában, itt többnyire a szegénység, a nyomor „festői” ábrázolására gondolok, amiben nyilván a polgár lelkiismeret-furdalása is benne van. A falusi életkép pedig egyfajta nosztalgia a vidéki élet után, amelynek csak az ünnepi eseményeit veszik észre. Schöpflin Aladár cikke – amely akkor készült, amikor már a népszínmű elavult, ellaposodott, elkoptatta és elfelejtette eredeti funkcióját – nagyon pontosan rámutat erre a lakkozásra: „a demokratikus politikai cél azt kívánta meg, hogy a paraszt mentül kedvezőbb színben legyen feltüntetve s ezért kellett a Szigligeti népszínműveiben is kicsiszolt, kimosakodott, kívül-belül idealizált parasztnak szerepelniök s életüknek olyan színt kellett kapnia, mintha ez volna a világ legszebb, legnemesebb és legértelmesebb élete.

²¹ Pukánszky, 1930, 20.

Ez akkor, és még utána egy darabig, körülbelül a hetvenes évekig helyes volt, mert megvolt benne az igazság, hogy az emberek csakugyan úgy képzeltek a parasztot és a paraszt-életet, romantikusan beidegzett látásuk csak az ilyen színezett vonásokat láttatta meg velök. „Az igazi testi-lelki nyomort, e keserves munka elcsenevészítő nyomait, a hasztalan vergődést, a tudatlanság bűneit, a piszkot, a betegséget, szóval a romantikus paraszt-kép visszáját csak jóval később láttuk meg s megírni, ami merné, még ma sem akadt.”²²

Az életkép egy pillanatot merevít ki egy ember vagy egy közösség életéből. Az elbeszélő költeményekben és a népszínművekben a mű struktúrájának része, a festészetben maga a mű. Gondoljunk most egyes színdarabok közösségi jele- neteire. A *Szökött katonában* egy vásár képe jelenik meg, ahol verbuváló katonák kérnek maguknak helyet. A *csikósban*, a *Harmadik szakaszban* egy csárda belseje a helyszín változó szereplőkkel. De ilyen életkép egy kézfogó ábrázolása (*A falu rossza*) vagy egy falusi lakodalom, szüret, húsvéti körmenet, kukoricafosztás. Ezekbe az életképekbe sűrűsödik a népszínművek világképe. A történet egy faluközösségben játszódik, homogén világ ez, amely a különöst, a mást, az eltérőt megbélyegzi vagy kiveti magából. Akkor áll helyre a világrend, ha a megbélyegzett elmegy, vagy valaki, rendszerint a szerelem hatására, megszánja, a hős változni, homogenizálódni is hajlandó, a többiek megismerik eddig rejtve maradt jó tulajdonságait, és befogadják. A darab végi kiengesztelődés feltétele a kompromisszum. A népszínművek, még ha szerepel is bennük a romantika dramaturgiájából származó kriminális cselekmény (gyilkosság, börtönbüntetés, csalás) – a bűnösök meglakolnak –, happy enddel végződnek. A népszínművek nem azért születnek – ahogyan más biedermeier világképű alkotásnál is így van –, hogy lázítsanak a szolidan ábrázolt igazságtalanságok ellen, ezt meghagyják a romantikának, hanem hogy hősei annak ellenére, hogy szegények, árvák, kitaszítottak, elnyerik boldogságukat. Ezt az illúziót kell közvetíteniük a közönségnek, ez a populáris műfaj alapkövetelménye. A stilizált világ lényege nem az, hogy kiszorulnak belőle a konfliktusok, hanem hogy az ezekben bonyolódó hős, aki nem a hatalmi elithez tartozik, érvényt szerezhet magának a hatalmon lévőkkel szemben.

A biedermeier népszínművön rajta van az a mindent megszépítő csillogás, amely az irányzat tájképein, életképein és portréin is látható. Ez abból az idealizált látásmódból származik, amellyel a népszínmű szerzője közelít tárgyához. A színházi kulisszák mögül vagy a kávéházi szegletből tekintve megnemesedik minden: a verejtékes munka, a szegénység, a perspektívátlanság, megfinomulnak az erkölcsök, valóban mindenki vasárnapi ruhában van, népviseletben, örömeiben-bánatában dalra fakad még a botfülű is. A Nemzetit, majd a Népszínházat látogató pest-budai német polgárok számára ez egzotikus volt, szívesen ismerkedtek vele. A fővárosba költözött vidéki lakosság számára pedig nosztalgia, visszavágyás valami olyan életbe, ahonnan kiszakadtak. A XIX. század végére a mű ellaposodik, túléli önmagát, egy-egy régi sikert még fel lehet újítani, de igazából már új ízlés, új irányzatok öltenek testet a nagyvárosi élet útvesztőiben bukdácsoló, vagy éppen a lehetőségeit meglovagolni tudó naturalista hősökben. A naturalizmus az esztétikai középtől éppúgy elhajlik, mint a biedermeier, csak a dezillúzió irányába.

²² Schöpflin, 1908, Figyelő.

Dörgő Tibor

Nagy piros 100-as

Kisfaludy Károly-emlékelőadások
a pesti Nemzeti Színházban (1902–1938)

A pesti irodalmi élet vezéralakja, Kisfaludy Károly halála után íróársai elhatározták, hogy emlékét ápolják, művei kiadását elősegítik. A hatékonyabb munkálkodás érdekében 1836-ban megalakult a Kisfaludy Társaság.¹ A Társaság egyrészt a legkiválóbb szépírók és irodalomtudósok elit csoportosulása lett (korlátozott taglétszámmal), másrészt pályázati kiírásokkal ösztönözte és anyagilag támogatta az irodalmi élet kitejjesedését. A Társaság szívesen fogadta, sőt várta a céljai megvalósítását segítő pénzadományokat. A Nemzeti Színház 1844-ben ajánlotta fel egy előadás tiszta bevételeinek felét a Társaság számára. Ezzel indult el a Kisfaludy-emlékelőadások sora, amely a Nemzeti Színház történetében a leghosszabban tartó kultikus hagyományörzést eredményezte.

Az emlékelőadások 1844 és 1901 közötti folyamatát már igyekeztem feltárni egy hosszabb tanulmány keretében.² A legalább egy Kisfaludy-darab előadásán kívül a kezdeti években sokrétű műsor (szavaltat, ének, zene stb.) tette ünnepélyesebbé az emlékestet. Később csak a Kisfaludy-darab maradt meg, és a bevétel egy részének átutalására sem került sor. A Társaság éves, nyilvános közgyűlésének estéjén, vagy ahhoz közeli időpontban megtartott emlékelőadás hagyományához mégis ragaszkodtak. A századfordulóig követtem tehát eddig a színháztörténetnek ezt a „búvópatakját”, melynek során új összefüggések tárultak fel, túlmutatva a szorosán vett színháztörténet keretein. Most kutatásaim további eredményeit szeretném közzétenni.

1902. február 9-én, vasárnap délután is a közgyűlés napján került sor Kisfaludy két vígjátékának, a *Hűség próbájának* és *A pártütőknek* az előadására. (Már 1898-tól a délutáni műsorsávba kerültek át a szokásos február eleji – 5-én született Kisfaludy – emlékelőadások. Tekinthejtjük ezt rangvesztésnek, bár a délutáni kedvezményes helyárák, a matiné-előadásokra járó közönségréteg megszólítása közművelődési célokat szolgált.)

A következő évtől viszont ismét felívelő ágba került az emlékelőadások ügye. Köszönhető ez a Nemzeti Színház újonnan kinevezett igazgatójának, Somló Sándornak, aki hat éve a Társaság tagja volt. 1903. február 9-én ismét a *Hűség próbáját* és *A pártütőket* adták, de már este, és a színlapon³ visszatért

¹ A továbbiakban: Társaság

² Dörgő Tibor, *Kisfaludy Károly-emlékelőadások a pesti Nemzeti Színházban (1844–1901) = Színház, dráma, irodalom. Tanulmányok a 70 éves Nagy Imre tiszteletére*, szerk. Tóth Orsolya, Pécs, Pro Pannonia, 2010, 163–176.

³ A színlapok lelőhelye: OSZK, Színháztörténeti Tár

a – több mint tíz évre elmaradt – felirat: „Kisfaludy Károly emlékezetére” (amelyet a következő hat évben is feltüntettek).

1904. február 8-án a *Csalódások* került színre, másnap este a – Nemzeti Színházzal szervezeti egységben lévő – Várszínházban is láthatta a közönség. 1905. február 13-án *A pártütők* három felvonása szórakoztatta a közönséget. 1906. február 12-én a *Csalódások* következett. 1907. február 11-én ismét *A pártütők*. Említésre méltó, hogy előző nap, a Társaság közgyűlésének délutánján, a színházban a *Himfy dalait* játszották. Berczik Árpádnak, a Társaság tagjának ez a közkedvelt vígjátéka Kisfaludy Sándor szerelmét és házasságát vitte színre, és Kisfaludy Károly is szerepet kapott a műben. A színlapon nem volt erre utalás, de az előadás nyilvánvalóan a Kisfaludyak emlékezetét szolgálta. A darabok ilyen „társítása” sikert arathatott, mert a következő évben, 1908. február 9-én, hasonló megoldásként a közgyűlés délutánján a *Himfy dalait* játszották, másnap, február 10-én pedig következett a Kisfaludy-darab, ezúttal a *Csalódások*.

A Nemzeti Színház ez év nyarán új helyre költözött, megkapta a korábbi Népszínház épületét. A mondhatni új korszakot új igazgató, az eddigi főrendező, Tóth Imre vezetésével kezdhette meg. A Kisfaludy-emlékelőadások tekintetében csak az első év képviselte a folytonosságot, 1909. február 10-én a *Csalódásokat* adták. Utána viszont majdhogynem vége szakadt a hagyománynak. Két évig semmi nem történt, 1912-ben a Társaság február 11-i közgyűlése után több nappal, 19-én a *Himfy dalait* játszották ugyan, de alkalomra történő utalás nélkül. Érdekes fordulatként viszont ez év áprilisában *A kérőket* előadták kétszer is vígjátéksorozat keretében. Ez a reprezentatív vígjátéksorozat 32 előadásból állt, mindegyiket neves irodalmárok felolvasása vezette be. *A kérőkről* Beöthy Zsolt, a Társaság elnöke beszélt, nyilván megemlékezett a szerzőről, tehát – ha nem is a szokásos módon – ezt a két estét mégis emlékelőadásnak tekinthetjük.

A következő alkalomra 1916. február 5-éig kellett várnia a Kisfaludyt szerető közönségnek. *A pártütők* előadása – bár a színlapon erre utalás nem történt – a Társaság közgyűlésének előestéjén, minden bizonnyal emlékelőadás volt. (Megemlítem, hogy február 13-án újra játszották.) Vajon miért térhettek vissza az emlékelőadások a színházba? Talán Bánffy Miklós közbenjárására? Bánffy volt a fővárosi állami színházak intendánsa már négy éve, de most új esemény történt, 1916. február 3-án a Társaság megválasztotta tagjának. 1917. február 12-én ismét *A pártütőket* játszották, színlapi utalás ezúttal sem volt, de a Társaság nyomtatásban is megjelent jegyzőkönyvéből bizonyosságot nyerhetünk: „A budapesti Nemzeti Színház meghívta a Társaságot a Kisfaludy Károly emlékezetére rendezendő ünnepi előadásra, s megfelelő számú jegyet bocsátott a Társaság rendelkezésére. Köszönettel fogadtatik.”⁴ A visszatérés nem bizonyult tartósnak. Tóth Imrét ugyan Ambrus Zoltán, a Társaság régi tagja követte az igazgatói székben, de 1918-ban és a következő évben nem volt emlékelőadás. 1919-ben magyarázatul szolgált a zavaros belpolitikai helyzet, emiatt a Társaság a szokásos februári nyilvános közgyűlését nem is tartotta meg.

⁴ A Kisfaludy-Társaság Évlapjai 50. köt., Bp., Franklin, 1917, 160.

A háború után a társadalmi élet újraszervezéséhez a nemzeti hagyományok ébresztése fontosnak bizonyult. A Nemzeti Színházban is visszatért a Kisfaludy-emlékelőadás. Szokatlan módon már a Társaság közgyűlése előtt, február 5-én este előadták a *Csalódásokat*, a színlapon meghirdetve: „Kisfaludy Károly születése évfordulóján, új betanulással”. Február 8-án, a közgyűlés estéjén újra műsorra került, sőt aznap délután a *Himfy dalait* játszották. (A *Csalódásokat* áprilisiig még hatszor adták elő, tehát nem csak „kegyeleti darab” volt.) A *Csalódások* ezután négy éven át került műsorra, a színlapon feltüntetve: „Kisfaludy Károly emlékezetére”: 1921. február 6-án, 1922. február 5-én, 1923. február 4-én (ekkor délután) és 1924. február 3-án. 1925. február 3-án mint a II. klasszikus sorozat 5. előadása került színre, de emlékelőadásnak tartható a szokásos időzítés miatt.

A társasági tagság nem mindig ösztönözte a színház igazgatóját, hogy emlékelőadást tartson; erre példa Hevesi Sándor, aki már négy éve a színház igazgatója volt, amikor 1926 februárjában beválasztották a Társaságba, és éppen ebben az évben nem volt emlékelőadás, sőt a következőben sem. 1928. február 3-án és 6-án *A pártütőket* játszották, ez a két alkalom – bár erre vonatkozó utalás nem volt – emlékelőadásnak tekinthető, ahogy – egy kis „jóindulattal” – az 1929. március 1-jén előadott *Csalódások* is. 1930. február 5-én viszont már a színlapon egyértelműsítve „Kisfaludy Károly emlékezetére” játszották *A pártütőket*.

A jubileumi, 1930. év még egy emlékestet hozott, sőt az volt a kiemeltebb esemény. Ahogy a színlap is hirdette, „Kisfaludy Károly halálának 100-ik évfordulóján”, november 21-én *A kérőket* adták, előtte Voinovich Géza erre az alkalomra írt *Kereszt-út*⁵ című egyfelvonásosát mutatták be. A szerző a Társaság korábbi titkára volt, és irodalmi körökben rosszmájúan – valójában irigykedve – szokták megjegyezni, hogy beházasodott az Arany-hagyatékba, mert feleségül vette Arany László özvegyét. Voinovich Géza ettől függetlenül jó irodalomtörténész volt, sőt a drámaíráshoz is értett. Művét valós életrajzi elemekre alapozta. A *Kereszt-út* cím Kisfaludy életének fordulópontjára utal, döntést kell hozzon, milyen úton induljon tovább. 1826 tavaszán apja temetése után visszatér Pestre, a Löffler családnál bérelt szállására. Löffler orvos felesége szívesebben beszél németül, Matthisson *Az este* című költeményéből idéz sorokat, természetesen eredeti nyelven.⁶ Lányai viszont a magyar nyelvet is kedvelik, Kisfaludy írásait olvasgatják. Voinovich többször is Kisfaludy-művekre utaló elemeket szőtt a párbeszédékbe, és a szereplők maguk is utalásokká válhattak. Pepi, az egyik lány például *A kérőket* emlegeti, azt a darabot, melyet rövidesen a *Kereszt-út* nézői is látni fognak: „Jaj, majd halálra nevettem magamat. Az a fiscalis szakasztott úgy beszél, mint Darvas úr. Hát ismeri?” Darvas a *Kereszt-út* egyik szereplője, Löffler orvoshoz jön vizsgálatra, és a latin nyelvet, a deákos hivatalosságot védelmezi. Ugyanaz a színész játssza, aki rövidesen *A kérőkben*

⁵ Voinovich Géza, *Kereszt-út. Jelenet egy felvonásban*, OSZK, Színháztörténeti Tár, NSz K 323 (rendezői példány, Rádai Dénes bejegyzéseivel)

⁶ Voinovich Géza nem nevezte meg a szerzőt és a címet. Feltételezhetette, hogy a művelt közönség egyrészt érti a német idézetet, másrészt felismeri a Schubert-dalszöveggént is szolgáló verset.

Perföldyt. „Egy pipás ember” is keresi az orvost, Kisfaludyban rokonszenv ébred iránta: „Kedvemre van a mokány magyarja. Le is festem egy vígjátékban, le én” – tehát a nézők tanúi lesznek, lám, így határozta el az író Mokány alakjának megformálását, és meg is írta a *Csalódásokban*... Kisfaludy tehát megérkezve változtatni szeretne életén, feleségül kéri szállásadója másik lányát, Ninát, aki vonzódik is hozzá, de csak tizenhat éves. Apai engedély szükséges, és a vagyontalan író elutasítják. Kisfaludyt válságos helyzetéből új életcél, a haza és az irodalom iránti elkötelezettség emeli ki. Ebben segíti Bajza József és Schedel (Toldy) Ferenc lelkes irodalompartolása. Kisfaludy megjövendöli – a színház aznapi nézői mind tanúk rá –, munkái maradandóak lesznek, száz év múlva is játsszák majd azokat. A befejezés a magyar irodalmi élet folytonosságára, további kiteljesedésére utal: „Bajza: Valaki kopog az ajtón. Schedel: *(odamegy, kinyitja)* Vörösmarty jön.” A függöny legördül. Voinovich udvarias gesztusa, hogy Vörösmarty nem lép be az ajtón, az élő Kisfaludy dicsőségét még ne homályosítsa el.

Aznap este láthatták a nézők *A kérőket* is. Mindkét darab előadását dicsérte a kritika. „Kegyeletes est. És nem unalmas! Ez is ritkaság.”⁷ A technikai elem, a forgószínpad új, élénk hatást váltott ki. Nagy tetszést aratott a különös ötlet, hogy *A kérők* minden szereplője az előadást megelőzően végigsétált a leeresztett függöny előtt, jellemző mozdulatokat téve, Lavotta Rezső zenéjére. *A Kereszt-út* és *A kérők* közös előadását a közeli napokban még háromszor megismételték.

A nagy siker után hosszú szünet következett. 1932 decemberében a *Csalódásokat* ugyan négyszer adták délután, ifjúsági előadás-sorozat keretében, de ezek nem emlékelőadások voltak. 1936. január 27-én a *Csalódásokat* játszották a „klasszikus bérlet” egyik előadásaként, ez a régi színházlátogatókban felidézhetette a hagyományörzés emlékét.

Igazi emlékelőadást Kisfaludy Károly születésének 150. évfordulója hozott, 1938-ban. Az ünnepélyességet az is emelte, hogy a Nemzeti Színház fennállásának százéves évfordulójáról az egész 1937/38-as évadban tartó magyar drámatörténeti sorozattal emlékeztek meg.⁸ Ennek keretében került sor február 5-én a *Csalódások* előadására. Az estet Németh Antal igazgató beszéde vezette be. Abonyi Géza, a színház tagja Kisfaludy *Mohács* című költeményét szavalta el. A *Csalódásokat* Galamb Sándor, a dramaturgia tanára dolgozta át és rendezte. Kisfaludy-verseket iktatott a szövegbe, ezeket a szereplők Vincze Ottó megzenésítésével énekelték el. Mozgalmas táncjelenetek is színesítették az előadást. Az ünnepi est nem a bemutató volt, már január 29-től kezdték játszani a darabot, és júniusig összesen 16-szor adták elő. A közönségnek tetszett, szórakoztatónak találták.

Az igényes szakmai kritika viszont nem örült. Egyöntetűen úgy vélték, nem sikerült az átdolgozás, az eredeti dráma jobb. Nemcsak az történt, hogy elnyújtott lett az előadás, hanem a beiktatott ének és tánc megtörte, nehezen

⁷ Porzolt Kálmán, *Kisfaludy a Nemzeti Színházban*, Pesti Hírlap, 1930. nov. 22., 11.

⁸ Székely György, *A Nemzeti Színház = Magyar színház történet 1920–1949*, szerk. Gajdó Tamás, Bp., Magyar Könyvklub [2005], 276–281. (A Nemzeti Színház küldöttsége megköszönte Kisfaludy szobrát is a Múzeumkertben.)

követhetővé tette a cselvígjátékot, melynek lényege, hogy „félreértés félreértést követ benne, de épp ezért megkívánja a szoros és szabályos lepergetést”.⁹ Galamb Sándor a betoldások alkalmazásán kívül jelenetátvetésekkel élt, sőt az eredeti szöveget is átírta.¹⁰ Nemcsak a kortárs nyelvhez igazította, hanem tartalmi kiegészítéseket is tett, melyek ugyancsak nehézkesebbé tették a darab menetét. Elsősorban a reformkor hajnalának politikai élete kapott hangsúlyt. Lombai és Mokány először az újonnan összeült országgyűlésről ejt szót, a házasodás témája csak ezután következik. Lina, a fiatal özvegy igazi honleány, majdhogynem ’48-as hevülettel. Elemir grófban kezdetben nincs hazafias szellem, a magyar irodalmat sem tartja sokra, szemléletváltás révén jut el a nemzeti elkötelezettségig. Végül a pozsonyi országgyűlésre készül elutazni, Lina boldogan megy vele. Lombai – véleményem szerint – eredetileg is jól megformált alak, felesleges új szokással (gyakori tubákolással és tüszszentgetésekkel) a nézőket nevetésre ingerelni. A tovább nem részletezett sok átalakítás egy katonasággal, vendégsereggel népessé tett, operetthez közelítő darabot eredményezett. Kárpáti Aurél szerint a jelenetátvetés önmagában még megengedhető lehet, például amikor Hevesi Sándor átdolgozta a *Bánk bánt*. A rendező hozhat újat saját felfogása szerint, de a szöveget ne változtassa meg. Szigorú ítélete a színházat is bírálta a „drámától független rendezés” kísérletei miatt. Úgy vélte, ahogy a műemléket törvény védi az átépítéstől, úgy védelmet érdemel a dráma szövege is.¹¹

1938. június 8-án este utoljára tapsolt a közönség a Galamb Sándor-féle átdolgozás megtekintése után. A színlapon nagy piros 100-as hirdette, ez volt a Nemzeti Színházban a *Csalódások* századik előadása. Ezzel az évvel véget ért a Kisfaludy Károly-émlékelőadások hosszú története is. Jött a háború, utána az újjárendeződés nehéz évei, a diktatúra kiépülése. A múltat végképp eltörölni akaró hatalom az ötvenes évek elején megszüntette a Kisfaludy Társaságot is. A nemzetmegtartó hagyományörzés meggyengült, de csak átmenetileg. Biztos vagyok benne, hogy Kisfaludy Károly műveit ma is sokan kedvelik, becsülik. Emlékét ápolják iskolák, intézmények...

⁹ Rédey Tivadar, *Csalódások*, Napkelet, 1938/3., 202.

¹⁰ Kisfaludy Károly, *Csalódások*, átdolg. Galamb Sándor, OSZK Színháztörténeti Tár, NSz C 189 (rendezői példány)

¹¹ Kárpáti Aurél, *A színlap szélére*, Pesti Napló, 1938. febr. 6., 18.

Verrasztó Gábor

Bogáthy Mihály*

A fiatalasszony szenvedett, de összeszorított fogakkal, némán viselte a szülés fájdalmait. Dr. Gabnay Sándor viszont annál hangosabban káromkodott. Végre este fél tízkor a községi orvos fogókkal segítette át ebbe a világba a csecsemőt.

Hirtelen teljes csönd lett a szobában. A kisfiú egy hangot sem adott ki, dr. Gabnay sem káromkodott, de miután megpaskolta a gyereket, az elkezdett ordítani, az apja, a nagypapa és az apja három húga pedig lelkendezve tódult be az ajtón.

Nagy esemény volt ez a Luczó családban: 1926. augusztus 28-án megszületett az első unoka, a legifjabb Luczó Mihály. Pezsgős üvegek pufogtak, poharak ürültek, és rövidesen a Luczók családi átka, az alkohol uralta a nagypapa házát.

A Luczó nagypapa a főszołgabírószágon dolgozott mint a vármegye „hajdúja”. Az ünnepeken gyönyörű egyenruhájában hallatlanul imponáló jelenség volt.

A főszołgabíró – akit mindenki csak a Kiss Lacinak hívtott – a bizalmasaként kezelte, és a hivatalos órák után együtt borozgattak az Alföld Szálló éttermében.

De a fiatal, jóképű evangélikus pap is szerette az italt és a nőket. Minél többet ivott, annál jobban prédikált. Vasárnaponként egy órával a prédikálása előtt már csak állóhely volt a templomban...

*

A Luczó nagypapa egy nagy házat építtetett a Bethlen Gábor utcában, ahol az egész család elfért, de nem bírta fizetni a bankkölcsönt, és egy kisebb házat bérelt ki az utca vége felé, közel Szokolay Eta színésznő házához, akinek a kislánya később Bárczy Kató néven színpadi és filmsztár lett.

A ház hátsó helyiségeit a Luczó nagypapa műhelyé alakíttatta át, ahol fia mérlegeket gyártott több alkalmazottal. De az üzem tönkrement, és feleségével felköltöztek Budapestre. A kisgyerek ötéves koráig Orosházán maradt, ahol a nagyszülők és a három nagynéni valóságga „agyonszerették”.

Szülei Budapestén egyszobás lakást béreltek, és gyári munkások lettek. Mihályt is felhozatták Orosházáról, mert lassan el kellett kezdenie az iskolát. Apja szakképzettsége és precíz munkája miatt hamar kapott állást egy gyárban, de huszonnyolc évesen már nem tudott hozzászokni ahhoz, hogy egyszerű mun-

Bogáthy Mihály

* Várhatóan idén – műhelyünkben – megjelenő könyv beharangozója

Nagypapa az unokájával

kás lett belőle... Esténként az alkohol, hétvégeken a lóverseny tartotta benne a lelket. Esténként olykor halkán énekelgette a kedvenc nótáit, amelyekkel nemrégén még az Alföld Szállóban mulatott cigányzenekari kísérettel. Anyja viszont rövidesen egy nőruha-gyár varrodájának lett a vezetője.

Az iskolában Luczó Mihályt az osztálytársai kinevették és gúnyolták orosházi tájszólása miatt, amelyről az anyjától örökölt erős akarral nagyon hamar leszokott. A második elemiben már nem volt „vidéki gyerek”. Pesti lett.

*

A kis lakás szobájában két ágy és egy szolon volt. Amikor Mihály szülei este elaludtak, ő a szolon mellett, a falon lévő kislámpát letakarta, hogy az reflektorként a könyvre világítson, és éjfélig olvasott. A szoba életre kelt körülötte. Kedvenc könyve az *Amerikai tragédia* volt...

Az Orosházán töltött nyári iskolai szünetek alatt is megtalálta a módját, hogy miként változtassa át nagynénje kertjét a rőfögő disznókkal királyi udvarrá, hallhatlanul szellemes és érdekes hölgyek és urak

társaságában. A két nagy szilvafára kötözött függőágyban színdarabokat olvasott hangosan. Minden szerepet más-más hangon, a karakternek megfelelően. A nyár végén már betéve tudta a *Néma levente* minden szerepét.

Amikor szüleinek otthon bejelentette, hogy a Színiakadémiára szeretne menni, édesanyja nem bólogatott, hanem a leghatározottabban kijelentette:

– Tanítóképzőbe mégy, fiam, utána pedig a szegedi tanárképzőbe!

– Hagyd a gyereket, anyu! – szolt közbe az apja. – Ha színész akar lenni, hát legyen színész!

Végül az a családi kompromisszum született, hogy Luczó Mihály színész lehet, de csak akkor, ha előbb megszerzi a tanítói oklevelet.

Hamarosan bentlakó lett a Budapesti Tanítóképző Főiskolában, napi másfél órás kimenővel, ami nem volt elég ahhoz, hogy moziba menjen, de ahhoz igen, hogy a három házzal arrébb lakó Rózsahegyi Kálmánt meglátogassa. Bemutatkozott, és megkérte, hogy hallgassa meg a verset, amelyet az iskolai ünnepélyen fog szavalni.

– Kisfiam – mondta Rózsahegyi Kálmán a szavalat után –, ez így jó, ahogy most előadtad. Ezen nem kell javítani semmit. Nagyon tehetséges vagy.

Ezzel végleg eldőlt Luczó Mihály sorsa.

*

1945-ben, miután a szovjet katonák benyomultak Budapestre, azt a kevés élelmet, ami megmaradt, ők ették meg. A tizenhét éves Mihály elindult hát

„vásárolni”. Egy orosz teherautó mellett fiatalabb magyar férfiakat fogdostak össze, akiket feltuszkoltak a ponyva alá, azt suttozták az emberek, hogy Szibériába viszik őket kényszermunkára.

Édesanyja jobbnak látta, ha elmegy Pestről. És mivel nem volt mit enni, úgy döntöttek, hogy ketten leutaznak Orosházára a rokonokhoz. Anyja a nyitott vonatfedélen telepakolt kosárral ment vissza a fővárosba. Luczó Mihály Eta nagynénjénél maradt.

A „felszabadulás” után az ország első működő színtársulata Kőszegi Géza igazgató és Tarnai József rendező vezetése alatt Orosházán kezdte el működését.

Luczó azonnal jelentkezett, hogy színész szeretne lenni, és este már játszott is a *Viktória* című operettben. De rövidesen vissza kellett mennie Budapestre, mert miután a háború véget ért, lehetett vizsgázni...

Tanítói oklevele mellé anyjától az engedélyt is megkapta, hogy színész legyen. Luczó Mihály minisztériumi engedéllyel a nevét is megváltoztatta, Gáti Mihály lett, a Színiakadémiára azonban nem vették fel.

Egy évvel később a Jókai téri Medgyaszay Színházban próbált szerencsét. Az előcsarnokban egy idősebb, jellegtelen kinézetű ember fogadta. Ez a „jellegtelen ember” Lénárd Béla volt, a színház főrendezője.

– Gyere be, kisfiam – mondta –, épp próbaszünetet tartok. Most rögtön meghallgatlak. – A kis színpad és a kis nézőtér hatalmas színháznak tűnt Gáti Mihálynak, és igazi színésznek érezte magát. Előadott egy verset és egy jelenetet.

– Tudsz valamit énekelni? – kérdezte a főrendező. Így aztán énekelt is, zene nélkül... De még meg is táncoltatta Lénárd Béla, persze ismét zene és partner nélkül.

– Tudsz még valamit előadni? – kérdezte, mire a nézőtérrel egy nő fölkiabált:

– Ne kínozd tovább szegényt! Hát nem látod, hogy tehetséges?! Ha kell, szerződtesd le! Ha nem, rúgd ki!

A főrendező Gáti nevét és a címét beírta a noteszébe.

– Majd hívlak, ha lesz neked való szerep, kisfiam – mondta, amikor megállt mellettük egy magas, kis fejű, terebélyes nő, és rászólt Lénárdra:

– Nem majd hívlak, hanem tesék most, ebben a darabban neki adni a boy szerepét.

– De Mimikém! – próbált Lénárd Béla ellenkezni.

– Semmi Mimikém! – torkolta le a főrendezőt a terebélyes hölgy. – Tesék a kisfiút leszerződtenni!

MEDGYASZAY SZÍNHÁZ
E.V. TIDMARSH:
VIHAROS NÁSZÉJIZAKA

Frank	Ráday Imre
Lawrence Vining	Palaky Jenő
Rosemary Vining	Sennyey Vera
Yvonne Vining	Kiss Manyi
Hemming, butler	Sugár Lajos
James Hicks	Bogáthy Mihály
Lucy	Fónay Mária
Marie	Adám Boriska
Thompson, kertész	Kiss Lajos

BEMUTATÓ SZOMBATON JUNIUS 7-én.
ELOADÁS KEZDETE 7 ÓRAKOR

A „terebélyes hölgy” nem volt más, mint Medgyaszay Vilma, a 250 személyes Medgyaszay Színház tulajdonosa és művészeti igazgatója... Gáti Mihály 1946. március 12-én leszerződött a színházhoz.

Már első szerepét Dajka Margittal játszotta. A premier után kapott egy másik ajánlatot is a Vígszínháztól, Molnár Ferenc *A császár* című darabjában lépett fel. A baj csak az volt, hogy a Vígszínház egyik állandó tagját szintén Gátinak hívták. Ekkor lett Bogáthy.

A Medgyaszay Színház általában vendégművészekkel dolgoztatott, akiket csak egy-egy darabra szerződtek. A főszerepeket az ország legnagyobb színpadi és filmsztárjai boldogan vállalták, mert kétszer annyi gázsit kaptak, mint más színházakban.

*

Feleki Kamillal és Bilicsi Tivadarral

Mint segédrendező, a legtöbbször Bogáthy volt az ügyeletes rendező az előadások alatt, akár játszott a darabban, akár nem. A portál bejáratából figyelte a *Tombol az erény* című vígjáték előadását. A közönség hahotázott, és tapsolt Bilicsinek, aki a színpadon táncolt, énekelt, komédiázott, miközben csorogtak a könnyei. A közönség nem is sejtette, hogy Bilicsi az előadásra egyenesen az édesanyja temetéséről jött...

Az államosított színházakban Lénárd Béla sem kapott szerződést, és egy négytagú együttest hozott össze Optimisták néven. Kabarét játszottak egy hotel színpadán. Az első műsor után átmentek az Oktogon téri Abbázia kávéház szalonjába.

Egyik nap Medgyaszay Vilma ráparancsolt Bogáthyra, hogy este menjen el vele megnézni az Optimistákat. Mert Mímike szeretett parancsolni...

Az előadás szünetében odavitte a fiatal színészt Lénárdhoz, és gratuláció helyett utasította:

– Hallom, az Ötvös Marci kiválik az együttesből. Tessék a helyébe szerződtetni ezt a kisfiút. Ennyi vén ripacs között kell egy jóképű fiatalember.

Az Andrássy út és a Nagykörút kereszteződésében, az Oktogon körtéren három híres kávéház volt: a Savoy, ahol esténként Kapitány Anni énekelt, a Claridge, ahol Lantos Olivér énekelt, és az Abbázia, ahol az Optimisták kabarében Bogáthy Mihály énekelt.

Minden műsor egy hónapig ment. Bogáthy szinte minden kis jelenetben szerepelt, és minden új műsorban egy új dalt énekelt. Az Optimistákkal több évig lépett föl, még a nyári szünetek alatt is, amikor már színházi szerződése volt.

Bogáthy 1951-ben leszerződött a Faluszínházhoz, melynek néhány év után Déryné Színház lett a neve. Tizenkét társulata volt, és ezek autóbuszokon jártak az országot. A tizenkét társulatnak sok színész kellett, és a színház szerződte-

tett minden elérhető színészt és néhány jobb műkedvelőt, akiket színjátszóknak neveztek.

A Faluszínháznál az első színi évadban primitíven megírt, politikai jellegű egyfelvonásos darabokat játszottak. A velük utazó párttitkárnő pedig egész nap „felügyelt” rájuk, délelőtt vagy délután politikai szemináriumot tartott, és úgy kezelte őket, mint a politikai foglyokat.

1956-ban lejárt Bogáthy Mihály szerződése, és „szabadúszó” lett. A faluszínházi évei alatt megtakarított pénzéből sikerült elcserélni az egyszobás kis lakásukat egy jóval nagyobb kétszobás lakásra a Gellérthegyen. Rácz Vali jól ismerte a régiségkereskedőket, vele kutatott műbútorok után, és mire a lakást berendezte, nyár lett.

Októberben leszerződött a VII. kerület alkalmi társulatához a *Holdfényes vőlegény* című új zenés vígjáték címszerepére, de október 23-án az első próbát abba kellett hagyni a Béke étteremben, mert a Körúton egyre hangosabban tüntető tömeg vonult a Duna felé.

Bogáthy késő este ért haza a kihalt, sötét Gellérthegyre, ahol egyetlen lakásban sem égett a villany. Az emberek már tudták, hogy Magyarországon kitört a forradalom. Másnap azonban telefonhívást kapott Bogáthy, hogy folytatják a próbát, melyen csak néhányan jelentek meg.

A dramaturg, aki egy befolyásos író felesége volt, azt javasolta, hogy alakítsanak forradalmi bizottságot, és Bogáthy Mihályt ajánlotta elnöknek. A jelenlevők egyhangúan megszavazták, és ő mint elnök úgy határozott, hogy az ország dolgozót követve ők se folytassák a próbát addig, amíg orosz katonák vannak az országban.

Hazafelé egy színészkollégája utánasietett, és figyelmeztette, hogy az, aki elnöknek ajánlotta, határozatát szovjetellenesnek minősítette, és följelentette a pártbizottságnál.

Azt tanácsolta, hogy azonnal hagyja el az országot.

Bogáthy otthon elmondta szüleinek, hogy mi történt. Csak néztek rá szótlanul.

– Mikor indulsz, fiam? – törte meg a csöndet édesanyja.

*

Bogáthy Mihály New York legkedveltebb magyar színésze lett. Hatszobás lakása volt Manhattanben. Karády Katalin csak úgy emlegette, hogy „az a drága, jó gyerek”. Amerikai színpadokon és filmekben is játszott hollywoodi sztárok partnereként. Saját filmvállalatot alapított, első televíziós műsorának főszerepét egy kezdő színész, Robert De Niro játszotta...

Bogáthy Mihály 2013. augusztus 8-án hunyt el, végakarata szerint hamvait hazahozták és szülővárosában temették el.

November 16-án
Szombaton este pont 8 órai kezdettel

a Barbizon Plaza Theaterben
106 Central Park South, NYC.
Színe kerül Bokay János 3 felvonásos vígjátéka

NÉGY ASSZONYT SZERETEK

Szereplők:

Magdi	SZÖRENYI ÉVA
Gábor, a férje	BOGÁTHY MIHÁLY
Vállay, butorgyáros	KÜRTHY PÉTER
Bébi	FARAGÓ ELLY
Böksi	GABANYI BÖSKE
Károly	SOMODY PÁL

Rendező: Bogáthy Mihály

Jegyek ára: \$2,00, \$3,00, \$4,00 és \$5,00

Jegyek kaphatók október 21-től: Paprikas Weissnál (1546 2nd Ave. Tel: BU 8-6903), Hungarian Rendezvous (2362 Broadway, Tel: TR 4-9444), Sárossy Hanglémez üzletében (232 East 78 St. Tel: LE 5-8685), Talma Könyvesboltjában (1592 2nd Ave. Tel: BE 4-4660) és az előadás előtt a helyszínen.

Búzás Huba

Áldott a nő

*Őszi fellebben most fagy meg a kék.
A szeretők összefonódnak alva.*
(Georg Trakl)

mondják, hogy Mahler özvegye volt Gropiusnak, majd Werfelnek is
áldott felesége ~ Alma ~ Kokoschka sorsparabolája, veszte, ő
a Szélmenyasszony... éberén alusznak, ölelkezõn ~ avagy csak
élve-halva? ~ a nõ már napba tért homlokredõ,

az arc mögött megbúvó démoni dörejlík... ugyan ki menti meg,
ha nem az isten-eszme önkép mögötti énünk röpke képzetét?
pasztózus festékfõlvitel s a pemzlik? driád-mosoly halál-
ba dermedezve? villózó kozmosz-alkony? éjsetét

világok óceánjain a lét, na, mit bír? e legutolsó emberpár
ím' fölszakítja nehézkedése égi-földi horgonyát
~ hogyan? ~ talán a szerelem-elixír röpíti õket,
furcsa úr-parittyá, vad, lángoló galaktikákon át

Levélben kérdezhetném Páltól^I

*Kockázik-e Isten
és a mindenség a tét?*
(Elio Paglianari)

a bolzanói nagypiacra mennek éppen Renon lejtõinek
vörösagyag kofái... ülök ~ fejükön kőkösarat hordozó ~
esõvert földpiramidók tövében, nem tréfa tán,
de jópofa, haláli, mit gleccser, jég felejtett itt s a hó,

bohózat lenne, csakhogy légüres a tájék, a hullámozó ég meg-
szilárdult reggel óta... barátom! Paglianarit olvasom hason
~ rokonvér ~ és ma nyomdokán, ha járnék (vagy majd, ha
hajgatón hanyatt e kósza felhõcskéinket összefogdosom)

úgy ám, rimálva kérdeném: ki ez az isten? kockája én vagyok?
a fals ebadta ember? röhögnöm illenék, de nyálzanám, holott
kockázata, teremtõm, eh, de nincsen: a mindenség galádabb,
mint a tenger, s velem csupán egy félhatost dobott

¹ Verslevél Suhai Pálhoz

Juhász Anikó

Istenem, Duinóban a sirályok...

Az idei könyvhétre jelenik meg Juhász Anikó *Istenem, Duinóban a sirályok...* c. verseskötete. Ízelítőnek a fülszövegből idézünk, illetve azokból a versekből állítottunk össze egy rövid válogatást, amelyek másutt még nem kerültek közlésre. A kötetben szereplő versek egy részének korábbi megjelenési helye: Újhold-Évkönyv, Holmi, Magyar Napló, Tiszatáj, Pompeji, Parnasszus, Napút, Vigilia, Új Forrás. A kötet versvilágát maga a szerző így jellemzi: „Tagadhatatlan, hogy ebben a verseskötetben is ott lélegeznek az elhagyott, ám mégis elhagyhatatlan városok (Budapest, Kecs-kemét, Szeged, Duinó, Madrid...). S ott a meggyfaerdő, mely egyszerre véres és édes-savanykás ízelet rejte. Ott a Föld pora és Isten szeme. Ott vannak a sirályokat maguk fölött tudó és olykor elvesztő tengerek. Ott a haza történelme és időtlensége – s mindez úgy, ahogy bennünk egyszer csak összegomolyodik, majd mégis szétszálazódik. A most kiadásra kerülő verseskötet hangulatában, vershangjában, tartalmi vonatkozásokban is több szálon kötődik a közelmúltban publikált, irodalmi pályázatokon díjazott vagy kiemelt versesköteteimhez (*Üvegfalak, bádogtetők*, Budapest, Napkút Kiadó, 2012; *Kék repkények, bukott angyalok*, Budapest, Napkút Kiadó, 2012). Jóval szélesebb teret kapnak azonban a korábban csak érintőlegesen színre vitt témák. Így például a szerelemhez, az együttléthez, a szétváláshoz, a házához, a hétköznapi utcák világához fűződő érzések, és persze jelentős hányadban mindaz, aminek megvan a maga *filozófiai* nyomatéka is: a mód, ahogy általában bejárjuk, belakjuk a téridőt, valamint a hit szükségességének és mirevalóságának soha ki nem kopó kérdőjelei és válaszkísérletei. S itt-ott – megnevezve vagy utalás-szerűen – hangot kap a bennem erős szellemi rezonanciát ébresztési képes alkotóról való gondolkodás is...”

Férfi – nő

A férfiban kicsírázott a nő,
a nőben a férfi, víz mosogatta
sokáig arcukon a mosolyt,
amikor reggelente összefutott
szemük, esernyő alá gyűjtötték
össze a hétköznapi véletlen
találkozások tócsamentes
nyomait, majd kabátot húztak
magukra, felforrósodott
bőrükkel bementek a házba,
az esernyőt a sarokba rakták,
és összesímítették a levelükön
himbálódnó nedves virágokat is.

Nők, férfiak délutánja

Délután volt.
Az eső addig már
nem jutott, hogy az ereszen túl
belessen a szobákba is,
s lenn az utcákon az
esernyők is
épp csak megmártózhattak
abban a nedves, de már
száradni készülő csöndben.

Mondhatni, prózai délután volt,
olyan vers előtti meg vers
mögötti szétterjeszkedése
a napnak, ott, kinn a
buszokra vártak még
nők, férfiak,
ám a *tömeg* kerítésén belül
már magukra maradtak...

és a kavicsok is biztosan
tudták: a Nap már távolabb
cipelte tőlük azt a
könnyen illanó délidőt.

N. N. Á. – L. B. *fái*

A fáknak támasztotta hátát,
ha bizonytalan hírt mozdított
felé az ég,

verse meg itt hagyta
nekünk Ekhnátonját,
és tudatában lilát
sepert felénk a vég...

a *diófának* átölelte
vállát, ágaira *félsorokat*
rakott, a vak szemébe
orchideát tűzött,

madárral ültette
tele az ablakot.

Gyilkos tó

Századunk hagyatéka lesz az a
gyilkos párákat kilélegző tó...

És a domb túloldalán a
koszos papírtekercs.

A barlang hús magánya nem kellett neki,
akár a hajléktalan, ragaszkodik a
maga utcáján a kőhöz,
amelyről egy este
eliramlott az a századok óta
ott terpeszkedő macska is.

A párákba olykor lebukik a Hold,
ha ezüstterítéket kínál neki a
fényekkel játszó halak bőre.

S a koszos papírtekercs a maga múltját
a nádak szabad ágaskodásában
már alig leli fel.

A tó gyilkos párájában meg
konnektorok között feszengve
megszületik a képek tülekedése...

S mellettük az ember
a tó és az utcák közti sávokba zárva,
csak ül, este-reggel képeket
halászik, ha sok van, berakja
a gyorsan nyíló dunsztosüvegekbe,

hogy a szemének sose legyen
tétlen pihenése, és hogy a macska
képével az egerek otthonához
csak ő tudjon most már
tévedhetetlenül eltalálni.

S akkor kiszaladt belőle...

S akkor kiszaladt belőle az állat,
az erdő felé, a fák közé futott,

s ő ott maradt, az ember-árva,
s lassan kiütközött rajta
az ösztönök hiánya.

Óda az anyákhoz

Anyák. Poharuk már akkor megitat,
amikor még világra sem jöttünk.

S nem kell nekünk tengerpart, hogy
a ringás itt hullámozzon köztünk,
mert ha ők kijönnek az utcára,
oly táncba fognak ruhájukon
a len- és vászondarabok,
hogy még az elkóborolt
levelek is visszahuppannak
a fákra.

Anyák, kik ha mosogatnak, apró
buborékait a letűnt időnek még
egyszer átszítálják,
mielőtt a vizek vad hullámait is
szívükre emelnék,
hogy az Isten onnan
engedje tovább közülük a
legtisztábbakat.

Anyák, kikben véres meggyfa
ring, vagy felkapaszkodik az
útpadkát szegélyező bánat,
ha a gyermek lába botlik,
vagy a szó gyümölcse idő
előtt indul fonnyadásnak...

anyák, a poros úton járók,
a fánkot reggel-este megsütők,

anyák, kiknek ruhájáról leesik a
csat, majd a földre koppan,
s már mindent összetűzne,

össze a boldogságot a
vereslő meggyfákkal,
a poros utat a keskeny szemű
madarakkal, a ringó csípőket az
idők fehér vásznaival, az első szavak
felejthetetlen bölcsőit a halál kis késeivel,

melyeknek élén messzebb táncol
az élet, s messzebb táncolnak
egyszer a levelek is abba a
kavargó messzeségbe,
ahol az anyák még mindig sütnek,
ahol ringó hasukból kibomlik
a távoli ég is,
ahol szájukra terítőt horgol a
csönd, s ahol szemükben
a legkerekebb halál a gombkötő.

Őszi utak

A fák hallgatásából
olykor kibomlik az erdő,
a tobozokban a nyár madarai
bontogatják megkérgesedett
szárnyaik,
s alattuk külön útja lesz az
ősznek, hogy elszaladjon,
el egészen a télig,
s a platánfák
menyasszony-törzsű
jelenét rákarcolja
a tél ma még
várakozó idejére.

Három roma származású magyar képzőművész

Lakatos Klára (névvariáns R. Lakatos Klára; Csenger, 1968) roma származású magyar grafikus, festő és illusztrátor.

Gyermekéveit Tyukodon töltötte, az általános iskola elvégzése után Budapesten járt kereskedelmi szakközépiskolába, érettségét a Szabó Ervin Gimnáziumban tett, majd a Pécsi Tudományegyetemen művelődéstörténet szakos diplomát szerzett.

Egyetemista korában kezdett rajzolni, nagy hatással voltak rá Bari Károly, Szécsi Magda és David Beery képei. Grafikus-festői korszakának korai szakaszában fekete tollrajzokat készített, amelyek fákat ábrázoltak Szolnoki Csanya Zsolt költő versei nyomán.

2001 óta kiállítóművész, és illusztrációs tevékenysége is jelentős, saját mesekönyvét is illusztrálta, számos folyóiratban közölték rajzait.

A művésznő alkotásaiban, főleg olajfestményeiben jelentős a roma népművészeti motívumok alkalmazása, amely a dekorativitás mellett a hagyományőrzést szolgálja. Tanítással keresi kenyerét, s gyermekeknek tart művészeti foglalkozásokat.

A 2009-es *Cigány festészet* című reprezentatív albumban öt olajfestményrel szerepelt. Jelenleg lovári nyelvet és honismeretet tanít, a Napénekéj egyeületet vezeti.

Pató Selam Budapesten született 1975-ben, roma újságíró-szerkesztő, író, költő, műfordító és képzőművész.

1996-ban lett a Közös Út – Kethano Drom negyedévente megjelenő folyóirat újságíró munkatársa, később olvasószerkesztője. Számos kisebb példányszámban megjelenő közéleti, kulturális, művészeti folyóirat főszerkesztője, szerkesztője volt.

Eddig 9 könyve jelent meg magyar, illetve cigány nyelven, ennél több vár nyomdakészen kiadásra.

Szorgalmazza a nemzetközi kulturális kapcsolatok épülését, szerkesztőként külföldi szerzők magyarországi orgánumokban való publikálását biztosítja, szerzőként és képzőművészként pedig jelen van műveivel külföldön megjelenő kiadványokban.

Hazánkban kb. félszáz egyéni és csoportos kiállításon mutatkozott be műveivel, kiállítása volt több európai országban – legutóbb idén a Roma Kultúra Világnapja alkalmából Podgoricában.

2011-ben a Magyar Köztársaság Hazai Kisebbségekért Díjával tüntették ki munkásságáért.

A kultúra, kiváltképp az irodalom eszközein keresztül betöltött társadalmi munkásságát ismerve el, s a nemzetközi kulturális együttműködések terén való aktivitásának is köszönhetően, 2012 tavaszán 27 ország képviselőinek egyöntetű szavazatával a World Roma Organization Rromanipen Cigány Világszövetség alelnökévé választották.

Finta Arina így vall magáról: „Réges-régen születtem, egy hatgyermekes vidéki család harmadik gyermekeként. Már gyerekkoromban éreztem, hogy vonzódok a művészetekhez, de igazából csak a magam örömeire rajzolgattam.

Az 1990-es években egy barátom ösztönzésére kezdtem festeni és megmutatni a munkáimat másoknak. 1996-ban kiutaztunk Kanadába, Torontóba. Itt a helyi magyarok segítségével sikerült az első kiállításaimat megszervezni. Amikor festek, megszűnik a világ számomra, és ott vagyok a festményemben.

Szeretném, ha munkáimmal örömet tudnék szerezni másoknak is.

Vendég vagyok itt és tanulni jöttem közéték.

Tanulni és továbbadni azt, ami az életben a legfontosabb: Szeretni!”

Tizennégy hazai kiállítása mellett számos fellépése volt, gyönyörű énekléséről, saját szerzeményeiről is ismert.

Németh Attila

Fahíd

Erdő zöld	Erdő fekete
Benne szél jár.	Benne szél jár.
Madár, madár	Megkötöm
Lomb apád, anyád	Kéklovlak, fehér
Hajam sás	Akácshoz.
Karom nád	A fahíd leszakadt
Lábam som	Csak a madár
Elmém bánat.	Jut rajta át.

Virág

Bánat alább hagyott,
Kékágon madár mosolyog.
Búzába gázol
A bánat, tollát tépi
Szürke vadmadár csapat.
Bánat alább hagyott
Kékágon madár mosolyog
Nádszálát átszúrt
Virágszál asszonyon.

Misima Jukio

Ízletes mérég*

Szereplők:

Raszputyinov herceg
Keith
Chiz

A karakterek jellemzői:

RASZPUTYINOV HERCEG Egy New York-i Harmadik sugárúti régiségbolt tulajdonosa, zsugori, különc, középkorú agglegény. Magányosan él, gyanakvó élvhajhász, kecskeszakállat visel. Öltözéke elegáns, a 19. század választékos divatja szerint. Üzletének neve: „Raszputyinov herceg antik kereskedése”. Régimódiasan dagályos fentebb stílusban beszél, és soha, de soha nem mosolyog. Van benne valami mágusra emlékeztető. Kuncsaftjait szinte megdelejezi, elképesztően magas áron tudja rájuk sózni a régiségeket. Jobbára kesztyűt visel és tubákol. Boltjában alig-alig akad vásárló, ám ha valaki mégis betéved, az kétséget kizáróan rendkívül tehetős!

Első eladó: Keith

Második eladó: Chiz

A két bolti eladó jelmezéről döntsön a rendező. Ám öltönyt adni rájuk unalmas lenne. Az is jó megoldás, ha az üzlet tulajdonosa – hivalkodó hajlamától vezérelve – megkövetelné tőlük, hogy 17. századi francia udvaroncok viselését hordják, sőt, ha a meglett férfiakat apródnak öltöztetné. Amennyiben a rendező ennél a megoldásnál marad, a műsorfüzetben ezt fel kell tüntetni – nehogy a közönség tévesen azt higgye, a darab a 17. században játszódik.

A rendező nyugodtan felrúghatja a logika szabályait és öltöztetheti a két bolti eladót a legújabb divat szerint sportos, rövid ujjú trikóba is – szöges ellentétben a főnök ízlésideáljával.

A rendező akár emblémás pólót is adhat a két alkalmazottra, a hagyományos japán kiskabát, a happi mintájára, céges logóval, elől-hátul „Raszputyinov Herceg” felirattal. Úgy gondolom, ez lehetne talán a legmegfelelőbb jelmez számukra.

Keithnek van némi élettapasztalata, ismeri a friss kaviár értékét és vonzerejét.

Díszlet:

A díszletről realista közelítés esetén első pillantásra derüljön ki, hogy jól felszerelt régiségkereskedésben vagyunk. Balra a kirakatablak belső oldala, mellette üvegajtó „Raszputyinov Herceg Antik Kereskedése” felirattal, mely a boltból

* A *Buszu (Édes mérég)* című klasszikus japán kjógen modern átdolgozása

nézve fordított irányban olvasható. A színpad elején polc, ide kerül majd az izletes mérget, a *buszut* tartalmazó edény.

Délután 5 óra. A főnök koktélpertira indul, úgy tervezi, zárásra visszaér. A két eladónak megparancsolja, hogy vigyázzanak addig a boltra.

Évszak:

Rendezői döntés szerint. (Az évszak-meghatározás akár el is hagyható, miután nincs jelentősége, milyen évszakban játszódik a történet.)

Raszputyinov, Keith és Chiz be. A két alkalmazott leül a színpad hátsó részén, arccal a közönség felé, Raszputyinov velük szemben, balra elől áll.

RASZPUTYINOV Eszetekbe véstetek?

Keith és Chiz, vigyázzatok a boltra, amíg távol leszek! Raszputyinov herceg antik kereskedése a legmakulátlanabb híru üzlet az egész Harmadik sugárúton. Nincs túl sok ügyfelünk, ám azok egytől egyig kifogástalan kuncaftok. Az Elnök úr, a külföldi uralkodók, a világ tíz leggazdagabb üzletembere... mindnyájan azért járnak ide, hogy továbbadjanak valamit nekünk vagy megvásároljanak valamit maguknak. Akik eladni szándékoznak, természetesen sokkal előkelőbb családfával dicsekedhetnek, mint akik vásárolni kívánnak tőlünk. A vérvonal-ismeret fontos minden régiségekkel foglalkozó szakembernek! Ha fennmaradt volna az a világ, amelyben ők azok voltak, akik, úgy jómagam most európai uralkodóházak sarjaival érintkezhetnék. Ó, áldott emlékű Cár Atyuska, nyugodj békében!

Visszatérve tehát: úgy vigyázzatok mindenre, mint a szemetek fényére, amíg távol leszek! Koktélpertira vagyok hivatalos. A koktélpertikat a csordanépek találták ki, ám én közben ott is vevőkre vadászom. Ezért vagyok kénytelen időmet üzletemtől távol tölteni,

más választásom nem lévén. Nos, lelketekre kötöm: a távollétemben mindketten legyetek éberek, és ügyeljeteek nagyon a boltra!

KEITH Teljesítjük a kéréseit, főnök úr, de egyikünket mindig magával szokta vinni, amikor elmegy itt-honról, ezért ma is...

KEITH és CHIZ EGYÜTT ...jobb lenne, ha elkísérhetné valamelyikünk.

RASZPUTYINOV Nem, szó sem lehet róla! Ma valami fontosat akarok rátok bízni, afölött kell őrködni mindkettőtöknek. Itt várjatok meg!

EGYÜTT Rendben van, főnök úr.

Raszputyinov hátramegy, felemeli a keleti vázát. Leteszi az előszínpad közepén a polcra, majd visszatér előző helyére.

RASZPUTYINOV Ezt úgy hívják, hogy *buszu*, halálos mérget! Ha csak a felőle fúvó légáramlat meglegyint benneteket, már abba is rögtön belepusztultok! Legyetek résen!

KEITH Igenis, főnök úr!

CHIZ De ha ez olyan életveszélyes, hogy még az irányából fújó szél is halált okoz, főnök úr hogy mert hozzányúlni?

RASZPUTYINOV A mérget régiség, és minden, ami antik, egyben mérget is! Hovatovább, ez az anyag szereti a tulajdonosát, tehát én magam bármikor nyugodtan hozzányúlhatok, rám nézve nem jelent veszélyt. Viszont, ha bármelyikőtök csak a közelébe merészkedik,

azon nyomban holtan esik össze. Óvakodjatok hát, hogy még a szele se érjen benneteket!

CHIZ Igenis, főnök úr!

RASZPUTYINOV Nos, akkor én indulok is.

KEITH Jó szórakozást kívánunk!

CHIZ És térjen vissza mihamarabb!

Raszputyinov el. A két alkalmazott a színpad közepén leül, szemben a közönséggel.

KEITH Egyikünket mindig magával szokta vinni. Nem értem, miért hagyott ma itthon mindkettőnket házörzőnek.

CHIZ Nekem se fér a fejembe.

KEITH De ha már így alakult, nekem mindig olyan unalmas volt itthon egyedül, most, hogy ketten maradtunk, legalább jóízűen kibeszélgethetjük magunkat. Jaj!

CHIZ Mi van?

KEITH A buszu felől fúj a szél!

CHIZ Jaj, ne ijesztgess!

KEITH Húzódjunk odébb egy kicsit!

CHIZ Jó gondolat.

Jobbra hátramennek, ismét leülnek.

KEITH Te is kérdezted az előbb, de nekem se fér a fejembe, miért tart a főnök úr a házban ilyen életveszélyes valamit, ha a felőle fúvó szél is hirtelen halált okoz.

CHIZ Ha szereti is a tulajdonosát az az anyag, fel nem foghatom, mi oknál fogva tartja itthon.

KEITH Ide figyelj, én csak azért is megnézném, mi az a buszu. Szerinted mi a fene lehet?

CHIZ Megörültél? Hát elfelejtetted, hogy a felőle fúvó szél is biztos halál?

KEITH Közelítsük meg szélirányból, és hajtsuk közben a levegőt magunk előtt legyezővel. Így majd nem ér bennünket a szele!

CHIZ Jó elgondolás.

A két férfi feláll, elvesznek egy-egy legyezőt az eladásra kínált áruk közül, majd élénk mozdulatokkal legyezve elindulnak a váza felé.

KEITH Legyezz! Legyezz erősen!

CHIZ Jól van, legyezek!

KEITH Most kioldom a zsinórt a tetején, nagyon erősen legyezz!

CHIZ Jó!

KEITH Kioldottam! Akkor most levegőszem a fedelét.

CHIZ Hirtelen vedd le!

KEITH Legyezz megint!

CHIZ Jól van, legyezek.

KEITH Levettem! *(Hátramenekülnek a színpadon.)* Hú, megnyugodtam.

CHIZ Megnyugodtál? Mitől?

KEITH Hogy az a valami nem állat, különben kiugrott volna.

CHIZ Lehet, hogy csak dögöltnek tettei magát.

KEITH Meg kell néznem alaposan.

CHIZ Jó gondolat.

Megközelítik a vázát, mint előbb.

KEITH Legyezz! Legyezz erősen!

CHIZ Jól van, legyezek.

KEITH Közel megyek és belenézek, nagyon erősen legyezz!

CHIZ Jó!

KEITH Te, ebbe valami jéghideg szélfúvást palackoztak! *(Mindkét tenyerét a váza hasára tapasztja.)* Jajjaj!

CHIZ Mi történt? Mi történt?

KEITH Hú, akár a pokol hideg lehet. Csonttá fagyott a kezem.

CHIZ Akkor az a buszu valami nagyon hideg anyag, annyi szent, ugye?

KEITH Legyezz! Legyezz erősen!

CHIZ Legyezek, legyezek!

KEITH Megnéztem! Megnéztem!

CHIZ Mi? Megnézted?

Hátramenekülnek a színpadon, mint előbb.

CHIZ Mit láttál?

KEITH Valami sötétszürkét, de nagyon étvágygerjesztő látványt nyújtott. Te, én megkívántam, én bizony megkóstolom azt a buszut!

CHIZ Hogy jut eszedbe megkóstolni, mikor a fuwallata is öl, ha megcsap!

KEITH Az a buszu teljesen megbabonázott! Nem nyugszom, míg a számban nem érzem az ízét! Meg akarom kóstolni!

CHIZ Nem szabad!

Megragadja Keith kabátujját, huzakodnak.

KEITH Eressz!

CHIZ Dehogy eresztelek!

KEITH Mondom, hogy erressz!

CHIZ Mondom, hogy nem eresztelek!

Keith kiszabadítja magát, és indul a váza felé.

KEITH *(énekel)*

Gyászruhám ujjá bánattól reszket,
az elválás útján lábaim visznek
a buszu felé!

Összecsukott legyezőjével gombócnyi anyagot vesz ki a vázából. A buszut nyelvével nyalja le a legyezőről.

CHIZ Jaj neked! Mindjárt meghalsz!

KEITH Ó, belehalok... Én belehalok... *(A földre zuhan.)*

CHIZ Hát nem megmondtam? Keith, rosszul vagy? *(Odarohan Keith mellé.)*

KEITH Én belehalok! Olyan finom, hogy belehalok! *(Felkel.)*

CHIZ Végtére is, mi a fene ez a buszu?

KEITH Kaviár.

CHIZ Mi? Kaviár? Mi az a kaviár?

KEITH Szerencsétlen falusi bugris, te, hát ennyit se tudsz? Ez hami-

sítatlan minőségi friss kaviár. Kívülről nézve antik váza, belül friss kaviár. Nagyapám gazdag ember volt, tőle tudom, hogy a világon semmi nem lehet olyan finom, mint a friss kaviár. Most, hogy tüzetesebben nézem, látom, jégtartállyal bélelték a vázát. Ó, és citrom is van benne!

CHIZ Hadd kóstoljam meg én is!

KEITH Gyere, vegyél belőle! Lássunk hozzá! De nem ér az egész semmit, ha nincs hozzá bor, amivel leöblítjük. A főnök lent tárolja a minőségi dugi borokat a pincében, igaz? Hozd csak ide a tartalék kulcsot!

CHIZ *(cipőszárából kulcsot vesz elő)*
Nesze, nyisd ki ezzel!

KEITH *(átveszi a kulcsot és el)*

CHIZ *(félve kóstolgatja a kaviárt)* Való igaz. Most, hogy belekóstoltam, tényleg ez a legfinomabb étel, amit életemben kóstoltam. Csöppentek rá egy kis citromot... Jó, jó, először csak arra gondoltam, megkóstolom, de olyan jó ízű, úgy eteti magát!

Keith be, régi borospalackot hoz. Egymásnak adogatják, meg-meghúzzák a palackot. Közben mindketten falatoznak, összecsukott legyezőjükkel kanalazzák a kaviárt. Keith – látva, hogy Chiz tele szájjal zabál – észrevétlenül elviszi balra a vázát. Amíg Keith önfeledten tömi a hasát, Chiz odamegy a vázához, és átviszi jobbra, hogy a maradékot magának eltegye.

KEITH Hé, te meg miben sántikálsz? Egyedül akarod megzabálni az egészet, mi? Na, adjál csak még egy kicsit! *(Tusakodnak a kaviár fölött.)*

KEITH Együk meg együtt!

CHIZ Jó gondolat. *(Maguk közé teszik a vázát.)*

KEITH Ugye, milyen finom?
 CHIZ Nagyon jó ízű, de tényleg.
 KEITH A főnök azért mondta rá, hogy *buszu*, halálos mérge, mert félt, hogy megdézsmáljuk. Ez nem volt szép tőle! Egyél még! Egyél még!
 CHIZ Barátságatlan dolog volt a főnök úrtól azt állítani, hogy már az edény irányából fúvó szélből is rögtön meghalunk. Egyél még! Egyél még!
 KEITH Nem bírom abbahagyni.
 CHIZ Két pofára zabálunk.
 KEITH Egyél még! Hohó, elfogyott!
 CHIZ Bizony, mind elfogyott!
 KEITH No, most büszke lehetsz magadra.
 CHIZ Hogy én lehetek büszke magamra? Te voltál, aki először megnézte a *buszut*, és te voltál az is, aki először belekóstolt! Ahogy hazaér a főnök úr, rögtön megmondalak neki.
 KEITH Jól van, na, csak vicceltem.
 CHIZ Mivel engeszteljük ki?
 KEITH Mi sem egyszerűbb. Tépd szét azt a bizánci zászlót!
 CHIZ. Jól van. *(Leveszi a zászlót és darabokra szaggatja.)*
 KEITH Nagyszerű! Először megnézted a *buszut*, aztán felzabáltad. Most meg darabokra szaggattad a főnök úr díjnyertes bizánci lobogóját. Ahogy hazaér, rögtön beáruell nekik.
 CHIZ De én csak azért, mert te azt mondtad. És ezt meg fogom mondani a főnök úrnak is.
 KEITH Jól van, na, most is csak vicceltem.
 CHIZ De mivel engeszteljük ki?
 KEITH Egyszerűen törd össze azt a kínai tálát!
 CHIZ Na nem! Nekem ebből elég!
 KEITH Akkor törjük össze együtt!
 CHIZ Nem bánom! *(Felkapják a nagy tálát, és földhöz vágják.)*

KEITH Hát ez ripityára tört.
 CHIZ És most mivel engeszteljük ki?
 KEITH Ha hazajön a főnök úr, a legelső, hogy el kell kezdeni keserve-sen sírni.
 CHIZ Mért, a könnyek majd meghatják?
 KEITH De meg ám! Most már nem-sokára hazaér. Gyere ide mellém!
 CHIZ Jó.

A borospalackot eldugják valahová a boltban, hátramennnek és várnak. Raszputyinov a bolt bejárati ajtaján be, beszélni kezd.

RASZPUTYINOV Épp hazaértem a koktélpartiról. Üzletem dolgozói már bizonyára türelmetlenül várnak. *(Közben a színpad bal oldalán előrejön.)* Keith, Chiz, megjöttem!
 KEITH Hazajött. Kezdjük a sírás-rívást! *(Sírnak.)*
 RASZPUTYINOV Keith, Chiz, merre vagytok? Mi történik itt? Ahelyett, hogy örülnének a jöttömnek, mindketten zokognak. Ha történt valami, ki vele, egy-kettő!
 KEITH Mondd el te a főnök úrnak, Chiz!
 CHIZ Inkább te mondd el a főnök úrnak, Keith!
 RASZPUTYINOV Nem bánom, melyikőtök kezdi, de hallani akarom azonnal.
 KEITH Jó, elmondom, ahogy történt. Úgy gondoltam, nem lenne ildomos elaludnom, amikor ilyen fontos feladatot bíztak rám, de nagyon elálmosodtam, és egyre álmosabb lettem. Hogy ébren tartsam magamat, elkezdtem birkózni Chizzel. Ő azonban sokkal erősebb nálam, és amikor földhöz teremtett, estemben meg akartam kapaszkodni a bizánci zászlóban, és kettéhasítottam, ahogy látni tetszik... *(Sírnak.)*

RASZPUTYINOV Ó, micsoda szörnyű csapás ért! (Csodálkozással *vegyes felháborodással vizsgálja a zászló foszlányait.*) Hogy tehetted tönkre az én felbecsülhetetlen értékű zászlómat?

KEITH Aztán hanyatt lőkött, nekisodrótam annak az állványnak, amely a kínai tálat tartotta, a tál leesett és darabokra tört. (Sír-nak.)

RASZPUTYINOV Rettenetes! (Csodálkozással *vegyes felháborodással vizsgálja a tál cserépdarabkáit.*) Ripityára törtétek a méregdrága kínai tálamat is! Azt sem érdemlitek meg, hogy éljetelek!

KEITH Tudtuk, ha hazajön, halálra kíván majd bennünket. Ezért meg akartuk mérgezni magunkat, megettük az összes buszut, hogy meghaljunk tőle. Ugye, így volt, Chiz?

CHIZ Szóról szóra.

KEITH *(énekel)* Ettünk egy falatot, de nem haltunk bele.

CHIZ *(énekel)* Még egy falatot, de az se hatott.

KEITH *(énekel)* Három falatot, négy falatot...

CHIZ *(énekel)* Öt falatot!

KEITH *(énekel)* Ettünk több mint tíz falatot. *(Felkelnek, legyezővel a kezükben táncolni kezdenek.)*

KEITH és CHIZ *(énekelnek)*

Mind megettük, elfogyott az egész!

Ám a halál mégsem jött el, milyen meglepő!

Túljártunk a nagyokos eszén!

Énekelve, táncolva a főnök felé közelednek, majd hirtelen fejbe vágják a legyezőjükkel.

RASZPUTYINOV Miféle nagyokosra célozhattok itt?

Ebben a pillanatban kigurul a borosüveg. Raszputyinov felkapja, rámered. Figyelmesen vizsgálja a két alkalmazottat, akik látszólag szomorúak.

RASZPUTYINOV Ó, ti huligánok! *(Keith és Chiz hahotázva elfutnak)* Hová szaladtok? Kapják el őket! Nem menekülhettek előlem!

KEITH és CHIZ Bocsásson meg, bocsásson meg!

Raszputyinov üldözi őket. Mindkét eladó futni kezd, közben egyikük antik tárgyat dob Raszputyinov felé. Raszputyinovot ez meglepi, de elkapja a feléje repülő tárgyat. Eközben a két alkalmazott kissé távolabb kerülhet Raszputyinovtól. Raszputyinov folytatja az üldözést. Az egyik alkalmazott ismét feléje dob egy értékes régiséget. Raszputyinov nevenséges pózba kényszerül, hogy el tudja kapni. A két alkalmazott egérutat nyer, kimenekülnek balra a bejárati ajtón. Raszputyinovnak mindkét keze tele, a két nagy értékű antik darabot tartja. Mozgásképtelen, egy helyben áll. Mellette egy Buddha-szobor, pontosan ugyanabban a testtartásban.

Függöny

Pinczés István fordítása

„Misima tehetsége egészen kivételes, és ez nemcsak japán, hanem világszínvonalú tehetség. Talán háromszáz évente ha egyszer születik ekkora zseni, mint ő” – nyilatkozta róla a Nobel-díjas barát és mester Kavabata Jaszunari nem sokkal az író döbbenetes és elképesztő öngyilkossága előtt. Misima (1925–1970) életműve mérhetetlenül gazdag, szerteágazó és roppant izgalmas. Ha csupán a színházi elemekre koncentrálunk, akkor is hihetetlen méretű és súlyú anyaggal van dolgunk...” – írja róla értő kutatója, Jámbor József a Napkút Kiadónál hamarosan megjelenő, válogatásában szinte az egész drámai életművet magyarul felvonultató gyűjtemény bevezető tanulmányában.

Ivan Dimitrov

Mások szemével

Színdarab hat színben

Szereplők:

Első férfi – negyvenes évei közepén

Második férfi – harmincas évei végén

Kukkoló – a színpadon kívül van, soha nem látjuk

Eladónő – húszas évei közepén

Zsaki – harmincas évei közepén

Pizzafutár – húszas évei elején

A szerző megjegyzése: a mű végén négy monológ található. Ezeket a monológokat bárhová be lehet illeszteni a szövegbe.

Első színpad*Egy téren.*

ELSŐ FÉRFI Nem volt igazam?

MÁSODIK FÉRFI Igazad volt. Nem lehetett volna jobban igazad.

Az első férfi a második férfi felé nyújtja a kezét. A második férfi habozik egy ideig, a zsebében kutat, kihúzza egy nagy címletű bankjegyet, és odaadja az első férfinak.

MÁSODIK FÉRFI Elégedett vagy, hogy megnyerted a fogadást?

ELSŐ FÉRFI Jó érzés, ha igazad van. Szép dolog az igazság, irányt szab az embernek. Ha tekeregsz, könnyen eltévedhetsz.

MÁSODIK FÉRFI Én mindig előrenézek. Bármilyen történjék, akármerre is megyek, mindig előrenézek.

Rövid hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Ne kapjunk be valamit?

MÁSODIK FÉRFI Nincs időnk étteremre. Mit javasolsz?

ELSŐ FÉRFI Hot dogot. Nagyon megkívántam egy hot dogot.

MÁSODIK FÉRFI Hot dogot csak a Fő utca legvégén árulnak.

ELSŐ FÉRFI Hot dogot csak a Fő utca legvégén árulnak, és itt, a téren csak főtt és pattogatott kukoricát lehet kapni. Nem logikus. Nem lakhat jól az ember főtt vagy pattogatott kukoricával.

MÁSODIK FÉRFI Azt hittem, te sohasem laksz teljesen jól.

ELSŐ FÉRFI Teljesen nem, de legalább részben.

MÁSODIK FÉRFI Megfeledkezel a pékségről.

ELSŐ FÉRFI Az nem pont a téren van, hanem a Fő utca és a Levszki sarkán... És ki ebédel pékségben? Én el sem tudom képzelni, hogy zsíros reggelit, például burekot ropogtatok ebben a hőségben. Nyáron csak reggel, a hajnali szürkületben tudok burekot enni, amikor még hűvös van. Ettől olyan titokzatosává válik a burekfogyasztás. Azt szeretem.

MÁSODIK FÉRFI Mi bajod van a burekkal?

ELSŐ FÉRFI *(a második férfi fölé hajol, és azt súgja)* Nem tudom,

úgy tűnik, mintha nem igényelne elég...

MÁSODIK FÉRFI *(félbeszakítja)* Egyél rokfortos burekot. Egy közelünkben lévő pékségben azzal készítik. Nagyon ízletes, és nem olyan községes!

ELSŐ FÉRFI Rokfortos burek? Lám csak, lám csak! Miért is ne?

Hallgatás. Mindketten a helyükön ülnek.

MÁSODIK FÉRFI Na, akkor mit együnk? Ma elkéztünk, és már alig van húsz percünk. Nincs itt az ideje, hogy döntést hozzunk?

ELSŐ FÉRFI Ma reggel majdnem megfulladtam. Pirítós kenyeret ettem reggelire rokfort és brie sajttal. Cigányútra ment egy falat, és a feleségemnek erősen meg kellett ráznia. Megúsztam, hála istennek. Egy pillanatra igazán megijedtem. Képzeld el, hogy így halsz meg, reggeli közben, tele szájjal, a torokhoz kapva. Az ajkad nyitva van, és a szádból megrágott kajamarádék bukkan fel. A szemed üveges.

MÁSODIK FÉRFI *(undorodó fintorral)* Milyen rémes!

ELSŐ FÉRFI Csak egy borzalmasabb dolog van a visszataszító életnél, mégpedig a visszataszító halál. A halálnak gyönyörűnek kell lennie az egész ocsmány élet kompenzációjaként.

MÁSODIK FÉRFI Az egyiptomiak konzerválták magukat. Úgy gondolták, hogy a lélek összeköttetésben van a testtel. Meghalsz, és oda távozol, ahová tartozol. És ott fogod eltölteni az egész örökkévalóságot. És egyszer csak a bőröd apránként megráncosodik és szétbomlik. A szemek kipotyognak. A haj kihullik. A bőr lecsúszik. A csontok lecsupaszodnak. Csak a

fogak maradnak, hogy halotti mosolyt kölcsönözzenek az arcodnak.

ELSŐ FÉRFI *(rémülten)* Hagyjuk a rothadást. Biztos vagyok benne, hogy ott is ugyanolyan leszel, mint amilyen a halál pillanatában voltál. Nem lehet az örökkévalóságba tele szájjal menni.

MÁSODIK FÉRFI Nem lehet?

ELSŐ FÉRFI Lehet, de jobb elkerülni. Az angyaloknak és az ördögöknek – ezeknek a kópéknak bizonyára ugyanolyan erős érzékük van az iróniára.

Hallgatás.

Mennyi az idő?

MÁSODIK FÉRFI Húsz perc múlva egy.

ELSŐ FÉRFI Alighanem ebéd nélkül maradunk.

MÁSODIK FÉRFI Nem ez lesz az első eset.

ELSŐ FÉRFI Emlékszel, mikor ebédeltünk utoljára?

MÁSODIK FÉRFI *(rövid gondolkodás után)* Nem.

ELSŐ FÉRFI Én sem. Bizonyára nagyon régen volt. Mivel egyikünk sem emlékszik...

MÁSODIK FÉRFI Talán azért nem emlékszünk, mert nem olyan fontos. Részletesen emlékszem a beszélgetéseink többségére, kitűnő az emlékezőtehetségem.

ELSŐ FÉRFI Akkor miről beszélgettünk azon a napon?

MÁSODIK FÉRFI Amikor esett az eső?

ELSŐ FÉRFI Amikor esett az eső.

MÁSODIK FÉRFI Amikor esett az eső, és mi a kávézó védőteteje alatt ültünk, hogy ne ázzunk meg?

ELSŐ FÉRFI Igen.

MÁSODIK FÉRFI Az esernyőkről. Mi másról beszélgethet az ember záporosóban? Elmesélted, hogy az esernyő már az időszámításunk

előtti időkben is létezett, és létezése kezdetén a hatalom jelképe volt. És így tovább. És így tovább. Csupa tanulságos tény. Én pedig kiemeltem, hogy nem látom be, miért ne lenne az esernyő ma is a hatalom szimbóluma. Aztán összemértük az esernyőinket, az enyém – Cerruti, a tied – Charles Jourdan volt. Ennek a párbajnak nem volt győztese – megállapítottuk, hogy mindkét esernyő ugyanolyan szép.

ELSŐ FÉRFI Mikor esik újra?

MÁSODIK FÉRFI Mikor ebédeltem utoljára munkanapon?

ELSŐ FÉRFI De tényleg, ügyelnünk kell rá, hogy hogyan halunk meg.

MÁSODIK FÉRFI Amikor egyetemista voltam, képtelen lettem volna nem ebédelni...

Szünet.

És miért nincs itt senki? Hisz ebédidő van, nem?

ELSŐ FÉRFI Ebédidő van, és az emberek ebédelnek! És ez a hőség is.

MÁSODIK FÉRFI Úgy emlékszem, eleinte voltak itt emberek. Hisz ez mégiscsak egy tér, nemde? Senki sem tagadhatja le, hogy ez egy tér, és a tereken általában vannak emberek. A francba, végül is ez a tér a városközpontban van. Miért nincsenek járókelők? Hol vannak az anyukák a babakocsikkal? Hol vannak a nyugdíjasok, akik az emlékeiket szellőztetik?

ELSŐ FÉRFI Ebédidő van, ne légy hülye! Ki megy sétálni ebédidőben a legnagyobb hőségben? (*Megnézi a karóráját.*) Háromnegyed egy!

MÁSODIK FÉRFI (*észreveszi az órát, közelebb megy az első férfihöz, és megragadja a kezét*) Új óra?

ELSŐ FÉRFI Porsche dizájn az új kollekcióból. Valamivel több, mint háromezer leva.

MÁSODIK FÉRFI Ami a Porschét illeti, csak a kocsikat ismerem el! Minek kellett nekik órákat is gyártani? (*Felemeli a kezét, hogy megmutassa az óráját.*) Az Emporio Armanit már elfogadom. Az Armanihoz illik, hogy kiegészítőket gyártson, de a Porschéhez!?

ELSŐ FÉRFI A Porsche Porsche, még ha óra is!

MÁSODIK FÉRFI A Porsche csak akkor Porsche, ha Porsche. A Porsche egy kocsi!

ELSŐ FÉRFI Kocsi és óra!

MÁSODIK FÉRFI Kocsi!

ELSŐ FÉRFI Kocsi és óra.

MÁSODIK FÉRFI (*nyomatékosan*) Kocsi!

ELSŐ FÉRFI Csökönyösködsz, és csak nem adod fel, makacs rohadék.

MÁSODIK FÉRFI Te pedig rákezesz, és nem hagyod abba. Kötelességemnek érzem, hogy makacskodjak, különben unalmas lenne.

ELSŐ FÉRFI (*sóhajt*) Unalmas...

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Kezdetben voltak itt emberek. Ezen a téren voltak emberek! Ha nem tévedek, pont az emberek miatt választottuk ezt a helyet! Gyerekek fagyalattal. Nők pattogatott kukoricával. Bőgő csecsemők. Magukra hagyott hajléktalanok. Telefonba üvöltöző üzletemberek. Köveket rugdosó, dohányzó fiatalok. A galamboknak morzsát vető özvegyasszonyok. Kora reggel szesztől bűzlő, helyi alkoholisták. Fizikaóra elől ellógott gyerekek. Tömeg, tömeg. És mi.

ELSŐ FÉRFI Voltak emberek, és lesznek emberek! Meglátod, hogy hemzsegnek majd ősszel, ide-repülnek a lehulló falevelekkel, és annyira ellepik az egész teret,

hogy valakinek derekasan össze kell majd söpörnie őket.

MÁSODIK FÉRFI És ha máshová mennek?

ELSŐ FÉRFI Hová mennének? Nem költöztetheted el a város központját. A központok nem költöznek! A központok azért vannak, hogy a lakott terület közepén álljanak, és hogy támpontszerepet töltsenek be. Központ nélkül minden város, mindegy, hogy kicsi vagy nagy, szétesne.

MÁSODIK FÉRFI (*eltöprengve*) A faluközpont, ahol a nagymamám és a nagyapám élt, elköltözött. Egy időben mocsár vette körül a falut. Záporeső idején a mocsárban halak gyűltek össze. A parasztok halakkal teli szekerekkel hajtottak a központba, amelyet ezért Halnak kezdtek el hívni. Gyerünk, igyunk egy sört a Halon, mondták. De később a mocsárral ellentétes irányban kezdték továbbépíteni a települést. A mocsarat kiszárították és gátat emeltek, és ott többé nem volt már hova építkezni. A Hal lassanként a falu periferiájára szorult.

ELSŐ FÉRFI Te vagy a hal! Egy dolog a város, és egészen más dolog – a falu.

MÁSODIK FÉRFI Azt hittem, a város a faluból származik.

ELSŐ FÉRFI Sose voltam biztos benne, hogy vajon a város származik-e a faluból vagy a falu a városból. Mindkét változat egyformán lehetségesnek tűnik a számomra.

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Egy lesz... Egykor újból munkába állunk. Aztán megy mindenki a maga dolgára, egészen a holnapi ebédszünetig.

ELSŐ FÉRFI Néha azon tűnődöm, nem kellene-e gyakrabban találkozunk.

MÁSODIK FÉRFI Én is. Ej, máskor pedig egyáltalán nem akarlak látni.

ELSŐ FÉRFI Mit csinálnál tizenkettő és egy között, ha nem ide, a térre jönnél?

MÁSODIK FÉRFI Valószínűleg azt, amit a többiek csinálnak. Ebédelnék vagy a számítógép mögött ülnék a hivatalban. Vagy kávéznék a kollégákkal. És te?

ELSŐ FÉRFI Ugyanazt.

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Örülök, hogy kiszabadultunk onnan, testvér. Nem bírtam volna már sokáig elviselni.

ELSŐ FÉRFI Én sem. Annyira elegem volt. Ezek a végtelen körök a lakásból az irodába, és vissza. Majd még kisebb körök az irodában. Végül otthon a legkisebb körök.

MÁSODIK FÉRFI És a tér? Az is egy kör.

ELSŐ FÉRFI A tér az *más*.

Hosszú hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Ott van?

Mindketten körülnéznek. Sétálgatnak a téren. Végül színlelt hanyagsággal néznek az elrejtőzött kukkoló felé.

MÁSODIK FÉRFI Természetesen ott van. Ő ne lenne ott? Lehetetlen!

ELSŐ FÉRFI Az első pillanatban nem láttam. Gondoltam, megbetegedett, vagy valami hasonló... Végül is ő is lehet beteg?!

MÁSODIK FÉRFI Ő sose volt beteg. És sose betegszik meg. De még ha meg is betegszik, akkor is jönni fog, ahogy mi is jövünk továbbra is.

Szünet.

Egyébként ki volt itt először? Ő vagy mi?

ELSŐ FÉRFI Vagy ő, vagy mi. Túlzás lenne, ha egyszerre kezdtünk volna el idejárni.

MÁSODIK FÉRFI És ha pont így történt? Ha ugyanabban az időben érkeztünk, mert kémkedett utánunk? Ha figyelt minket, amíg mi munkában voltunk? Hetekig követett, mielőtt a térre jöttünk volna. A nyomunkban volt, elbújt a kocsink hátsó ülésén, és bekucskált a lakásunk ablakán! Az nem lenne túlzás?

ELSŐ FÉRFI Ő nem olyan ember. Soha nem bújjik el. Soha nem próbálja meg álcázni a jelenlétét. Mindig tisztességes volt velünk szemben. Ahogy mi is vele. Mi itt vagyunk, ő ott. Úgy teszünk, mintha nem vennénk észre. Ő pedig úgy tesz, mintha nem tudná, hogy mi tudunk a létezéséről.

MÁSODIK FÉRFI Ő tudja, hogy észrevesszük, mi nem tudjuk, hogy nem vesszük észre, mindenki úgy tesz, mintha... Összezavarodtam...

ELSŐ FÉRFI Úgy értem... Ő ott van, mi itt – ez tény. Minden munkanap, ebédidőben látjuk egymást, még ha távolról is – ez is tény. De hogy mi vagyunk itt őmiatta, vagy ő miattunk, látod, azt senki sem tudja megmondani.

MÁSODIK FÉRFI Miért ne tudná? Ő van itt miattunk. Nemde, kezdetben nem figyeltünk fel rá. És amikor észrevettük, nem tudtuk megállapítani, hogy vajon előttünk is itt volt-e már.

ELSŐ FÉRFI Nem lenne csoda, ha igen! Ez akkor sem jelenti azt, hogy miattunk van itt. Szerintem ugyanabból az okból van itt, amiért mi is. A tér miatt, nem másért. Végül is van-e jelentősége, ki van a téren, amikor mindig van ott valaki?

MÁSODIK FÉRFI (csalódottan) Most mégis egyszerűen csak valakik vagyunk.

ELSŐ FÉRFI Lehet, hogy azok vagyunk. És ha azok vagyunk?

Rövid hallgatás.

A következő hallgatásig mindketten önmaguknak beszélnek.

MÁSODIK FÉRFI Szereti megfigyelni az embereket. Nem vetted észre, hogy megváltozik a tekintete, amikor minket bámul?

ELSŐ FÉRFI Nem tudjuk, hogy a kezdetektől fogva figyel-e bennünket. Vagyis nincs semmi jelentősége, ki volt itt először. Akkor is ide járnánk, ha nem figyelt volna minket, nemde?

MÁSODIK FÉRFI Ragadozó szeme van, az orra enyhén felfelé görbül, a szemöldöke összeráncolódik. Tulajdonképpen mindig más az arckifejezése.

ELSŐ FÉRFI Bizonyára akkor is idejönnénk. Ez a tér a mi helyünk. A mi helyünk legalább öt éve... vagy van az már talán hat is? Az is meglehet.

MÁSODIK FÉRFI A hőmérséklettől függően, évszakonként változik. Előfordul, hogy szenvedélytelenül bámul minket, mint egy tudós. Kíváncsian, de szenvedély nélkül. Ha a földönkívüliek emberekkel kísérletezgetnek, bizonyára éppen így nézik őket. Pontosan ilyen üres tekintettel.

ELSŐ FÉRFI Mivel ez a mi helyünk, a mi szabályaink szerint játszunk. Nézhet minket, de ez minden.

MÁSODIK FÉRFI Vagy talán valamilyen kísérlet részesei vagyunk? Miért nincs néhány hete senki más a téren? Miért csak ő jár ide?

ELSŐ FÉRFI Ha elég gyakran jövünk, vajon rólunk nevezik-e majd el a teret?

MÁSODIK FÉRFI Mintha valaki elkergette volna az összes embert, és magunkra hagyott volna vele.

ELSŐ FÉRFI Kettőnkéről.

MÁSODIK FÉRFI Ő és mi.

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Hogy hívják? Mi a neve?

ELSŐ FÉRFI Miért vagy kíváncsi a nevére? Még ha hívnád is, akkor sem jönne ide hozzánk. Egyszerűen nem olyan ember. Nem szeret kommunikálni.

MÁSODIK FÉRFI Pont ellenkezőleg. Szeret kommunikálni, de sajátos módon teszi. A szemével kommunikál, hiperkommunikatív.

ELSŐ FÉRFI A szemével kommunikál? Én ezt nem nevezném kommunikációnak.

MÁSODIK FÉRFI Te nem annak neveznéd, na de ő?

ELSŐ FÉRFI Ő, ő, ő. Mi van veled?

MÁSODIK FÉRFI Időről időre azt kérdelem magamtól, hogy ki ő, mivel foglalkozik. Milyen gondolatok cikáznak át az agyán? Honnan jön és hová megy? Miért ilyen? Mert ő különböző. Igen, habár valójában nem ismerem, habár soha nem beszélgettünk, tudom, hogy különböző. Nem olyan, mint mások. Nem elégszik meg az átlagos dolgokkal. Nem telne öröme benne, hogy normális, rendezett életet éljen. Nem okozna neki élvezetet, hogy minden pénteken piacra menjen, utána a klubokat járja, a szombatokat és a vasárnapokat a feleségével és az esetleges gyerekeivel töltse, hétköznap esténként pedig fáradtan térjen haza a munkából és leüljön a tévé elé. Nem lelkesedne a munkahelyi előléptetésekért, az új kocsikért...

ELSŐ FÉRFI Különc. Értem, mit akarsz mondani. Szeretem a különcöket, de csak ha jelentős távolság van közöttünk. A különcök – mérsékelt mennyiségben – hasznosak. A furcsaság azonban elképesztően ragályos, és soha nem lehetsz biztos benne, hogy te magad nem lettél-e különc, és mi lehet ennél rosszabb?

MÁSODIK FÉRFI Egy sor rosszabb dolog van annál, ha különc vagy.

ELSŐ FÉRFI Például?

MÁSODIK FÉRFI Ha csak valaki vagy.

ELSŐ FÉRFI Ebben igazad van.

MÁSODIK FÉRFI Nem érezted még magad kicsinek és személytelennek? A soron következőnek a boltban, a soron következőnek a járdán haladva, egyszerűen csak a soron következőnek? És mindez, mialatt az újságok és a folyóiratok folyamatosan arról írnak, hogy mit csinálnak az ismert személyiségek. Elég nyomasztó. Mondjanak, amit akarnak a jelenkor emberének problémáiról. Az elidegenedésről, az elszigetelődésről, a virtualizációról. A világméretű éhínségekről, a természet pusztulásáról és a globális felmelegedésről. A jelenkor emberének problémája az anonimitás. Kb. harminc évvel ezelőtt nem volt szörnyű névtelennek lenni, sőt, volt egyfajta bája. De ma igazi rémálom, ha névtelen vagy ebben a hatalmas információáradatban. Névtelen az interneten. Névtelen otthon, névtelen az utcán. Légy inkább akármilyen, csak ne névtelen.

ELSŐ FÉRFI Akármilyen? De hát...

MÁSODIK FÉRFI De igen, de igen. Jobb ügyefogyott alaknak lenni, aki kihagyta a döntő tizenegyest. Tetőről leugrott öngyilkosnak, aki felborzolta a kedélyeket az egész

környéken, szörnyű szerencsétlenség résztvevőjének, aki csodával határos módon menekült meg, és egy háromtagú család megölésének bűnével kell tovább éljen. Tolvajnak, erőszaktevőnek, gyilkosnak, fegyencnek. Akárkinek, csak ne névtelennek.

ELSŐ FÉRFI Szélsőségekbe esel.

MÁSODIK FÉRFI Az élet szélsőséges.

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI *(megnézi az óráját)*

Mikor lett öt perc múlva egy?

ELSŐ FÉRFI Öt perc múlva egy? Elkésem!

MÁSODIK FÉRFI Csak magadra gondolsz. Elkésünk!

ELSŐ FÉRFI Na, indulunk?

MÁSODIK FÉRFI Intsünk neki búcsúzóul?

ELSŐ FÉRFI Ma tényleg nem vagy magadnál! Ha intünk neki, leromboljuk az illúziót. Mi nem is sejtjük, hogy figyel bennünket!

MÁSODIK FÉRFI És mindhárman tisztában vagyunk vele, hogy az egész egy bohózat.

ELSŐ FÉRFI Épp, mert tisztában vagyunk vele, nem engedhetjük meg, hogy leromboljuk ezt az illúziót!

MÁSODIK FÉRFI *(csalódottan)* Ha te mondd.

Mindketten a kukkoló felé néznek, majd elindulnak.

Második szín

Üzlet, egy nem meghatározott időszakkal később. Tél. Az eladónő a pult mögött áll. A kirakatból látszik a hely, ahol korábban a két férfi volt.

ELADÓNŐ *(előtte nyitott újság)*

Újabb hét. Még egy hét rossz idő! Hóviharok. Szél. Mínuszok. Minek

is menjen ki az ember, amikor odakint ilyen mínuszok vannak? Minek dolgozzon ilyen időben? Amikor havazik, napokig magam vagyok. Ki akarna fehéreműt venni hóviharban? Minőségi luxusfehéremű, mondja, minden időben kelendő, ezért a pult mögött fogsz ülni és árulni. Menj a pokolba! Miért nem ülsz te itt? Mohóságból hagyod, hogy árucikkkel vesződjem ilyen időben. És ha valakinek eszébe jut mínusz húsz fokban, hogy még egy gatyát akar venni magának? Hová menjek gatyáért? – kérdi. Miért nem mész a belvárosba, veti fel okosan a felesége, ott nemrégiben új fehéreműüzletet nyitottak. Minőségi fehéreműk. Jó fehéreműk. És az, az a hülye, azt hiszi, hogy valaki futva jön majd a városközpontba? Ha lehetne, én egyáltalán nem mennék sehova. Napokig, napokig otthon maradnék.

Elhallgat, néhány másodpercig az újságot lapozgatja.

És mikor határozta el, hogy boltot nyit? Télen! És miért pont fehéreműboltot? Hogy jutott eszébe ez a zseniális ötlet? Mert nincs más dolga! Dugig van pénzzel, és nem érdekli, hogy veszteséges az üzlet. Beindul, mondja, bármelyik pillanatban beindulhat! Időre van szüksége az embereknek, amíg megszokják a jelenlétünket. És amikor észreveszik! Amikor rájönnek, hogy milyen kényelmes fehéreműt vásárolni a központban lévő boltban! Akkor aztán készülhetsz a hatalmas forgalomra. Ilyen sorokat soha nem láttál. Egyenesen megijedsz majd. Megtámadnak, egymást taposva vetik rád magukat, és te könyörögni fogsz, hogy ismét

így – egyedül – lehess. Az ember mindig az ellenkezőjét akarja annak, ami van, filozófál a szentem! Hej, amikor így bölcsekedik ez a pasas, kedved lenne lepuffantani. – Te pedig – mondja – egész nap egyedül ülsz a boltban, és több vásárlót akarsz. – És akkor te mit akarsz? – kérdem ettől a mézes-mázos alaktól. Éppen valamelyik étteremből jött vissza. Ebédszünet volt, jól kell tartsa magát az ember. És ő jól tartja magát, egész életében zabál. Erre én azt kérdem tőle: és te mit akarsz, mert ha az ellenkezőjét annak, amid van, akkor bizonyára egy lyukas garas nélkül szeretnél maradni, és ezért ruházol be hasonló üzletekbe, mint ez az átkozott, kietlen bolt. Ezt kérdem tőle, de ő csak nevet. Hogy kiforgatod a szavaimat, rázza a fejét. Egy róka vagy, csak azt nem tudom, jó-e egy rókát felfogadni eladónak. Mert a rókák nemcsak a vevők, de a te eszeden is túl tudnak ám járni. Folyton ravaszkodnak! Rókának, rókának nevezett. De ha én róka vagyok, akkor ő farkas! Farkas!

Elhallgat. Dühösen lapozgatja az újságot.

Elegem van az újságokból is! Mennyire szeretném azt mondani, hogy jó napot, mit parancsol, ajánlhatok valami? Szeretnék tarca bikiniket rendezgetni az üveg-pulton, a kezemmel forgatni és tekergetni őket. Mennyire szeretném tekergetni őket! De itt egy üzletet ha nyélbe ütök néhány nap leforgása alatt, mindez persze azért, mert tél van. Ki nyit fehérműüzletet télen?

Megcsörren az üzlet ajtaja. Belép az első férfi. A férfi az eladónőhöz lép.

ELSŐ FÉRFI Jó napot! Én...

ELADÓNŐ *(tettetett lelkesedéssel)*

Jó-ó-ó napot! Parancsol valamit?

ELSŐ FÉRFI Én azért...

ELADÓNŐ Milyen méretet hord?

ELSŐ FÉRFI Nem tu... Azaz, én csak...

ELADÓNŐ Ahogy így elnézem, M. Színtiszta M.

Az eladónő felemel néhány bokszernadrágot. Kifeszíti, széthúzogatja őket.

Valami ilyesmit keres? Nem, bizonyára nem.

Más nadrágokat emel fel.

Ezek megfelelőbbek, ugye?

ELSŐ FÉRFI Kérem, annyi bokszernadrágom van, amennyit csak akarok. Hellyel-közzel jobbak is ezeknél. És nem hordok mást, mint Cal...

ELADÓNŐ Nem tetszik Önnek a színe, értem. Nézzünk meg egy másik színt?

ELSŐ FÉRFI Már régóta ragaszkodom a Calvi...

Az eladónő újabb nadrágokat emel fel.

ELADÓNŐ Bizonyára ezek!

ELSŐ FÉRFI *(undorodó fintorral)* Ezek?!

ELADÓNŐ Igen, ezek. Határozottan kihangsúlyoznák...

ELSŐ FÉRFI Ezekkel a banánokkal?!... Banánmintás bokszernadrágok?!

Egymás szavába vágva.

ELADÓNŐ Értem, Ön egy komoly férfi. Valami ilyesmi...

ELSŐ FÉRFI Csak nem nyolcadik osztályo...

ELADÓNŐ ...kellene. Talán fekete vagy ké...

ELSŐ FÉRFI ...s kamasznak...

ELADÓNÓ ...k. Inkább fekete, de semmi esetre sem fe...

ELSŐ FÉRFI ...néz? Normális férfi venne-e...

ELADÓNÓ ...hér. A fehér nem elegáns. Egyáltalán nem ér...

ELSŐ FÉRFI ...magának banánminitás gatyát? Olyan nevet...

ELADÓNÓ ...tem, miért gyártnak fehér bokszernadrágokat.

ELSŐ FÉRFI ...séges.

ELADÓNÓ *(fekete bokszernadrágokat emel fel)* Ez a modell nagyon szép, szinte kínálja magát.

ELSŐ FÉRFI Nem aka...

ELADÓNÓ *(folytatja, anélkül hogy figyelne rá)* Ezért ebből kevesebb maradt, de az Ön méretében van.

Az L-ek szinte mind elfogytak, de M van, amennyit csak akar.

ELSŐ FÉRFI *(kitör)* Rám figyelne végre?

ELADÓNÓ Pont azt teszem!

ELSŐ FÉRFI Csak magára figyel. Nem rám.

ELADÓNÓ *(felháborodottan)* Hogy merészeli?!

ELSŐ FÉRFI De hát így van! Nem hallotta, mit mondtam?!

ELADÓNÓ Már elsőre hallottam! Ne vádoljon meg alaptalanul! Én semmiről sem tehetek. Mit tegyek,

ha a bokszernadrágok, amiket árulunk, nem felelnek meg az Ön igényeinek?

ELSŐ FÉRFI Először is, milyen bokszernadrágok?

ELADÓNÓ A bokszernadrágok, amelyeket meg akar venni!

ELSŐ FÉRFI Pont ez a probléma, hölgyem. Semmilyen bokszernadrágot nem akarok venni! Megértette?

Rövid szünet.

ELADÓNÓ *(kiábrándultan)* Semmiyet?

ELSŐ FÉRFI Abszolút semmiyet.

ELADÓNÓ De hát miről beszél? Bejön az üzletembe, megkér rá, hogy mutassak Önnek bokszernadrágokat, aztán pedig kategorikusan kijelenti, hogy semmilyen bokszernadrágot nem akar venni.

ELSŐ FÉRFI Nem mondtam, hogy akarok venni bokszernadrágot!

ELADÓNÓ Márpedig én egész világosan hallottam.

ELSŐ FÉRFI Lehet, hogy egész világosan hallotta, de én semmi ilyesmit nem mondtam. Tehát csak képzelődött!

ELADÓNÓ Sértegetjük egymást, igen?

ELSŐ FÉRFI Ne sértődjön meg, kérem!

ELADÓNÓ Ne sértődjek meg? Pedig bolondnak tart! Még hogy hallucinálok!

ELSŐ FÉRFI Én csak megjegyeztem, hogy...

ELADÓNÓ És ha maga a bolond? Ha egyáltalán nem tudja, miket beszél, he? Válaszoljon, válaszoljon! Válaszoljon, kérem! Szerintem észre sem vette, hogy bokszernadrágok után érdeklődött. De amint meglátott – egy ilyen fiatal lányt a pult mögött –, azonnal... Én hallucinálok?!

Megcsörren a pulton lévő telefon. Az eladónó felveszi.

Halló... Te vagy az?... Miért hívsz?... Hogy ellenőrizz?... Milyen kedves tőled! Inkább idetolnád a képedet, de az sose jut eszedbe. Mi? A hideg? Ja-a-a, a hideg? Megijedt a hidegtől a szentem! Meghúzódik a meleg lakásban, és szunyókál. Sehova se akar menni. Elég neki, ha látja a tévében, milyen hideg van odakint, és teljesen jéggé dermed... Hogy ne beszéljek így veled?... Te vagy a főnököm?...

Elbocsáthatasz?... Ugyan, milyen főnök vagy te? Nézz a tükörbe! Semmilyen főnök nem vagy, csak szeretnél az lenni. Anyámasszony katonája elhatározta, hogy üzletet nyit. Hogy ne unatkozzon, és hasznosnak érezze magát, hogy elmondhassa a mamának: boltot vezet. Nézd, anya, üzletet nyitottam a központban. Bravó, fiacskám! Bravó! Lásd, mennyire örül a mama. Anyuci fiacskája... Túlzok? Nem. Sőt, kedves vagyok... Hogy megjött-e?... El se tudod képzelni, hogy milyen, amikor megjön. Halod?... Ne beszélj nekem többet a megjöveleimről, mert különben meglátod, ha idejössz... Igen... Igen... Igen... Tudod, mit? Vevő van nálam... Igen, vevő. Egyszer telefonálsz, és pont akkor, amikor kuncsaft van. Leteszem!...

Az eladónő lecsapja a telefont.

Hol is tartottunk?

ELSŐ FÉRFI *(a telefonbeszélgetés alatt megnyugszik)* Hogy nem fogok bokszert venni.

ELADÓNŐ Á-á-á, igen!

ELSŐ FÉRFI A többit jobb, ha elfelejtjük.

ELADÓNŐ Ha nem akar bokszert, mutassak Önnek zoknikat?

ELSŐ FÉRFI De...

ELADÓNŐ Száz százalék pamutot, vagy inkább szintetikus szeretne, amitől nem bűdösödik be a lába?

ELSŐ FÉRFI De hát mit...

ELADÓNŐ Előveszem, hogy megnézhesse...

ELSŐ FÉRFI *(újból emelt hangon)* Elég! Elég! Egy szót se többet bokszernadrágokról és zoknikról! Csak bokszernadrágok és zoknik járnak a fejében! Szégyellje magát! Lehetséges ez? A munkáját olyan, na de ennyire!

ELADÓNŐ Ne! Hagyja abba!

ELSŐ FÉRFI Kötelező, hogy vásároljak?... Nem mintha problémát okozna, ha akarja, veszek valamit. *(A pultra dob egy nagy címletű bankjegyet.)* Adjon, amit akar. Nem érdekel, milyen bokszernadrágokat, milyen zoknikat, pakolja bele őket egy zacskóba, és tartsa meg! Legyen a magáé. Ajándékozza őket oda valakinek! Ha akarja, tegye el a pénzt! Csak ne foglalozzon velem!

Az eladónő szótlannul áll. Nem tudja, hogyan reagáljon.

Bejöttem, mert odakint nagyon hideg van. Láttam, hogy új üzletet nyitottak. Mondom magamban, mi lenne, ha ahelyett, hogy a hidegben ácsorogsz, bemennél? Mindennap ebédidőben ezen a téren vagyok, egy barátommal találkozom. De ma a barátom beteg, 39 fokos láza van és köhög. Az orvos azt mondta, hogy tüdőgyulladása van, és semmi esetre sem szabad felkelnie. Legalább egy hétig ágyban kell maradnia. Így magamra maradtam. Egy hétig egyedül a téren, ez egyáltalán nem olyan kellemes. Gondoltam, társaságra lelek, de maga bokszernadrágokkal és zoknikkal nyaggat!

ELADÓNŐ Először bolondnak nézett, most meg azt hiszi, hogy meg tud venni ezzel a pénzzel. Nem kell a pénze!

Dühösen visszadobja a pénzt a férfinak. Az meglepetten néz rá.

Azt gondolja, hülye vagyok, és nem hallom, amit mond, pedig egész nap e mögött a pult mögött állok. Tél van, szinte senki sem jön be az üzletbe. És ha jön valaki, az is olyan, mint maga. Csak nézelődni

akar, felmelegedni, elcsevegni. Én eladó vagyok. Egész életemben az voltam. Először tizenegy éves koromban álltam be a pult mögé. A nővérem a helyi ábécében dolgozott. Kicsi volt az üzlet, de mindig jól el volt látva. Iskola után mindennap meglátogattam, és akkor történt vele valami, rosszul lett, és anélkül hogy egy szót szőtt volna, elment, annyira rosszul érezte magát. Én pedig – azonnal a helyére álltam. És most? Egész nap senki. Ne gondolja, hogy könnyű napokon át egyedül ülni a pult mögött. Már egyenesen kiütést kapok a keresztretjvényektől. A rádióban ugyanazokat a dalokat adják. A bemondók egyforma témákon rágódnak. Az újságok – szintiszta pokol. A főnököm megígérte, hogy hoz nekem egy tévét, de kétlem hogy a televízió bármin is változtatna. Semmi sem pótolhatja a vevők hiányát!

ELSŐ FÉRFI *(elteszi a pénzt, és zavartan mondja)* A leghalványabb fogalmam sem volt róla.

ELADÓNŐ Természetesen fogalma sem volt róla, de ez nem akadályozta meg benne, hogy rám támadjon.

Az eladónő sírva fakad. Az első férfi forgolódik, nem tudja, mit tegyen. Megpróbál közeledni hozzá, de akkor még jobban felerősödik a sírása.

ELSŐ FÉRFI *(megnézi az óráját)* A francba, el fogok késni a munkából. Soha nem késsem el a munkából. *(Az eladónő felé.)* Nem volt szándékomban felkavarni. Kérem, bocsásson meg. Holnap ismét benézek. Viszontlátásra!

Az eladónő hirtelen abbahagyja a sírást.

ELADÓNŐ Porsche órája van?
ELSŐ FÉRFI A holnapi viszontlátásra.

Az első férfi kimegy. Az ajtó csengője csilingel.

Harmadik szín

Szoba. A második férfi az ágyban fekszik. Felébred.

MÁSODIK FÉRFI Milyen nap van? Ma jobban érzem magam. Csak nem péntek? Tegnap nagyon magas lázam volt. Vagy csütörtök? *(Hanggosan.)* Zsaklin, hol vagy, Zsaki? Megfeledezett rólam. Lement volna a boltba? Ha boltba ment, bizonyára szombat van! *(Újból hangosan.)* Zsaki! Hol vagy, drágám?

Zsaki bejön a szobába.

ZSAKI Itt vagyok! Itt! Hagyd abba a kiabálást, kérlek.

MÁSODIK FÉRFI Nem volt itt senki, amikor felébredtem, és megijedtem.

ZSAKI Mitől?

MÁSODIK FÉRFI Talán attól, hogy egyedül voltam...

ZSAKI Nem szoktál hozzá?

MÁSODIK FÉRFI Ahhoz, hogy beteg vagyok?

ZSAKI Hogy egyedül vagy!

MÁSODIK FÉRFI Nem.

ZSAKI És ahhoz, hogy beteg vagy?

MÁSODIK FÉRFI Milyen rég nem voltam beteg!

ZSAKI Tavalý megfáztál. Nem emlékszel?

MÁSODIK FÉRFI A megfázás nem betegség. Ha nem dőlsz ágynak – nem számít betegségnek.

ZSAKI Ágynak? És az álom is betegség, ugye?

MÁSODIK FÉRFI Csak a rémálmok.

ZSAKI Én szinte soha nem álmodom.

MÁSODIK FÉRFI Miért nem álmodsz?
Hogyhogya nem álmodsz?
ZSAKI Csak úgy. És amikor álmodom, rémálmaim vannak.
MÁSODIK FÉRFI Rémálmaid?
ZSAKI Rémálmaim, amelyekben te vagy a gonosz.
MÁSODIK FÉRFI Én?! A gonosz!
ZSAKI És engem kíznál.
MÁSODIK FÉRFI Azt hittem, én vagyok a jó. Ez volt a benyomásom. Mióta együtt vagyunk, jobbnak érzem magam.
ZSAKI Jobb is vagy. Tudod, mennyire szeretlek. De csak akkor vagy jó, amikor ébren vagyok. Amikor alszom, rossz vagy!
MÁSODIK FÉRFI Nem lehetnék jó álmodban is?
ZSAKI Félek, ez lehetetlen.
MÁSODIK FÉRFI Miért nem mész pszichológushoz? Segítene rajtad.
ZSAKI A gyerekektől való félelmeimen?
MÁSODIK FÉRFI A gyerekektől való félelmeiden?
ZSAKI Vagy inkább fóbiámon, ahogy akarod.
MÁSODIK FÉRFI Arra gondoltam, hogy én vagyok a rossz az álmaidban.
ZSAKI Ó, ez a legkevesebb. Ne is törődj velem!
MÁSODIK FÉRFI A legkevesebb? Van valami más is?
ZSAKI Biztos vagy benne, hogy tudni akarod?

Rövid hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Nem.

Rövid hallgatás.

ZSAKI Hogy érzed ma magad?
MÁSODIK FÉRFI Normálisan.
ZSAKI Normális betegen vagy normális gyógyultan?
MÁSODIK FÉRFI Normálisan!

ZSAKI Én is normálisan érzem magam. Szeretem, ha itthon vagy. Egyébként unatkozom.
MÁSODIK FÉRFI Nem jó, ha unatkozol.
ZSAKI Én is így gondolom.
MÁSODIK FÉRFI Gyakrabban kéne moziba menned.
ZSAKI Gyakrabban kéne hazajönnöd.
MÁSODIK FÉRFI Minden este, fél nyolckor hazajövök.
ZSAKI Az nem elég.
MÁSODIK FÉRFI Mikor jössz haza?
ZSAKI Az ebédszünetekben.
MÁSODIK FÉRFI Szó se lehet az ebédszünetekről!

Szünet.

El is felejtettem, hogy milyen jól érzem magam, amikor beteg vagyok. Nézd, fekszem, te ételt hozol nekem, teát készítesz, mosolyogsz. Csak akkor mosolyogsz, amikor beteg vagyok.

ZSAKI Csak akkor mosolygok, ha a közelemben vagy.
MÁSODIK FÉRFI És amikor az ágyban vagyok.
ZSAKI *(próbál befeküdni a férfi mellé az ágyba)* Amikor az ágyban vagyunk!
MÁSODIK FÉRFI Amikor az ágyban vagyok és betegeskedem, senkivel sem tudok érintkezni.

Zsaki elhúzódik.

ZSAKI Hozzak neked valamit?
MÁSODIK FÉRFI Mennyi az idő?
ZSAKI Fél egy.
MÁSODIK FÉRFI Olyan késő?
ZSAKI Igen.
MÁSODIK FÉRFI Add ide a mobilomat!
ZSAKI Kit akarsz felhívni?
MÁSODIK FÉRFI Biztos vagy benne, hogy tudni akarod?

Zsaki szótlanul odaadja neki a telefont. A második férfi az első férfi számát tárcsázza. Csengőhang hallatszik.

Az első férfi a téren van.

ELSŐ FÉRFI Halló.

MÁSODIK FÉRFI Halló.

ELSŐ FÉRFI Te vagy az?

MÁSODIK FÉRFI Én vagyok.

ELSŐ FÉRFI Hogy vagy?

MÁSODIK FÉRFI Jobban.

ELSŐ FÉRFI Mikor jössz vissza?

MÁSODIK FÉRFI Néhány nap, legfeljebb egy hét múlva.

ELSŐ FÉRFI Siess!

MÁSODIK FÉRFI Megpróbálom. Legelőbb már nincs lázam.

ELSŐ FÉRFI Ez biztatóan hangzik.

Rövid hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Te hogy vagy? Ott vagy?

ELSŐ FÉRFI Természetesen itt vagyok. Hol máshol lehetnék?

MÁSODIK FÉRFI Mit tudom én. Lehet, elhatároztad, hogy nem mész oda.

ELSŐ FÉRFI Hideg van.

MÁSODIK FÉRFI Hideg?

ELSŐ FÉRFI Nem láttad az időjárásjelentést? Mínusz tíz fok... És fúj a szél.

MÁSODIK FÉRFI Jól felöltöztél, ugye?

ELSŐ FÉRFI A ruhák, amelyeket birtokolok, nem nyújtanak kellő védelmet mínusz tíz fok ellen. Úgy vannak megvarrva, hogy jól nézzenek ki bennük. Mínusz tíz fokban nem lehet jól kinézni.

MÁSODIK FÉRFI Megvan rá a képességed, hogy csodákat tégy a külső kinézet tekintetében.

ELSŐ FÉRFI Már harmadik napja egyedül jövök ki a térre. Tegnap olyan hideg volt, hogy bementem az új üzletbe.

MÁSODIK FÉRFI Új üzlet?

ELSŐ FÉRFI Fehérnemű- és zoknikereskedés.

MÁSODIK FÉRFI És? Milyen volt?

ELSŐ FÉRFI Nincs kedvem beszélni róla. Az eladónő...

MÁSODIK FÉRFI Magas, vékony, csinos...

ELSŐ FÉRFI Inkább értetlen...

MÁSODIK FÉRFI Bejárhatsz hozzá, amíg nem vagyok. Hogy ne legyél egyedül.

ELSŐ FÉRFI Nem tudom, hogy jó ötlet-e. Képes bárkit az örületbe kergetni.

MÁSODIK FÉRFI Feltétlenül be kell menned hozzá, ha nagyon hideg van. Nehogy, amikor kijövök, te légy beteg.

ELSŐ FÉRFI Lehet, igazad van...

MÁSODIK FÉRFI A megbetegedéssel kapcsolatban?

ELSŐ FÉRFI Az eladónővel kapcsolatban.

MÁSODIK FÉRFI Az eladónővel kapcsolatban igazam van.

ELSŐ FÉRFI Én is ezt mondom.

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Ő ott van?

ELSŐ FÉRFI Igen.

MÁSODIK FÉRFI Nem fázik?

ELSŐ FÉRFI Fogalmam sincs róla. Külsőre ugyanolyan, mint mindig.

MÁSODIK FÉRFI Jelét adta valamilyen módon a hiányomnak?

ELSŐ FÉRFI Nemigen. Csak ül ott és bámul, egyáltalán nem változott a viselkedése.

MÁSODIK FÉRFI Ne mondjuk el neki, hogy beteg vagyok? Hogy ne izguljon...

ELSŐ FÉRFI Nem izgul! Édes mind egy neki.

MÁSODIK FÉRFI Foglalmazd sincs róla, hogy fázik-e, de biztos vagy benne, hogy édes mindegy neki?

ELSŐ FÉRFI Ha nem lenne mindegy neki, tett volna valamit, nem?

MÁSODIK FÉRFI Ó nem cselekszik! Ó csak néz! Számára a nézés ugyanolyan, mint a tett.

ELSŐ FÉRFI *(nevetve)* Akkor hogy készit reggelit magának? Csak nem fotoszintetizál?

MÁSODIK FÉRFI Nagyon jól tudod, hogy nem így értettem. Add át neki az üdvözetemet!

ELSŐ FÉRFI De akkor leromboljuk...

MÁSODIK FÉRFI Már rég leromboltuk, ugyanakkor mégsem. Ó nagyon jól tudja, hogy mi tudunk róla, figyel bennünket. Add át neki az üdvözetemet!

Az első férfi az elrejtőzött kukkoló felé fordul, és mutogatva elmagyarázza, hogy a második férfival beszél, és hogy az üdvözetét küldi neki.

ELSŐ FÉRFI Kész.

MÁSODIK FÉRFI Válaszolt?

ELSŐ FÉRFI Nem.

MÁSODIK FÉRFI Ez csodálatos.

ELSŐ FÉRFI Tényleg?

MÁSODIK FÉRFI Teljesen világos, ily módon szavak nélkül erősítette meg, hogy a dolgok változatlanul maradnak.

ELSŐ FÉRFI Vissza kell mennem a munkába. Gyógyulj meg gyorsan!

MÁSODIK FÉRFI Te pedig tényleg ne ácsorogj sokat a hidegben!

ELSŐ FÉRFI Nem fogok. Te meg szedd be az orvosságaidat!

MÁSODIK FÉRFI Beszedem.

Mindketten haboznak.

ELSŐ FÉRFI Leteszem.

MÁSODIK FÉRFI Én is leteszem.

Egyikük sem teszi le.

ELSŐ FÉRFI Na, tedd le!

MÁSODIK FÉRFI Jó, akkor leteszem.

Egyikük sem teszi le.

ELSŐ FÉRFI Én teszem le elsőnek.

MÁSODIK FÉRFI Jó.

Egyszerre teszik le a telefont.

Zsaki egész idő alatt az ágy mellett állt és szemrehányóan nézett a második férfitra.

ZSAKI *(kedvetlenül)* Add ide a telefont!

Kirántja a telefont a férfi kezéből, és dühösen oldalra dobja.

MÁSODIK FÉRFI Mi bajod van?

ZSAKI Nagyon jól tudod, hogy mi bajom van!

Negyedik szín

Az üzlet. Az eladónő a pult mögött áll és újságot lapozgat.

ELADÓNŐ Az az érzésem, hogy az újságokba csak gyilkosok, erőszaktevők, tolvajok, korruptak és focisták kerülhetnek bele. Az összes többi ember csak mellékszereplő vagy háttérzaj, akikre senki sem figyel oda. És ha én is úgy döntök, hogy be akarok kerülni a hírekbe? Megtegyem, megöljek valakit? Egy teljesen tetszőleges embert. Például az elsőt, aki belép a boltba.

Nyíló ajtó csengése hallatszik. Az eladónő felriad és elejti az újságot.

Jó-ó napot! Mit parancsol? Szép...

ELSŐ FÉRFI Én vagyok az.

ELADÓNŐ Á, maga az!

ELSŐ FÉRFI Nem feledkezhetnék meg az összes bokszeralsóról és zokniról? Az egész üzletről?

ELADÓNŐ Az egész üzletről? Szó se lehet róla!

ELSŐ FÉRFI Jó, akkor legalább a bokszernadrágokról és a zoknikról.

ELADÓNŐ Azokról sem.
 ELSŐ FÉRFI És ha arról feledkezne meg, hogy vevő vagyok, és lehet, hogy venni akarok valamit?
 ELADÓNŐ Miért, mit akar venni?
 ELSŐ FÉRFI Ne, hagyjuk!
 ELADÓNŐ Jó, ha kívánja!
 ELSŐ FÉRFI Nézze, odakint kutya hideg van, és a barátom még mindig beteg. Ha egészséges lenne, nem untatnám, kint ácsorognánk.
 ELADÓNŐ A hidegben?
 ELSŐ FÉRFI A hidegben. Ha kettesben vagyunk, és szóval tartjuk egymást, nincs is olyan hideg.

Kínos hallgatás.

Egyébként látnia kellett minket. Látott minket? Nem ismer meg? Én és a barátom mindennap kevéssel tizenkettő után jövünk, és majdnem egyik a téren vagyunk. Minden hétköznap. A hétvégeken nem vagyunk itt.
 ELADÓNŐ Mit mondott, hol vannak?
 ELSŐ FÉRFI Itt, a téren, minden hétköznap tizenkettő és egy között.
 ELADÓNŐ Nem, a hétvégeken.
 ELSŐ FÉRFI Otthon.
 ELADÓNŐ És miért nincsenek itt?
 ELSŐ FÉRFI De hát megmondtam. Otthon vagyunk!
 ELADÓNŐ Világos.
 ELSŐ FÉRFI Azt kérdeztem, hogy látott-e minket?
 ELADÓNŐ Magukat?
 ELSŐ FÉRFI Igen!
 ELADÓNŐ Magát láttam. Nemde, nemrégiben bejött a boltba.
 ELSŐ FÉRFI Én azt kérdeztem, hogy amióta megnyílt a bolt, nem látott-e engem és a barátomat a téren?
 ELADÓNŐ Semmit sem akart venni, pedig én milyen udvarias voltam!
 ELSŐ FÉRFI Mindennap tizenkettő és egy között.

ELADÓNŐ Pedig milyen szép bokszernadrágjaink vannak.
 ELSŐ FÉRFI Ebédidőben.
 ELADÓNŐ És milyen zoknijaink vannak?!

ELSŐ FÉRFI Na, észrevett minket?
 ELADÓNŐ Magát igen, amikor nemrégiben bejött a boltba, de a barátját nem, aki, mint mondja, beteg.
 ELSŐ FÉRFI És nem látott minket a téren?
 ELADÓNŐ Soha!
 ELSŐ FÉRFI Nem néz kifelé?
 ELADÓNŐ Minek?
 ELSŐ FÉRFI Csak úgy. Kíváncsiságból, unalomból, mit tudom én, miért...
 ELADÓNŐ Ha lenne ablakom, lehet, kifelé bámulnék, de a helyzet, amelyben vagyok, ezt nem teszi lehetővé.
 ELSŐ FÉRFI De hiszen hatalmas kirakatüvege van!
 ELADÓNŐ Pontosan! Kirakat, nem ablak.
 ELSŐ FÉRFI Mit akar ezzel mondani?
 ELADÓNŐ A kirakatüvegek nem ablakok, uram. Azok kirakatüvegek.
 ELSŐ FÉRFI A kirakatok, mint az ablakok is, üvegből vannak. Azért vannak, hogy átnézzen rajtuk az ember.
 ELADÓNŐ Melyik irányba?
 ELSŐ FÉRFI Nem értem.
 ELADÓNŐ Melyik irányba néz az ember a kirakatüvegen át?
 ELSŐ FÉRFI Mindkét irányba!
 ELADÓNŐ Na, pont ebben téved. A kirakatüvegen át nem két, hanem csak egy irányba lehet nézni.
 ELSŐ FÉRFI Tessék?!
 ELADÓNŐ A kirakatok azért készültek, hogy kintről befelé nézzen át rajtuk az ember. Fordítva teljességgel kizárt.
 ELSŐ FÉRFI És ön soha nem néz kifelé?

ELADÓNŐ Nem lehet. Kivéve, ha a járókelők pont az üzlet előtt haladnak el a járdán. Akkor meg lehet szegni a szabályt.

ELSŐ FÉRFI Hogyhogy? Hisz az előbb világosan megmondta, hogy csak kintről befelé lehet a kirakatokon átnézni!

ELADÓNŐ De a kirakatok másik célja, hogy kísértésbe ejtsenek. Ezért amikor valaki a bolt mellett halad el a járdán, teljes joggal vethetek rá egy csábító pillantást.

ELSŐ FÉRFI Már értem.

ELADÓNŐ Az estéket szeretem a legjobban. Olyankor nyugodt vagyok, mert bent világos, odakint azonban sötét van. Én senkit sem látok, de engem állandóan bámulnak. Olyankor érzem magam a legkevésbé magányosnak. Nem olyan könnyű eladónőnek lenni, mint ahogy azt az emberek gondolják. Eladónőnek lenni azt jelenti, hogy kirakatban élsz. Hogy meg kell tanuld elfogadni az összes pillantást, amelyet rád vetnek. Nem utasíthatod vissza őket. Ha visszautasítod őket, elüldözöd a vevőket. És ez a legrosszabb, amit tehetsz. A vevő a fegyvered a magány ellen. Az egyetlen adu ász a napok egyhangúságával szemben. Az egyetlen lehetőséged, egyetlen vigaszod. Még ha nincs is vevőd, akkor is állandóan olyan, mintha a kifutón vagy a színpadon állnál. A járókelők a nézők, és ha az előadás jó, vevőkke változnak át.

Hallgatás, amely alatt mindketten gondolataikba merülnek.

ELSŐ FÉRFI És őt látta?

ELADÓNŐ Kit?

ELSŐ FÉRFI A kukkolót.

ELADÓNŐ Kit?

ELSŐ FÉRFI A kukkolót, aki minden nap elrejtőzik a téren, és figyel.

ELADÓNŐ Tehát a kukkolót.

ELSŐ FÉRFI Igen!

ELADÓNŐ Nem láttam. Mint mondtam, én egyáltalán nem nézek kifelé.

ELSŐ FÉRFI És vajon ő néz-e befelé? Figyeli-e önt?

ELADÓNŐ Ó, az engem egyáltalán nem érdekel. Engem ettől függetlenül is állandóan figyelnek.

ELSŐ FÉRFI Igaza van.

Hallgatás.

ELADÓNŐ Tényleg nem vesz semmit?

ELSŐ FÉRFI Semmire sincs szükségem.

ELADÓNŐ Milyen kiábrándító. Túlságosan elégedettnek néz ki.

ELSŐ FÉRFI Mondhatjuk.

ELADÓNŐ Tulajdonképpen mit dolgozik?

ELSŐ FÉRFI Mindegy, mi az ember foglalkozása, a lényeg az, hogy jól megfizessék.

ELADÓNŐ Magát jól megfizetik?

ELSŐ FÉRFI Annál is jobban.

ELADÓNŐ Látszik. Különösen az óráján.

ELSŐ FÉRFI Milyen órán?

ELADÓNŐ A Porschén.

ELSŐ FÉRFI *(felemeli a karját, amelyen az óra van)* Ja-a-a, a Porsche! *(Megnézi, mennyi az idő.)* Ideje indulnom. Bocsásson meg, de szeretnem kell dolgozni.

ELADÓNŐ Örültem a szerencsének.

ELSŐ FÉRFI Én is. A viszontlátásra!

ELADÓNŐ A mielőbbi viszontlátásra!

ELSŐ FÉRFI Isten vele!

Csengőszó hallatszik. Az első férfi kimegy a színról.

ELADÓNŐ Isten vele? Még csak be sem mutatkozott. Micsoda bunkó!

Ötödik szín

A tér. Újra nyár van.

MÁSODIK FÉRFI Mondom, hogy tényleg megtette! Nem viccelek. Felállt és rá...

Az első férfi nevet.

MÁSODIK FÉRFI Komolyan. Megtette.

ELSŐ FÉRFI Csak nem azt akarod mondani, hogy...

MÁSODIK FÉRFI De!

ELSŐ FÉRFI Tényleg odament...

MÁSODIK FÉRFI Igen.

Az első férfi hisztérikusan nevet. Az egész teste rázkódik a nevetéstől.

ELSŐ FÉRFI Röhögőgörcsöt kapok ezektől az emberektől.

MÁSODIK FÉRFI Az emberek már csak ilyenek: vicces teremtmények.

ELSŐ FÉRFI De annyira viccesek, hogy néha azt hiszed, belepusztulsz a röhögésbe, nem igaz?

MÁSODIK FÉRFI Mostanáig nem hallottam róla, hogy bárki belehalt volna a nevetésbe.

ELSŐ FÉRFI Nem lenne csoda, ha hamarosan hallanál. Te meg olyan történeteket tudsz mesélni! Mintha csak valami jelentéktelen eset lenne. A nő feláll, és rázúdítja (újabb kontrollálhatatlan nevetőgörcs tör rá). Rázúdítja. És a férfi... A férfi...

MÁSODIK FÉRFI Elég legyen!

ELSŐ FÉRFI Nincs jogod ilyen dolgokról mesélni, aztán azt mondani, hogy elég legyen. Én... Nem tudom abbahagyni...

MÁSODIK FÉRFI Jó, megvárom.

A második férfi hirtelen megmerevedik. Az első férfi mellé áll, és újabb kontrollálhatatlan nevetőgörcsben tör ki, amely egy-két percig tart.

A roham lassanként csillapodik. A második férfi türelmesen vár. Csak akkor folytatja a beszédet, amikor az első férfi már tíz-húsz másodperce csendben van.

Befejezted?

ELSŐ FÉRFI Mit?

MÁSODIK FÉRFI Hogyhogy mit? A röhögést.

Az első férfi újra nevetőgörcsben tör ki, de ezúttal a nevetés erőltetett és sokkal rövidebb. A roham hirtelen ér véget, és az első férfi elkomolyodik.

ELSŐ FÉRFI Azt hiszem, befejeztem.

MÁSODIK FÉRFI Remek.

ELSŐ FÉRFI Igen.

MÁSODIK FÉRFI Jó dolog a nevetés, orvosság... meg az összes többi ehhez hasonló dolog is. De nem szabad túlzásokba esni. Én nem szeretem a túlzásokat. Jobb félig éhesnek, mint pukkadásig jóllakottnak lenni.

ELSŐ FÉRFI Te mértékletes ember vagy. Mértékletes a szerelemben és az életben.

MÁSODIK FÉRFI A szerelemben?!

ELSŐ FÉRFI Csak az életben.

MÁSODIK FÉRFI Teljesen?...

ELSŐ FÉRFI Egyszerűen csak mértékletes vagy.

Hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Te egyáltalán nem vagy mértékletes. Szeretsz pazarolni.

ELSŐ FÉRFI És?... Mi kifogásolhatóat találsz ebben?

MÁSODIK FÉRFI Biztos vagyok benne, hogy amikor vacsorázol, csak a maradékokra gondolsz. Amikor táplálkozol, kell hogy legyen maradék. Ha úgy ítéled meg, hogy nincs elég étel az asztalon, képes vagy nem enni, csak beleharapsz

mindenbe és otthagyd. Neked mindig bőségben kell élned.

ELSŐ FÉRFI A francba, meg kell hívjalak egyszer vacsorára.

MÁSODIK FÉRFI Én is téged.

ELSŐ FÉRFI Hogy megismerkedjek a feleségeddel.

MÁSODIK FÉRFI Hogy játszszak egy kicsit a gyerekeddel.

ELSŐ FÉRFI Miért nem hívtalak meg eddig?

MÁSODIK FÉRFI Úgy döntöttünk, hogy jobb lesz így. Hogy ha csak itt, a téren találkozunk. Hogy nincs szükség rá, hogy ismerjük egymás kollégáit, bulikra járjunk velük, együtt bowlingozzunk, vasárnap reggel kávézzunk vagy a parkban focizzunk. Hogy összeismertessük a feleségeinket. Hogy barátnők legyenek. A gyerekeink együtt játszszanak. És megismerjék a szomszéd gyerekeket is. Együtt nőjenek fel. Így az idejöveteleink értelmüket vesztenék. Nem lennének annyira... különlegesek.

Rövid hallgatás.

Te vagy a legjobb barátom.

ELSŐ FÉRFI És te az enyém. Nem tudom, mihez kezdenék nélküled.

Összeölelkeznek.

MÁSODIK FÉRFI Olyan régóta járunk erre a térre, hogy már el sem tudom képzelni nélküle az életemet.

ELSŐ FÉRFI Én sem.

MÁSODIK FÉRFI Tudod, mit gondolok? Az ebédszünetek a munkanapok mozgatórugói. Enélkül minden értelmét vesztené. Az ember azért dolgozik, hogy pihenjen.

ELSŐ FÉRFI Vagy azért pihen, hogy dolgozzon.

MÁSODIK FÉRFI Az ugyanaz.

ELSŐ FÉRFI Korábban össze voltam zavarodva, nem találtam a helyem.

Most már tudom, hogy minden ebédidőt itt kell eltöltsek, ezen a téren!

MÁSODIK FÉRFI Én is!

ELSŐ FÉRFI Ez az egy óra, amelyet hétfőtől péntekig itt töltök veled, teszi elviselhetővé az egész hetemet. A hétvége az más. Akkor a feleséggel és a gyerekeimmel vagyok. Így kell lennie. A szombatok a szórakozásé. Micsoda kis emberké! Annyira gyönyörűek, annyira boldogok. Nem is sejtik, hogy néhány év múlva megváltozik az életük. Magányosan fognak sodródni a napok forгатagában ebben a teljes ürességben, irány és cél nélkül. És amikor feleséget választanak majd maguknak és családot alapítanak, akkor is magányosak lesznek. És az egyetlen, amit tehetnek, hogy árbocá változnak. Erős, magas árbocá, amelynek ki tudja, melyik ördög feszítette meg a vitorláját, és amelyet ki tudja, ki irányít. Árbocá, amelybe vihar idején belekapaszkodnak a gyermekeik. És ez az érintés lesz egyike azoknak a csekély számú dolgoknak, amelyek boldoggá fogják tenni őket.

Szünet.

MÁSODIK FÉRFI Nyugalom. Mindez véget ért. Ez az egész üresség, tehetetlenség, hánykolódás véget ért. Most itt vagyunk. Együtt.

Az első férfi visszanyeri az önuralmát.
Szünet.

ELSŐ FÉRFI Ne kapjunk be valamit?

MÁSODIK FÉRFI Rendelhetünk pizzát.

ELSŐ FÉRFI Hát ez meg hogy jutott eszedbe?

MÁSODIK FÉRFI Arra gondoltam, hogy úgyszincs a környéken rendes

étel. Miért ne rendelhetnék pizzát? Étlapot is hoztam...

A második férfi kivesz a zsebéből egy tarka papírlapot, valamelyik pizzéria rendelőlapját, és odaadja az első férfinak. Mindketten figyelmesen szemlélik az étlapot.

ELSŐ FÉRFI *(előveszi a mobiltelefonját és telefonál)* Jó napot! Rendelni szeretnék. Igen. Egy pillanat. Mit választottál?

MÁSODIK FÉRFI Tenger gyümölcsseit.

ELSŐ FÉRFI Egy tenger gyümölcsseit és... Egy pillanat... *(A második férfihoz.)* Mekkora?

MÁSODIK FÉRFI Közepeset.

ELSŐ FÉRFI Egy közepes tenger gyümölcsseit és... Egy pillanat... *(A második férfihoz.)* Nincs közepes.

MÁSODIK FÉRFI Akkor kicsit.

ELSŐ FÉRFI Egy kicsi tenger gyümölcsseit és egy quattro stagionit gomba nélkül.

MÁSODIK FÉRFI És egy narancslevet.

ELSŐ FÉRFI És egy narancslevet... Igen... Gomba nélkül. És egy sört... Kis sört... 330 millilitereset. Egy pillanat... Szószot hozzá?

MÁSODIK FÉRFI Nem.

ELSŐ FÉRFI Nem, köszönöm. Tehát egy kicsi tenger gyümölcsseit, egy quattro stagionit gomba nélkül, egy narancslét és egy sört. Hogyan mekkora? De hát mondtam, hogy kis sört kérek! Ja-a-a... Nagy, nagy quattro stagionit gomba nélkül! Megismételjem? Nem szükséges? Nagyszerű. Tessék? Megismételni? A cím? Egy pillanat... Mi a cím?

MÁSODIK FÉRFI A cím?

ELSŐ FÉRFI Ahová a pizzát szállításuk.

MÁSODIK FÉRFI Honnan tudjam, mi a cím? Nemde, a főtéren vagyunk.

ELSŐ FÉRFI Hozzák ki a főtérre! Igen... A központba... Utca? Nem lehet... Nem értem... mi a gond? *(A második férfihoz.)* Azt mondja, hogy nem lehet kihozni a térre. Csak lakásokba szállítanak.

MÁSODIK FÉRFI Mi van?

ELSŐ FÉRFI *(a telefonba)* Ebédidő van. Nyilvánvalóan nem vagyunk az irodában!

MÁSODIK FÉRFI Mondd meg neki, hogy ez hallatlan!

ELSŐ FÉRFI Ez hallatlan! Ügyfelek vagyunk! Pizzát akarunk enni. Ebédidő van, és éhesek vagyunk. És a főtéren vagyunk!

MÁSODIK FÉRFI Mondd, hogy beszélni akarsz a cégvezetővel.

ELSŐ FÉRFI *(a telefonba)* Nem, nem rendelünk máshonnan. Beszélni szeretnék a cégvezetővel. Pontosan, a cégvezetővel. Megadná a telefonszámát, kérem? Haladéktalanul beszélnem kell vele.

MÁSODIK FÉRFI Mondd meg neki, hogy az irodában mindig tőlük rendelünk.

ELSŐ FÉRFI A barátom azt mondja, hogy a hivatalban, ahol dolgozik, mindig Önöktől rendelnek.

MÁSODIK FÉRFI És hogy nem rendelünk többet.

ELSŐ FÉRFI És nem... *(A második férfiről néz.)* Nem rendeltek többet?

MÁSODIK FÉRFI Ha nem teljesítik ezt a rendelést!

ELSŐ FÉRFI Értem, nem rendelnek többet Önöktől, ha nem teljesítik ezt a rendelést... *(A második férfihoz.)* Mekkora az iroda?

MÁSODIK FÉRFI Honnan tudjam?

ELSŐ FÉRFI Hányan dolgoznak benne?

MÁSODIK FÉRFI A mi emeletünkön húszan vagyunk. Van még három

emelet, vagyis az minimum nyolcvan ember.

ELSŐ FÉRFI Minimum nyolcvan ember. Hallja?

MÁSODIK FÉRFI Jól gondolja meg!

ELSŐ FÉRFI Jól gondolja meg!...

Teljesítik a rendelést, de csak most az egyszer? Csodás! Jó, aztán majd kitalálunk valamit. Menynyi id...?... Tíz perc. Fantasztikus. Köszönöm. Szép napot!

MÁSODIK FÉRFI Mit mondott?

ELSŐ FÉRFI Tíz, legfeljebb húsz percen belül megérkezik a pizza.

MÁSODIK FÉRFI Milyen kellemes nap!

ELSŐ FÉRFI Valóban kellemes nap.

Rövid hallgatás.

És enni fogunk.

MÁSODIK FÉRFI A nap annyira... de jó, hogy vannak felhők is. Ellenkező esetben túlságosan meleg lenne.

ELSŐ FÉRFI Két pizza. Ne üljünk le?

MÁSODIK FÉRFI Nem szeretek izzadni.

ELSŐ FÉRFI Piknikezhetünk is.

MÁSODIK FÉRFI De fájni se szeretek. Teljes mértékben tökéletes az időjárás. Se túl meleg, se túl hideg.

ELSŐ FÉRFI Le fogom teríteni a zakómat. Leülünk, és pizzát eszünk. Vagy idehúzzuk valamelyik padot... De minek húzzunk ide padot, ha le tudunk teríteni valamit és le tudunk ülni a földre? Állva mindenesetre nem ehetünk.

MÁSODIK FÉRFI Határozottan hűs van. Ez a megfelelő szó rá.

ELSŐ FÉRFI De hová üljünk?

Szünet. A második férfi az eget nézi. Az első férfi a földet kémleli a tekintetével, és megfelelő helyet keres.

MÁSODIK FÉRFI Látod őt valahol?

Ne vigyünk neki egy szelet pizzát, amikor meghozzák?

ELSŐ FÉRFI Szó se lehet róla!

MÁSODIK FÉRFI Ha te mondd.

Körülnéz.

Látod valahol?

ELSŐ FÉRFI Igen. Ott van! Pontosan ott. Kilátszódik a feje! Ott, a mögött a szobor mögött. Támaszkodik, és minket bámul az üveges tekintetével.

MÁSODIK FÉRFI Hol?

ELSŐ FÉRFI Ott!

MÁSODIK FÉRFI Á, igen. Hogy nem vettem észre? Alighanem romlott a látásom az utóbbi időben.

ELSŐ FÉRFI Menj szemorvoshoz!

MÁSODIK FÉRFI Vajon szemüveget ír fel?

ELSŐ FÉRFI Nagyon valószínű.

MÁSODIK FÉRFI Senki sem hord szemüveget a családban a nagypapákon és a nagymamákon kívül.

ELSŐ FÉRFI Kezdesz nagypapává válni.

Szünet. Mindketten a kukkolót nézik.

Ül és minket néz.

MÁSODIK FÉRFI Fiatal vagyok nagypapának.

ELSŐ FÉRFI Nem vagy annyira fiatal.

MÁSODIK FÉRFI Annyira öreg sem vagyok.

ELSŐ FÉRFI Inkább nem vagy annyira fiatal.

MÁSODIK FÉRFI Hát te? Te idősebb vagy nálam!

ELSŐ FÉRFI Idősebb vagyok, de a látásom tökéletes.

MÁSODIK FÉRFI A látásod tökéletes, ugyanakkor más dolgok nincsenek rendben nálad.

ELSŐ FÉRFI Mire célszol?

MÁSODIK FÉRFI !?

ELSŐ FÉRFI Milyen dolgok?

MÁSODIK FÉRFI Fogalmam sincs róla.

Rövid hallgatás. Mindketten újból a kukkoló felé fordulnak.

ELSŐ FÉRFI Néz minket.

MÁSODIK FÉRFI Milyen gondolatok cikázhatnak át az agyán, amikor minket néz?

ELSŐ FÉRFI Támaszkodik a falnál, kifejezetten elernyed, meg se mozdul.

MÁSODIK FÉRFI Fantáziál rólunk valamit, vagy egyszerűen csak figyel bennünket?

ELSŐ FÉRFI A szeme tágra nyílt, még csak meg se rezzen.

MÁSODIK FÉRFI Örömet szerez neki a látvány, méghozzá milyen örömet!

ELSŐ FÉRFI Nemcsak a szeme nem rezzen, de az egész teste merev, mintha kikapcsolta volna az összes funkcióját, és egyedül a megfigyelésre összpontosítana.

MÁSODIK FÉRFI Különböző fajta gyönyörök léteznek: kitörő, csendes, édes gyönyör...

ELSŐ FÉRFI És a teste, mintha az egész megmerevedett volna.

MÁSODIK FÉRFI Vagy nem is gyönyör, hanem inkább szükséglet?

ELSŐ FÉRFI Megállt.

MÁSODIK FÉRFI Micsoda szükséglet készíthet arra egy embert, hogy mindennap ugyanabban az időben egy téren kukkoljon?

ELSŐ FÉRFI Az egész...

MÁSODIK FÉRFI Igen erős szükséglet lehet.

ELSŐ FÉRFI Megállt! Az egész.

MÁSODIK FÉRFI *(felriad)* Mi van?

ELSŐ FÉRFI Megállt! Az egész!

MÁSODIK FÉRFI Megállt? Mi állt meg?

Az óra? Megállt az órád?

ELSŐ FÉRFI Nem tűnt fel neked, hogy valami szokatlan van ma a viselkedésében?

MÁSODIK FÉRFI Nem.

ELSŐ FÉRFI Nem mozog! Egyáltalán nem moccan! Megdermedt!

MÁSODIK FÉRFI Úgy? És én nem vettem észre?

ELSŐ FÉRFI Te semmit sem veszel észre. Amióta itt vagyunk, nem mozdult.

MÁSODIK FÉRFI Tényleg?

ELSŐ FÉRFI Igen!

MÁSODIK FÉRFI Ez újdonság. Kétségtelenül újdonság. Általában rángatózik a szeme, néha pedig mozog a szája, mintha magában beszélne.

ELSŐ FÉRFI Bizonyára beszél. Mintegy önmagával társalog.

MÁSODIK FÉRFI És biztos vagy benne, hogy nem mozdult?

ELSŐ FÉRFI Igen!

MÁSODIK FÉRFI Lássuk csak! Figyeljük meg együtt!

Fél perc szünet. Mindketten megmerevednek és a kukkolóra összpontosítanak.

Igazad van. Nem mozdul.

ELSŐ FÉRFI Ugye, megmondtam... És most? Mit tegyünk?

MÁSODIK FÉRFI Nem szabad elharmarkodottan következtetéseket levonnunk.

Rövid hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Nézzük meg újra! Lehet, hogy megrándul, egészen kicsit megmoccan. Hozzáér egy levél, és pislant egyet hirtelen, vagy megborzong egy fuvallattól.

Fél perc szünet. Különböző pozíciókba merevednek, és a kukkolóra összpontosítanak.

MÁSODIK FÉRFI Semmi mozgás!

ELSŐ FÉRFI Abszolút semmi.

MÁSODIK FÉRFI Nem gondolod, hogy tennünk kéne valamit? Lehet, hogy rosszul van? Infarktust

kapott, vagy valami hasonló dolog történt.

ELSŐ FÉRFI Lehet, hogy tetteti magát. Tönkre akar tenni mindent, elege lett.

Rövid hallgatás.

MINDKETTEN *(egyszerre)* Nem!

ELSŐ FÉRFI Nem olyan ember.

MÁSODIK FÉRFI Nem beszél, csak bámul, de annyira őszintén bámul.

ELSŐ FÉRFI Képtelen hazudni. Mindig is képtelen volt rá.

MÁSODIK FÉRFI Mit tegyünk? Végül is nem hagyhatjuk egyszerűen magára!

ELSŐ FÉRFI De nem is kockáztathatunk. És ha semmi baja? Mindent tönkreteszünk.

MÁSODIK FÉRFI Tehát óvatosan járunk el. Csak az egyikünk megy oda.

ELSŐ FÉRFI Inkább odalopakodunk. Nem menni kell, hanem lopakodni!

MÁSODIK FÉRFI Nagyon óvatosan odalopakodsz.

ELSŐ FÉRFI Odalopakodom?!

MÁSODIK FÉRFI Tőlem származik az ötlet, ezért a te feladatod lesz a lopakodás.

ELSŐ FÉRFI A lopakodás sokkal felölősségteljesebb dolog, mint egy ötlet megalkotása.

MÁSODIK FÉRFI Egyetértek, és nagyra becsülöm az erőfeszítéseidet.

ELSŐ FÉRFI Én nem értek egyet.

MÁSODIK FÉRFI Nem?

ELSŐ FÉRFI Az lenne a legtisztességesebb, ha pénzt dobnánk fel.

MÁSODIK FÉRFI Ha így tisztességes...

Az első férfi lassan előhúzza egy érmét a zsebéből. Az ujjai között forgatja. Húzza az időt a végsőkig.

ELSŐ FÉRFI Fej vagy írás?

MÁSODIK FÉRFI Fej.

Az első férfi lassan és bizonytalanul dob, a második férfi előrehajol.

MÁSODIK FÉRFI Fej. Te méész!

Az első férfi lassan lehajol, megnézi az érmét, aztán a kukkolóra néz, majd újra a pénzérmére, végül lassan elindul.

MÁSODIK FÉRFI Csak óvatosan, jó?

Az első férfi eltűnik a színről, a második férfi figyelmesen nézi. A feje és a tekintete mozgással követi az első férfi minden mozdulatát, a szeme rángatózik. A második férfi jelez az első férfinak. Megpróbálja megkérdezni, hogy mi történt, de nem kap választ. Ez így folytatódik kb. két percig. Azután az első férfi visszatér.

ELSŐ FÉRFI Meghalt.

Mindketten a földre rognak, és sírásba törnek ki. Ez kb. fél percig tart. Majd megjelenik a pizzafutár. Nem veszi észre, hogy mi történt, fölējük hajol.

A PIZZAFUTÁR Valaki rendelt itt pizzát?

Hatodik szín

A tér. A második férfi kezében hatalmas, kerek, csillogó fémdoboz van, amelyben az elhamvasztott kukkoló földi maradványai nyugszanak. A két férfi lassan mozog. A dialógus alatt élesen változik a hangulatuk, hol kifejezetten szomorúak, hol euforikusak.

ELSŐ FÉRFI *(megrendülten, mint egy temetésen)* Lám, újra itt vagy... Pont, ahogy kívántad.

MÁSODIK FÉRFI *(felsír)* Ahogy kívántad...

ELSŐ FÉRFI A sorsod egybefonódott ezzel a térrel. És halálod után is itt nyugszol majd.

MÁSODIK FÉRFI *(felsír)* Itt...

ELSŐ FÉRFI Elszórjuk a hamvaitat a kövezeten, és az tovaszáll. Ráragad az épületek ablakaira, a kirkatokra és a fákra, amelyek e teret szegélyezik. Mindenütt jelen leszel.

MÁSODIK FÉRFI *(felsír)* Mindenütt...

ELSŐ FÉRFI És lehet, hogy végre-va-lahára boldogság tölt majd el. Nem lesz szükséged lakásra, arra, hogy munkába járj, és hogy ide, a térre gyere a szabad időben. Itt fogsz megpihenni mindörökre.

MÁSODIK FÉRFI *(felsír)* Mindörökre...

Mindketten heves sírásban törnek ki. Majd hirtelen megnyugszanak. A második férfi letörli a könnyeit.

Ne olvassam el a levelet?

ELSŐ FÉRFI Igen, most jött el az ideje, hogy elolvassuk a levelet... Tulajdonképpen hogy leltél rá? Nem is értem. Hirtelen nálad termett.

MÁSODIK FÉRFI Amikor eszünkben jutott, hogy átkutatjuk, azt mondtad, hogy te már egyszer jártál nála. Rajtam volt a sor. Elindultam a holttest felé. Mennyire féltem! Korábban meséltem neked a dédapám temetéséről. A nagyapám és a nagyanyám megkért rá, hogy én vezessem a menetet, nem utasíthattam vissza őket. Adtak egy fakeresztet, azt tanácsolták, hogy ne menjek se nagyon gyorsan, se nagyon lassan, és amikor eljött az ideje, elindultunk. Ez vidéken történt, így a koporsót egy traktor pótkocsijára rakták. Megérkezett a zenekar, amely a menetet kísérte, és amely a nagyapámból, a nagyanyámból, ötven öregemberből és öregasszonyból, és két unokatestvéreből állt. A zenekar mindig ugyanazt a dallamot játssza a temetéseken, a trombita lassan szól,

mintha sírna, a nagydob tompán zeng...

ELSŐ FÉRFI *(félbeszakítja)* Nem olvasod fel a levelet?

MÁSODIK FÉRFI Hová is tettem?

A második férfi a zsebeiben kotorászik, a levelet keresi. Átkutatja őket egyszer, kétszer, háromszor.

Nincs meg. Hol hagyhattam? Ha jobban belegondolok, lehet, hogy elvesztettem valahol...

ELSŐ FÉRFI Elvesztetted? Levelet hagyott hátra. *Nekünk* hagyott hátra levelet! Hogy veszíthetted el?

MÁSODIK FÉRFI Akkor miért nem te tetted el!

ELSŐ FÉRFI Én akartam. El akartam tenni. De te azt mondtad: nem, én találtam meg, vagyis nálam marad.

MÁSODIK FÉRFI Nem komolyan mondtam.

ELSŐ FÉRFI Nem mondtad komolyan!

MÁSODIK FÉRFI *(szinte sírva)* Nem olyan nagy baj... Hiszen elolvastuk a levelet. Jól emlékszem rá, hogy kétszer is elolvastuk.

ELSŐ FÉRFI Még jó, hogy elolvastuk, mielőtt elveszítted!

Rövid hallgatás.

Majd mindketten hirtelen megnyugszanak.

MÁSODIK FÉRFI Tudta, hogy meg fog halni. Beteg volt. Nagyon beteg!

ELSŐ FÉRFI Ennek ellenére, mindezek ellenére továbbra is kijárt a térre. Nem mondott le róla egész a végsőkig.

MÁSODIK FÉRFI Az orvosai azt mondták, hogy nem több, mint egy év maradt hátra az életéből.

ELSŐ FÉRFI És ezt az évet velünk töltötte el.

MÁSODIK FÉRFI Kihallgatott minket.
ELSŐ FÉRFI Leolvasta a szavakat a szánkról.

MÁSODIK FÉRFI Egy igazi kukkoló, írta, nem elégszik meg csak a nézéssel, jelen kell lennie a jelenetben, akár egy hallgató barátoknak, akire senki sem figyel.

ELSŐ FÉRFI A legfontosabb, írta, a vizuális kinézet, a külső. Aztán következnek a gesztikulációk. A legvégén kullognak a szavak. Ezek kevésbé fontosak, természetüknél fogva kullogásra vannak ítélve.

MÁSODIK FÉRFI És ennek a három érzékelésnek a kombinációja okoz élvezetet egy kukkoló számára.

ELSŐ FÉRFI Mennyit gyönyörködött bennünk! Milyen sokáig szereztünk neki örömet!

MÁSODIK FÉRFI Hálás volt nekünk. Nagyon hálás. Nem véletlenül szerepelünk a végakaratóban.

ELSŐ FÉRFI Gyerekei és felesége volt, de évekkal ezelőtt elvált, és csak karácsonykor és húsvétkor látta viszont őket, amikor rokonlátogatóba jöttek, mert már nem ebben a városban éltek.

MÁSODIK FÉRFI A szülei fiatalon meghaltak. Nem voltak unokatestvérei.

ELSŐ FÉRFI Ti vagytok a családom, írta a levelében, ti ketten. Csak veletek érintkezem. Napi hét órát dolgozom ötször egy héten, de ez nem igazi érintkezés, csupán munka.

MÁSODIK FÉRFI *(lelkesen)* Csak velünk! Csak velünk! Elöttünk magányos volt, elidegenedett. Mi adtuk vissza az életkedvét.

ELSŐ FÉRFI Ne szomorkodjatok a halálom miatt, írta. Mindig veletek leszek, ahogy eddig is tettem. Továbbra is gyertek ki a térre,

semmi esetre se mondjatok le róla a halálom miatt. Van ebben a térben valami különleges. Valami, amit mi hárman – közös erőfeszítésekkel – hoztunk létre. Valami, aminek fenn kell maradnia.

MÁSODIK FÉRFI Egyetlenegy kérését intézek hozzátok mint egyetlen közeli hozzátartozóim felé ezen a világon, írta. Senkim sincs rajtatok kívül. Ez bizonyos nehézségeket támaszt a halállal kapcsolatban. El kell temesetek. Nincs senki más, aki megtenné ezt, ezért ez a teher a ti vállatokra fogja nyomni. Remélem, hogy teljesítitek a végakaratomat, legalább mindazon dolgok kedvéért, amelyeket közösen éltünk át. Az együtt eltöltött napok emlékére. Nektek köszönhetően a napjaim nem huszonnégy órából álltak, mint ahogy szokás, hanem abból az egy órából, amelyet együtt töltöttünk.

ELSŐ FÉRFI Nem kérek sokat. Soha nem is kértem többet annál, mint hogy mereszthessem a szememet, és hogy közel lehessek ehhez a térhez. Nyitott szemmel hamvasszatok el! Semmi esetre se zárjátok le őket! Nyitott szemmel akarok a halálba menni. Nem félek szembenézni vele. Hamvasszatok el, de ne temesetek el a földbe! Egyáltalán nem érzem, hogy összeköttetésbe lennék a földdel. Vagy az éggel, istennel és más hasonló dolgokkal. Isten mások számára létezik, nekem nem sikerült megértenem. Így kerültem erre a térre, pont ahogy ti is.

MÁSODIK FÉRFI Hamvasszatok el nyitott szemmel! Helyezzétek a hamvaimat egy urnába, és hozzátok ki a térre. Ha nem tudjátok azonnal kihozni, és ha az urnának valamelyikőtök otthonában kell éjsza-

káznia, nyissátok ki időről időre. Hadd áramoljon be a napfény. Aztán szórjátok szét a hamvaimat a téren, és ezáltal örökre együtt leszünk.

Rövid hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Micsoda ember! Milyen kiváló ember hagyott itt bennünket!

MÁSODIK FÉRFI Itt hagyott? Nem. Ahogy ő is mondta: örökre együtt leszünk.

ELSŐ FÉRFI Te hiszel benne, igaz?... Abban, hogy ha szétszórjuk a hamvait, visszatér.

MÁSODIK FÉRFI Soha nem is ment el.

ELSŐ FÉRFI Soha?!

MÁSODIK FÉRFI Egész idő alatt, amíg együtt voltunk, egy napot se hagyott ki. Gondolod, hogy a halál megakadályozza ebben? Ez a tér volt az élete, a halála utáni léte is ez lesz. Hiszen a halál az életből származik, nem igaz? A téren eltöltött életének logikus folytatása volt a téren bekövetkezett halála. És halála után is itt nyugszik majd.

A második férfi szavai láthatóan megnyugtatóan az első férfit.

ELSŐ FÉRFI Ezt... ezt... Ezt gyönyörűen mondtad. Tehát csak az maradt hátra... hogy szétszórjuk a hamvait.

MÁSODIK FÉRFI Így az itteni jelenlétét még érzékelhetőbbé tesszük. Életében két szemmel rendelkezett, és hogy tudott velük nézni! Úgy taszított a tekintete, mint az erős, meleg, őszi szél.

ELSŐ FÉRFI Mint a hullám.

MÁSODIK FÉRFI És mindezt mindössze két szemmel tette.

ELSŐ FÉRFI Tette? De hiszen nem ment el!

MÁSODIK FÉRFI Tényleg nem érted? Nem véletlenül kért meg rá minket, hogy a téren szórjuk szét a hamvait. Nagyon jól érzékelt a helyzetet.

ELSŐ FÉRFI Milyen helyzetet?

MÁSODIK FÉRFI Ha szétszórjuk a hamvait a téren... Már nem csak két szemmel fog rendelkezni... Minden porszem, amely korábban testének része volt, minden porszem olyan lesz, mint egy szem, érted? Nem lesz többé búvóhelyének helyzete által korlátozva. Nem fönt a tetőn, vagy valahol lent, az alacsony falak mögé rejtőzve fog létezni. Nem a fák mögött, a bokrokban vagy nyáron valamelyik kávézó asztalánál egy folyóirat mögé bújva. A hamvai szétszóródnak. Mindenütt jelen lesz. Ezernyi, milliónyi kis szem szegeződik majd ránk mindenfelől.

ELSŐ FÉRFI Ez... Ez csodálatos. Hogyhogy nem értettem meg? Akkor mire várunk? Szórjuk szét a hamvait!

MÁSODIK FÉRFI Nem kellene mondanivalót?

ELSŐ FÉRFI Magad is láthattad, mit írt a levélben, számára a látvány fontos, nem a szavak. Nincs szükség beszédre. Szórjuk szét a hamvait!

MÁSODIK FÉRFI *(bizonytalanul)* Ha mondod...

Odaadja a dobozt az első férfinak.

MÁSODIK FÉRFI Nem tudjuk, hogy hívtak, barátom, de nincs jelentősége a nevednek. Te szintén sokat jelentesz számunkra, és mi habozás nélkül teljesítjük az utolsó kívánságodat.

Rövid szünet. Mindketten megmerevednek.

ELSŐ FÉRFI Befejezted?
 MÁSODIK FÉRFI Nem azt mondtad,
 hogy nincs szükség beszédre?
 ELSŐ FÉRFI Gondoltam, folytatod.
 MÁSODIK FÉRFI Nincs értelme.
 ELSŐ FÉRFI Rendben. Segíts! Nyisd
 ki a fedőt!

*Az első férfi erősen tartja a dobozt, amíg
 a második férfi megpróbálja kinyitni.*

MÁSODIK FÉRFI Beragadt a kupak.
 ELSŐ FÉRFI Húzd!
 MÁSODIK FÉRFI Nem fog menni.
 ELSŐ FÉRFI Ne add fel, húzd!

*A doboz hirtelen nyílik ki, a második
 férfi a kupakkal együtt eldől. A hamu
 egy kis része kiszóródik.*

MÁSODIK FÉRFI *(dühösen)* Nézd, mit
 csináltál! A kapkodásoddal!
 ELSŐ FÉRFI Miért, mi történt? Ki-
 szórtunk egy keveset a hamvaiból
 a tere.
 MÁSODIK FÉRFI Azt hittem, hogy ün-
 nepélyesebben tesszük meg.
 ELSŐ FÉRFI Eh, ő soha nem kedvel-
 te a feltűnést, nem igaz?
 MÁSODIK FÉRFI Akkor titokban szór-
 juk szét?
 ELSŐ FÉRFI Néz minket valaki?
 MÁSODIK FÉRFI *(körülnéz)* Nem, sen-
 ki.
 ELSŐ FÉRFI Vagyis elég titkos így is.

*Az első férfi az ég felé szór egy kevés
 hamut. Aztán körbejárja a teret, és itt-
 ott kevés port hint el.*

Viszontlátásra, barátom, vagyis in-
 kább isten hozott újra.
 MÁSODIK FÉRFI Légy boldog a halá-
 lod után!
 ELSŐ FÉRFI Légy boldog...

*Az első férfi kiszórja a hamvakat. Vé-
 gül rázogatja az üres dobozt, amely-
 ből már semmi sem hullik ki. Meggráz-
 za néhányszor, majd elhajtja.*

Na?...

MÁSODIK FÉRFI Igen?
 ELSŐ FÉRFI Ennyi volt...
 MÁSODIK FÉRFI Most már minde-
 nütt jelen van.

Hallgatás.

ELSŐ FÉRFI És?
 MÁSODIK FÉRFI Mi van?
 ELSŐ FÉRFI Ne beszéljessünk vala-
 miról?
 MÁSODIK FÉRFI Ez mégiscsak egy
 temetés, a fenébe is!

Hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Ó... Azt akarom mon-
 dani... Most mindenütt jelen van,
 nem igaz?
 MÁSODIK FÉRFI Feltételezem...
 ELSŐ FÉRFI Figyel minket.
 MÁSODIK FÉRFI Igen.
 ELSŐ FÉRFI És?
 MÁSODIK FÉRFI Semmi...

Hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Mennyi idő maradt az
 ebédszünet végéig?
 MÁSODIK FÉRFI *(megnézi az óráját)*
 Harmincöt perc.
 ELSŐ FÉRFI Harmincöt perc?
 MÁSODIK FÉRFI Harmincöt perc!

Hallgatás.

Éhes vagy?

Az első férfi nem hallja.

(Nyomatékosabban.) Azt kérdez-
 tem, éhes vagy?!

ELSŐ FÉRFI Nem, és te?
 MÁSODIK FÉRFI Nem.
 ELSŐ FÉRFI Akkor...
 MÁSODIK FÉRFI Igen...?
 ELSŐ FÉRFI Nem is tudom...

Hallgatás.

Azt akarom mondani, hogy nem
 így képzeltem el. Jó, tudom, hogy

itt van, de akkor mi van? Nem érzem a jelenlétét.

MÁSODIK FÉRFI Én sem...

Hallgatás.

A hangulatuk fokozatosan változik, felgyorsulnak, gyors, hirtelen mozdulatokkal mozognak.

ELSŐ FÉRFI Mit szólnál hozzá, ha megpróbálnánk a járókelők figyelmét magunkra vonni?

MÁSODIK FÉRFI Miért is ne!

Mindketten integetni és kiabálni kezdenek: Hahó!

(Lehangoltan.) Semmi. Továbbmennek.

ELSŐ FÉRFI Ezért hívják őket járókelőknek, nemde?...

MÁSODIK FÉRFI Gondolom.

ELSŐ FÉRFI Akkor?...

Hallgatás.

(Szomorúan.) Akkor mi lesz?

MÁSODIK FÉRFI Majdcsak kitalálunk valamit. Valami alternatívát.

ELSŐ FÉRFI *(hirtelen felélénkülve)* Az eladónő! Hogy ez miért nem jutott eszembe!

MÁSODIK FÉRFI Milyen eladónő?

ELSŐ FÉRFI A boltban, ahol jártam, amikor beteg voltál a télen. Mondott valamit.

MÁSODIK FÉRFI Mit?

ELSŐ FÉRFI Hogy egy jó eladónő kifelé néz a kirakaton keresztül, és megpróbálja kísértésbe hozni a járókelőket, hogy bejöjjenek az üzletbe.

MÁSODIK FÉRFI Biztatóan hangzik.

ELSŐ FÉRFI *(ujjával a boltra mutat)* A bolthoz!

Mindketten a bolthoz szaladnak. Amikor egész közel érnek hozzá, lelassítják a lépteiket, és ügyetlenül hanyagnak tettetik magukat. Elvonulnak az

üzlet kirakata előtt. De a kirakat sötét, a bolt szemmel láthatóan zárva van.

MÁSODIK FÉRFI Semmi értelme. Nincs itt senki. Sötét van.

ELSŐ FÉRFI Hamarosan kinyit. Talán ebédszünetet tartanak.

A második férfi a bolt ajtajához megy, és megnézi a kis cédulát, amely az ajtóra van ragasztva.

MÁSODIK FÉRFI Nem. Bezárták a boltot.

ELSŐ FÉRFI Bezárták?

MÁSODIK FÉRFI Mit tegyünk?

Hallgatás. Csendben visszatérnek a térre.

ELSŐ FÉRFI Rajtad van a sor, hogy kitalálj valamit.

MÁSODIK FÉRFI Bárcsak a te szemmeddel nézhetnék!

ELSŐ FÉRFI Az én szememmel?

MÁSODIK FÉRFI Akkor nem lenne semmilyen probléma, nem igaz? Azt akarom mondani, egyértelmű, hogy a saját szemmeddel kizárólag másokat láthatsz, sohasem láthatod saját magadat. Ha én a te szemmeddel nézhetnék, és te az enyémmel, akkor a boldogsághoz való törvényes jogunk megkérdőjelezhetetlen lenne. A boldogság csak mások szemén keresztül érhető el.

ELSŐ FÉRFI De ezt nem tehetjük meg, nemde? Akkor szedd össze magad és találj ki valamit! Én... Én nem tudok így élni. Nem tudok visszatérni... Képtelen vagyok úgy élni, mint azelőtt.

MÁSODIK FÉRFI Én is.

Hallgatás.

Az öngyilkosok feltűnést keltenek. Az öngyilkosok mindig fel-

tűnést keltenek. Mindenesetre jön a rendőrség, a tűzoltóság, és a véletlen járókelők, akik bámészkodni állnak meg. Az ilyen dolgok tömegeket vonzanak.

ELSŐ FÉRFI Csak nem azt javaslod?...

Feszült, rövid hallgatás.

MÁSODIK FÉRFI Hogy is jutott eszedbe? Felmászunk valamelyik tetőre, telefonálunk a rendőrségre, és hopp, már jönnek is az emberek.

ELSŐ FÉRFI És amikor lejövünk, le tartóztatnak. Még ha el is engednek, és megismételjük, megint rács mögé dugnak minket. Az ilyesmit csak egyszer lehet elkövetni. És a családunk is megtudja. Látni fognak... Látni fognak bennünket itt... Rájönnek...

MÁSODIK FÉRFI Így van. Lehetetlen.

Hosszú hallgatás.

Felbérelhetünk valakit, hogy vegye át a helyét. Fizetünk neki, hogy bámuljon minket.

ELSŐ FÉRFI De sose fogja megérteni! Őrültnek fog tartani minket. És akkor mi értelme lesz?

MÁSODIK FÉRFI Olyanra van szükségünk, mint mi!

Hallgatás.

ELSŐ FÉRFI Nem könnyű ilyen embert találni. Csak magunkra számíthatunk.

MÁSODIK FÉRFI Csak magunkra.

ELSŐ FÉRFI *(lelkesen)* Csak magunkra! Csak magunkra!

MÁSODIK FÉRFI Mi van?

ELSŐ FÉRFI Csak magunkra számíthatunk!

MÁSODIK FÉRFI Mit akarsz ezzel mondani?

ELSŐ FÉRFI Helyettesítjük, amíg nem jön valaki más.

MÁSODIK FÉRFI Helyettesítjük? És ki jön ide?

ELSŐ FÉRFI Mi!

MÁSODIK FÉRFI Nem értelek. Egyáltalán nem értelek.

ELSŐ FÉRFI Az egyikünk itt fog állni, a másikunk pedig helyettesíti a kukkolót!

MÁSODIK FÉRFI Nem lenne tisztességes. Így egyenlőtlen helyzetben leszünk.

ELSŐ FÉRFI Váltjuk egymást – egyik nap te, a másik nap én.

MÁSODIK FÉRFI Ez megoldaná a problémát legalább eleinte, amíg nem találunk valaki más.

ELSŐ FÉRFI Biztos találunk valakit. Hisz ez egy tér... A terek vonzzák a diliseket.

Rövid hallgatás.

Akkor mire várunk? Indulj!

MÁSODIK FÉRFI Én? Miért pont én?

ELSŐ FÉRFI Én adtam az ötletet!

MÁSODIK FÉRFI Utoljára pénzt dobtunk fel.

ELSŐ FÉRFI *(habozik)* Jó.

Kivesz egy pénzermét a zsebéből.

Fej vagy írás?

MÁSODIK FÉRFI Fej!

Az első férfi feldobja az érmét.

MÁSODIK FÉRFI Fej! Te méész!

Az első férfi ledermed.

Mire vársz? Indulj! Indulj, nincs időnk.

ELSŐ FÉRFI Jó.

A második férfi összpontosítva figyel, hogy az első ember lassan elindul arrafelé, ahol a kukkoló meghalt. Az első férfi bizonytalan. Megáll. Visszafordul a második férfi felé, aki fejmozdulatokkal sürgeti. Amikor már eltűnt a szemünk előtt, újra megáll,

és a második férfi megint fejmozdulatokkal sürgeti. A második férfi fejmozdulatai mutatják számunkra, hogyan kanyarog, botlik meg, esik el és áll fel újra. Az első férfi végül elfoglalja azt a helyet, ahol korábban a kukkoló rejtőzött. A második férfi még mindig erősen figyeli. Hirtelen felriad, és gyorsan a másik irányba fordul. Esetlenül úgy tesz, mintha nem venné észre az első férfit.

MÁSODIK FÉRFI Milyen szép nap!
Igazán, milyen szép nap!

A második férfi a közönség felé fordul.

Valóban szép nap van, nem igaz?
Süt a nap, de nincs túl meleg.

A második férfi elhallgat. A nézők felé fordul. A teste elernyed, a szeme kisé az első férfi felé fordul, majd újra előrenéz, aztán megint az első férfit pillant. Körülbelül fél percig áll így hallgatagon.

Lassan legördül a függöny.

Zsaki első álma

ZSAKI Hajnali háromkor ébredek fel az ágyamban. Felriadok, megpróbálok felkelni, de valami meghatározhatatlan súly az ágyban tart. A hasam felfúvódik. Nő és nő. Bármelyik pillanatban szétpukkadhat. Fáj. Embertelenül fáj. Ő is ott van. Olyan vidám, mosolygós.

Végre-valahára fiunk születik.

Kérem, hogy vigyen kórházba.

Nem!

Bevezet a fürdőszobába. Tart, amíg kisminkelem magam. Aztán visszamegyünk a hálószobába. Hogy felvegyem az ünnepi ruhámat.

A gyerek kedvéért, a gyerek kedvéért. Hogy a legjobb megvilágításban lásson.

Felsikoltok. Vonaglok a fájdalomtól. Könyörgök neki. Nem enged. Megragadom az egyik ruhát. Felveszem. Megkérem rá, hogy segítsen felhúzni a cipzárt, amíg a cipzárral bíbelődik, elfolyik a magzatvíz.

Semmi baj, itthon fogsz szülni.

Lefektet a nappali díványára. Felhívja valamelyik orvost, aki azonnal megérkezik. Nagyon alacsony ember, szinte törpe. A fehér köpenye alatt búváruha van rajta. A lábaira békatalpatkat húzott.

Fiú, fiú, nyomj!

Az orvos megparancsolja, hogy nyomjak, nyomjak. Belép a férjem az egyik ünnepi öltönyében, és mosolyog.

Nyomj!

Már elfogyott az eróm.
Mindjárt vége.

A jobb békatalp ütemesen dobol a zene ritmusára a padlón.
Zene? Mióta szól ez a zene?

Nyomj!

Már jön a gyerek. Először a feje tűnik elő. A fekete haja zselével gondosan hátra van nyalva. A tekintete komoly, hivatalos. Később megjelennek a vállai és a kezei. Lassanként felbukkan fekete, ünnepi öltönybe öltözött teste. Végül fekete, lakkcipős lábai csusszannak ki.

Fiú, fiú. Négy, kicsit több mint négyéves.

Valami nem stimmel. Még hozzám van erősítve. Lehetetlen. Az orvos

késsel vágja el a köldökzsinórt, egy olyan késsel, amelyet az irodákban használnak, és fűzőgéppel rögzíti a köldököt. Akkor látom, hogy mi a baj. A nyakkendője természetellenesen hosszú. Beakadt valahová a hasamba. A gyerek szabadulni próbál. Felsikoltok a fájdalomtól, de ő tovább erőlködik. Hívni akarom az orvost, aki azonban a szülés után azonnal a fürdőkádba loccsan, kihúzza a dugót, és lefolyik a csatornába.

A gyerek mond valamit. Nem értem. Újra beszél. Ezúttal világosan hallom.

Apával megyek. Találkozónk van a téren.

Zsaki második álma

ZSAKI Izzadságban úszom. Nem emlékszem az álmomra, de nagyon ijesztő volt. *(Vizet iszik.)* Állj! Valami mozog az ágy alatt! Egy alakatlan árnyék. Ha egy lépést teszek, rám veti magát. Nem merek mozdulni. Kiszáradt a torkom. Nem tudok tovább uralkodni magamon. Köhécselek. Az árnyék rám ragad.

Hirtelen felébredek. Mindez csak álom volt! *(Vizet iszik.)* Az ágy alá tekintek. Semmi. Megkönnyebbülten a konyhába indulok, amikor meginog a föld alattam. Földrengés! Pánikba esem. Kirohanok. Futok! A föld megrepedezik. Az egyik repedés mintha üldözne. Bármerre fordulok, követ. Közeledik, közeledik, közeledik. Utolér! Belezuhanok. Ese-e-e...!...

Felálllok az ágyban! Megcsípem magam! Végre ébren vagyok. Az ágy alatt nincs semmi, és a föld szilárd. Bemegyek a konyhába. Minden normáisan néz ki. Töltök magamnak egy pohár csapvizet,

és szomjasan iszom. *(Vizet iszik.)* Kifújom magam. A második pohár vizet iszom, amikor megérezem, hogy nem vagyok egyedül. Megfordulok. Az árnyék!

Didergek az ágyban a hidegtől. Befagyott a víz. Felolvasztom a kezemmel. Egy pingvin közeledik felém. El akar vinni a meleg igluba, de az úton egy csapat eszkimó vesz körül minket. Óriási késekkel.

Felébredek. Az ágy sehol. Meztelen vagyok! Egy pingvinjelmezbe bújt alak közeledik. A jelmezből kibújik az árnyék és rám ragad. Közönség! Taps!

ZSÍNPADON KÍVÜLI HANG Nem a saját életedet éled, Zsaki!

Zsaki harmadik álma

ZSAKI Egy zöld tisztáson ébredek fel. A férjem a kezét nyújtja felém, megcsókol, és egy sárga kerítéshez vezet. A kerítés mögött, a messzeségben rózsaszín ház látszódik. *Be kell menned a házba! Be kell menned a házba. Be kell menned a házba.* Meg akarom tenni, de valamilyen láthatatlan erő visszatart. A ház körüli mező alá van aknázva. Nem vagyok képes továbbmenni. A férjem lökdös. *Átkelsz a sorompón? Átkelsz a sorompón?! Kelj át a sorompón!* De én belekapaszkodom, és nem engedek neki. Nem!... Margaréták között ébredek fel. Kellemesen illatoznak. Az ég kék, kék... Mi az ott? Rózsaszín. Ház. A sorompó felemelkedik. A kerítés eltűnik. A ház rám zuhan és szétlapít.

Zsaki negyedik álma

Vasárnap reggel van. Sétálni megyünk a parkba. Napos az idő. Fű illata terjeng. Bekanyarodunk az északi fasorba, és a park mé-

lyére hatolunk. Átkelünk a folyót keresztelő hídon. Elmegyünk a sárga hinták mellett. A tisztáshoz érünk. Leteríti a zakóját. Piknik. Piknikezni fogunk. Mond valamit. Nem értem. Felfúvódsz. Mint egy léggömb. Nézz magadra, mondja. A hasamra nézek. Tényleg felfúvódik. Meleget érzek. Meleg levegő tölt el. A lábam felemelkedik a földről. Emelkedem. Egyre jobban és jobban. A ruhám egyik szalagja kioldódik, és lóg. Megragadja. Úgy fog, mint egy léggömböt! Léggömböt! El fogok szállni. El fogok tűnni a felhők között! Eleresselek? Azt akarod? Ne, ne, kérlek, csak el ne engedj! Elhatározzuk, hogy hazamegyünk, és majd ott kitalálunk valamit. A madzagomnál fogva vezet. Így vonulunk a fasorok között. Gyerekek vesznek körül bennünket. Bácsi, mi történt

a nénivel? Honnan vetted ezt a lufit? Bácsi, milyen szépen repül. Én is foghatom kicsit a madzagot? Mindegyik gyerek meg akarja fogni a madzagot. Vezetni akarnak. Sétáltatni. Mit csinálsz! Ne tedd! Ne adj oda nekik! Nyugalom, minden rendben lesz. De mégsem. Egy gesztenyebarna hajú, fekete szemű fiúcska átad egy szőke kislánynak szívecskemintás ruhában. A kislány a keze helyett a fiúcska fekete szemébe néz. Eleresztenek! Ne! Tartsatok! Fogjatok meg! A férjem futásnak ered, de nem sikerül elkapnia a madzagot. Túl magasan van. A fák koronája felett szállok. Magasabbra... Magasabbra... Magasabbra... Zsaaaakiiii... Zsaaaakiiii... Már nem látszódok. Nem.

Iván Andrea fordítása

Ivan Dimitrov bolgár író, költő, drámaíró 1983-ban született. A szerző *Az élet, mint a hiányzó kanál* című regényével járt hazánkban először az Európai Elsőkönnyesek Fesztiválján 2011-ben. *A mások szemével* című színdarabja 2012-ben a New York-i HotInk at the LARK fesztiválon nagy sikert aratott, majd művét a New Ohio Theatre mutatta be ugyanebben az évben. A dráma jelenleg a szófiai Ivan Vazov Nemzeti Színház műsorán szerepel.

Simek Valéria
Cseppenként

Jó volna átszivárogni
sűrű szövésű vásznakon.
Megtisztulva cseppenként
egy káposztalevél-pohárba, és
a tenyeredben lenni,
tisztán és szabadon,
átszűrve a szavakon.

Forrás

A fa tövéből kis forrás csörgedezik
az összerakódott emlékek között,
szavak fűszálait sodorja, medret váj
az emlékezet falába, mint az idő,
csak csordogál útját keresve, kimossa
a gondot, terhet cipelő hátamról leemeli
a batyuba gyűjtött mondataimat, s bebújik
a lombok árnyéka alá, és önfeledt
örömmel kuncog a patak felé.

Murányi Zita

szikla

mint a legdrágább ruhát hordalak az utolsó rongyomat
 sehogy sem érzem magam istenben és kívüle
 is egyre elhagyatottabbnak min fogok fönnakadni ha
 ez az egy szem trikóm is elszakad
 kezemben a legapróbb kavics sziklává dagad
 mekkora tüzet csiholna ha nincs mögöttem az a két kar
 aminek mindent szabad ima lehetnék amit csukott
 templomajtónak szórnak ha a papok kántálás közben
 elhallgatnak az orgonán az a beragadt szólam
 fals lélegzete a legkarcsúbb sípnek
 amikor a földön térdelek és a tenyeremben vagy
 a legkisebb nesz ami megszólalhat két cipőorr
 ha a padlón véletlen egymásnak szalad
 papírban a ropogást egyre szorosabban tartalak
 a szünetjel a hiány szél gyúrte kottáján marad
 csak ne a csönd ülne rajtunk a legtörékenyebb anyag
 a menny dormitóriumában.

Gyimesi László

Koldusdal

A fenyőfán lakott egy isten
 Hajnali rigók áldoztak neki

Reggelente teremtett egy világot
 Rigófüttyökben hagyta keringeni

Az összes világban akadt Föld-fenyőfa
 A fenyőfán isten ötlettel teli

Lenn a fák alatt lakik egy-egy ember
 Némi apróval tudnád segíteni

Bence Lajos
Isten és a legszebb Lélek-Álom

Adyra gondolva

Mikor meghajolsz,
mikor a hajlongásból
is eleged van, s úgy érzed,
már senkid sincsen,
eljön hozzád Isten.

Bekopog, illendően,
nem seregek uraként jó,
nem a kivagyiság királya ő,
s láthatlanban csodát
tesz, nőni kezd benned,
intézményesül, s lesz
lassacskán miként a Virág,
vagy ahogy a világosságból
megszületik a Nagyvilág.

Így lesz ő is
istenből Isten, akkor,
mikor már semmid sincsen,
s fojtogatóvá lesz a lég is,
miként a jégbe fagyott
halak, tavaszvártán, kinyílik
feletted az Ég is, midőn
növekvő kopoltyúzáraik
felpattantanak, a Fény
és a Levegőég hatalmát
hirdetve.

S akkor agyadról lehull
a béklyó és lánc, kinyílik
minden önmagad rakta
bilincs és kaloda, s áll
előtted az égi pagoda,
tornyaival mutatva az égi
katedrálisra, lehull a
homály, köd és hályog,
Isten áll előtted
s égi lajtorjása,
Jákob.

Serfőző Krisztián

Szellemjárat

Egymás mellett induló, majd suhanó vonatok...
 Te benne vagy az egyikben, nem tudod, melyik megy, melyik marad.
 Elkopó szellemek, megkopott vagonok.
 Nem tudni, merre megy. Nem tudni, mit hagy ott.
 Ő vezeti, a szellemmasiniszta.
 Sapkája is van, MÁV-felirat rajta.

A vonat oldalán tátongó embléma: a hullaszellem-járat.

Pusztában suhanó gyors. A sínpálya végtelen.
 Közben nincs megálló, nincs kocsikban étterem.

(Viszont dohányozhatsz bárhol.)

Két nem létező tér-idea

Vászoncipőd megkopott, a papírszárnyaid elhervadtak.

Pedig te voltál a hab a város krémjén.
 Száguldó papírhajtott
 a nyílt teres égbolt végtelen kékjén.

A szabadon repülő,
 csillagfényben úszó,
 esővízben fürdő,
 soha el nem hulló
 ázott ruhás színes-lány.

Szász Anna

Pislákoló gyertyafény
 vaksi árnyat
 vet a falra
 penészes éj-bödön
 elnyeli a
 picinyke lelket
 ki elfáradt
 buzgó kutatásban.

Megélt idő
 hangtalan szavak
 dúdol a szél
 nem láttalak
 a temető
 félhangos homályában
 lehunytam szemem.
 Belül néztelek
 s évek teltek el
 mire felismertelek.

Mikor a fák
 hófehéren
 csüngtek alá
 az ég tisztaságából
 kérdően néztem belülré
 talán felfedezhetem
 miért e némaság.

A cseppek –
 vér vagy könny volt-e,
 nem tudom –
 megfagytak
 az eresz
 lapos hasadékában
 nem kímélte
 őket az idő
 dermesztő
 keze
 csak
 szívemet
 ne markolászná.

Néma árnyak vesznek
 fekete folyó
 hömpölygésébe.

Béke az erdő
 nap szüremlik
 az ágakon át
 végső hatalom
 nyughelye.

Szentgyörgyi László

Hűség

Ha súlyomból
veszíték,
s léptem
nem hagy már
nyomot,

tagadj meg,
szülőföld,
mint azt,
ki hűtlen
elhagyott!

1986

Amikor még
tehetted volna,
hallgattál,
nem hallattad
szavad.

Most már
hasztalan
szólanál,
hallgatnod
sem szabad.

Demokrácia

Először is:
sikerüljön
térdet és fejet hajtanom,
ha akarom.

Másodszor:
sikerüljön
talpat vagy segget nyalnom,
ha akarom.

Harmadszor:
sikerüljön
barátot és ügyet elárulnom,
ha akarom.

Sokadszor is
sikerüljön
lelkiismeretem elaltatnom,
ha akarom.

És végül:
ne kelljen
mindezt
akarnom,

ha nem akarom.

Ha az ember elutazik, soha nem tudhatja, mi vár rá...

Gimesi Dóra – Jeli Viktória –
Tasnádi István: *Időfutár* –
A körző titka, Pozsonyi Pa-
gony, Budapest, 2014

Vajon mi lehet közös Kempelen Farkasban, a Martinovics-féle összeesküvésben, a jakobinuskincseben, a szabadkőművesek jelképeiben, a *Varázsfurolában*, Mária Terézia bécsi udvarában és egy titokzatos régiséggyűjtőben? Akkor kezdődjön: „Minden idők, minden idők, Megint Te nyertél, Minden idők, minden idők, Olyan gyors voltál, Minden idők, minden idők, Kerestelek már, Minden idők, minden idők, Tavasz, tél, ősz, nyár” (Hó Márton és a Jetik: *Minden idők*). A Kossuth Rádió (Budapest) hírei mellett minden hétköznap este ezzel az intróval veszi kezdetét az *Időfutár* című rádiójáték, melyet a rádió 2012 áprilisától műsoron tart. A három évadból álló adásregényváltozatának első része 2013-ban jelent meg a Pozsonyi Pagony gondozásában. A Gimesi Dóra, Jeli Viktória és Tasnádi István által írt szöveg, *A körző titka*, egyszerre kaland-, időutazó- és ifjúsági regény is.

A remekül szerkesztett kötetben nemcsak az elbeszélői struktúra, a karakterek kidolgozása, a dramaturgia és a szépirodalmi nyelv hat erősen, de képes úgy beilleszteni a ponyvairodalmi műfaj idéző elemeket is, hogy azok ne legyenek zavaróak. Kellően kalandos, lányregényes és ugyanakkor hétköznapi. A korból és korszakból adódóan eltérő karakterek nyelvezetében is megfigyelhetők a jellegzetes különbségek. Kontúrosan elválik gyermek és felnőtt világa, de ez annyira természetesen történik, hogy egyáltalán nem töri meg sem a cselekmény, sem az elbeszélésmód vonalát. A szerzők gondosan ügyeltek rá, hogy igazodjanak a ma generációjához, és mindenféle kommunikációs médium szerepeltetésével sikerült ezt még életszerűbbé tenniük. Telefon, számítógép, internet, chat és mindenki állandóan online. Minden elérhető a neten, csupán egy kattintás az egész. Nyilvános webkamerák, Google, Wikipédia, Skype, eszközök, melyek hűen tükrözik a gyors információáramlást és egy tizenéves érdeklődését. De nemcsak a cybertér élethű, hanem a mindennapi élet is: az órai izgalmak az iskolában, a menza, a hátrányos helyzetű tanuló, a szigorú tanár és a mindenben vihogó lány. Azonban tulajdonságaik ellenére, vagy pont emiatt mindenki része lehet ennek a kalandnak. Együtt élik meg a küldetést, a gyerekek a szülőktől elválva indulnak el útjukon, közösen felfedezve a világot, és talán önmagukat is. Mindegyik szereplő pont ezért személyes kedvencünké válhat, mert általuk és velük éljük meg fejlődésüket, változásaikat. És ez nem működne, ha nem lennének egytől egyig hiteles karakterek.

A háromrészes kötet főszereplője Hanna, aki apja foglalkozása miatt állandó költözésben van, most éppen Szegedről Budapestre kényszerül, ahol nemcsak barátnője, Zsófi hiánya okoz problémát, de anyja spirituális energiája sem fér meg vele egy lakásban. Új város, új szomszédok, és az új lakóközösség is tartogat meglepetéseket, kezdve Jolánka néniével, aki mindenről mindent tudni akar, Bubkó Ferivel, a taxissal, és persze az Elképesztően Helyes Sráccal, Andrással. Ezzel párhuzamosan az új iskola, mely mindenkor okoz némi nehézséget, pláne ha olyan igazgatóhelyettes tanítja a történelmet, mint Bujdosóné.

A környezetváltással együtt azonban egy nem várt kaland veszi kezdetét. Hanna egy különleges tárgyra bukkan, és ahogy az lenni szokott, ez a „zenélő valami” felborítja az egyébként sem könnyű életét. A körzőre nem meglepő módon többen is áhítoznak, köztük Sándor, a furcsa régiséggyűjtő, és a Felemásszemű, aki a jakobinusok elveszett kincseit kutatja. Támogatója persze több is akad, köztük padtársa, Tibi, aki habár nem egy lángész („A szabadkőművesek ... akik ... oda építkeznek, ahova akarnak?” [80]), de szíve a helyén van, és Zsófi, a csapat távkapcsolati zsenije, akinek mindenről beszámol. A Skype-on való beszélgetés egyfajta reflektálás az eseményekre, ilyenkor az online alkalmazáshoz hűen más stílusban jelenik meg a szöveg. Sokszor használják ennek az információs eszköznek a formanyelvét: párbeszédes jelleg, szmájlik, rövid mondatok. A történet akkor kezd izgalmassá válni, amikor a laptop képernyőjén különös üzenet jelenik meg: „Van nálad valami, ami nem a tiéd?” (27) A különös dolog egyre több bajt okoz maga körül, és a pesti utcák sem olyanok, mint Szegeden. Egy utcai támadás következtében megjelenik Sándor, és megmenti a lányt: „Látod, kislány, az a vacak körző mindig csak bajba sodor [...] Itt valami titok lappang. A nyakamat teszem rá – gondolta. – De most már addig nem nyugszom, míg ki nem derítem, micsoda.” (39)

A történet előrehaladtával kiderül, hogy a körzőn lévő Annuít Coeptis felirat („helyesli szándékainkat” [42]) egy szabadkőműves jelmondat, és erről nem más írt könyvet, mint az iskola igazgatóhelyettese: Bujdosóné. Ez a tárgy most éppen Hannánál van! Tibi pedig segít a lánynak, hogy a körző biztos kezekbe kerüljön, legfőképpen Sándorhoz. Zsófi minden pillanatban távolról is jelen van a nyomozásban, és ezáltal az elbeszélésmód kétféle perspektívában jelenik meg, és teszi még érdekesebbé a történetmesélést. Így ez a két szál, melyeket nyomon követhetünk: a Zsófi-val való internetes beszélgetés, és ami éppen történik. Ahogy Hanna az aktuális történésekről beszámol, abban a pillanatban magában a cselekményben vagyunk. A narrátor személye Hanna alakjával egyesülve viszi előre az eseményeket. Ő az, aki kézben tartja a dolgokat, és ő az, aki egyben szereplője is azoknak.

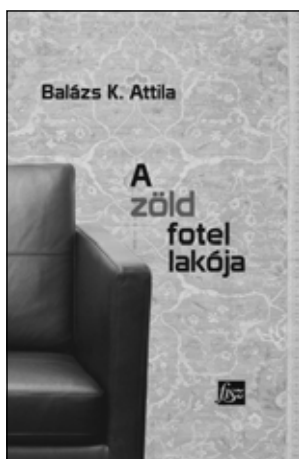
Ahogy a történelem áttűnik a mindennapokba, túlszárnyalva egy átlagos törtióra határait, kiderül, hogy az a Farkas, akit az öregember emleget, nem más, mint a Kempelen Farkas, aki nem meglepő módon, szabadkőműves volt. A körző pedig kulcs a kincsekhez, melyet a szabadkőművesektől gyűjtöttek. Kempelen titkos naplójában pedig ott a térkép, amely elvezet hozzájuk.

A történet remekül bontakozik ki, és a szálak izgalmas megoldásokkal érnek össze. Minden pontosan kiszámítva következik, az olvasó mégis az utolsó pillanatig bizonytalanságban marad. Egy remekül összeállított, izgalmas ifjúsági regényt olvashatunk, mely olvasóközönséget találhat a fiatalok és az idősek

körében egyaránt, különösképp azért, mert irodalmi eszközei, nyelvezete közel áll a fiatalabb generációhoz, de az időseket is képes megszólítani. A kaland pedig folytatódik *A királynő palástja*, majd *A próbák palotája* című kötetekben, s így tovább izgulhatunk Hannáért.

Demus Zsófia

A fotel, a sör és az angyalszárnyak

Balázs K. Attila: *A zöld fotel lakója*, FISZ, Budapest, 2013

Ezen sorok írója, ha szabadságában áll, az első mondat után elsüllyesztette volna a könyvet valamelyik polc mögött.

„S egyébként is, ki az ördög az a James Joyce? – akarta leírni már a regény elején, de mély lélegzetet vett, és rövid gondolkodás után kihúzta az egészet.” (5)

Kezdjük ott, hogy az ég óvjon az olyan regényektől, ahol a regényírás problémái elméleti fejtegetésekké lesznek a jónak gondolt regény megalkotása helyett. Másodsor, az elmúlt mintegy száz év metafikciós játéka után borzasztó elcsépelte dolog egy regényt szerepeltetni a regényben, ezzel belerángatni az olvasót a terméketlen találgatásba, hogy a kezében tartott és a narratív valóságban megjelenő regény azonos-e; tetézve mindezt azzal, hogy a narratíván belüli regény rögvést meg is semmisül. Nem előnyös továbbá mindjárt a kezdetek kezdetén

a Híres Szerzőre hivatkozni, mert a Híres Szerző plakátként felmutatott neve azzal riaszthatja az olvasót, hogy itt eleve nincs is más cél, mint a Híres Szerző követőjének, hogy ne mondjam: epigonjának lenni.

A túlzott Joyce-követés vádjá végül alaptalannak bizonyul, szerepelnek ugyan tudatfolyam-leírások, de a szövegalkotás módja nem Joyce levett cipőiben jár. A regény egészének ismeretében a Shakespeare-től Johnny Depp magyar hangjáig terjedő hivatkozások sokkal inkább a műveltségi horizontot hivatottak belőni – jobb esetben a C-nek nevezett főszereplőét, rosszabb esetben a szerzőét. A főszereplő és a szerző azonosságának (szintén elcsépelte) kérdése ugyanis bele van tolvá az olvasó arcába azáltal, hogy ami kevés adatszerűt tudunk C-ről, az gyanúsán igaz Balázs K. Attilára: magyar többségű romániai városban élő, negyven felé közelítő férfi, aki történetesen regényírással kísérletezik.

Tulajdonképpen az első mondatban, mint cseppben a tenger, a regény összes hibája fellelhető, és ahhoz képest a folytatás nem is olyan rossz. A regényírás problémái mellett szerencsére olyan élethez közelebb tárgyakkal is foglalkozik, mint a magány, a tehetetlenség és a személyiség leépüléséig

vezető mániák. C mániája a külvilágtól való teljes elzárkózás, és ezzel a többi ember jelentette világgal való érintkezés megszüntetése. Ez részben azért történik, hogy minél többet foglalkozhasson az irodalommal, részben öncélúan. A regény ideje alatt két kitörési lehetőség adódik: egy a régi barátokkal közös sörözés, egy pedig a házban lakó és barátkozni kívánó pár, Bandi és Gina révén. Mindkét kitörés elhal.

A régi barátok többnyire munkahellyel és családdal rendelkeznek, úgy mond a társadalom által elfogadott életet élnek, de ezt egy aránylag lecsúszott szinten, ahol a barátságok megtartó ereje a közös alkoholfogyasztásban és az intellektuális tevékenységet nem igénylő rosszindulatú pletykázkodásban rejlik; összességében tehát teljesen mást nyújtanak, mint amire C-nek igénye lenne.

Nem tudom elosztatni a szörnyű gyanút, hogy Gina beszélő nevet visel, és egyetlen hangzó kicserélésével megkapjuk azt a szerepet, amelyet C szán neki. Személyisége eleve kevésbé fontosabb, mint formás segge, és árulkodó, hogy C vágyálmaiban Gina férje távolléte és a „csöpögő lefolyó” miatt hívja át lakására. C szerencsétlenségére azonban úgy tűnik, a vágyálmokon kívüli Ginának nincs hajlandósága arra, hogy C-vel töltsen be azt a funkciót, amit a férfi szán neki, így ez a menekülőkapu is bezáródik, Gina pedig jobb híján transzcendens lényé nemesül.

Bandinak bizonyos jelenetekben tényleg csak annyi a szerepe, hogy ő Gina férje, de azért az mégsem elhanyagolható tett, hogy saját zöld foteljét átruházza C-re. C addig is birtokolt egy zöld fotelt, amely napi 14-16 órán át a tartózkodási helye, s ezáltal életmódjának szimbóluma volt. Azonban a szomszéd fotelje mindig zölddebb, Bandié kevésbé kopott, és tetszőleges történetbe tudja belehelyezni a benne ülő személyt, az ilyesmi pedig írónknál és egyéb holdkörösoknál felbecsülhetetlen kincs.

C élettől való elidegenedése nyomon követhető aszerint is, hogy az elénk táruló szövegnek mikor mennyi része zajlódik a narratíva valóságában, mennyi a C által írt irodalmi művekben, és mennyi C nem irodalmi szándékú képzelődéseiben. Talán nem árulok el nagy titkot, ha kizárólag kritikai céllal leírom, hogy a valóságsszintek természetesen egybecsúsznak, némelyik nagy erejű eseményről utólag derül ki, hogy kizárólag C képzeletében esett meg; illetve a metafikciós játékok szabályai szerint a narratív valóság történéseinek némelyike párhuzamba állítható a C írásaiban ábrázolt eseményekkel, leginkább Pietrónak, az öreg olasz festőnek többször visszatérő történetével. A különböző valóságsszintek közötti kapcsolat azonban a legtöbb esetben inkább öncélú, mint szükségszerű; ráadásul túl kiszámítható is, és C lelkivilágának feltárásán kívül nem ad hozzá semmit a regényhez. A szappanoperából ismert technika szerint, amikor az egyik valóságsszinten éppen valami izgalmas történik, a szöveg gyorsan megszakad, és egy másik szinten folytatódik. Pietrót is otthagyjuk, amint a csillárról lelátogatott, derekára kötött kötélen csüng, de ennél embert próbálóbb feladat a Bandival való első párbeszéd közepébe beszúrt hatoldalas fantáziálás kikerülése.

C szétszórt írói életművének ábrázolása arra is lehetőséget ad Balázs K. Attilának, hogy különböző stílusú szövegekkel kísérletezzon, hiszen végső soron C szövegeit is neki kellett megírnia. A próbálkozásokat értékeljük, azonban ezek nagyrészt szándékosan töredékben maradtak. Két kivételtől, a hópárduc

és a börtönben bosszút álló férj történetétől eltekintve, melyek önmagukban is megállnának. Utóbbi történet azért is fontos, mert két szereplőjének összeolvadásával megelőlegezi Pietrónak és C-nek az eggyé válását a valóságsszintek egybeemosódásával.

Ezeknél a részeknél az az érzése az embernek, hogy egy sok értéket rejtő regényt olvas, melyre azonban annyi fölösleges „játék” és kötelezően lefutandó kör rakódik rá, hogy az értékeket már külön kell keresni. Azonban amikor C társasági életképtelenségének cseppnyi iróniával megrajzolt képét olvassuk, kénytelenek vagyunk elismerni annak alaposágát és erejét:

„C amúgy ki nem állhatta a hasonló helyzeteket. Egyedül egy mondhatni teljesen idegen emberrel egy teljesen idegen lakásban. Enyhén szólva kényelmetlen. Miről tudnak majd dumálni? A tényen kívül, hogy ugyanabban a bérházban laktak, látszólag semmi közös nem volt bennük. Talán annyi, hogy mindketten szerették a sört, s mindkettejüknek volt egy zöld foteljük. Kezdetnek nem rossz alap.” (32)

„– A feleséged – tegezte vissza Bandit – elutazott a városból?

Érezte a kérdés nyegleségét, hiszen Gina miért maradna távol néhány napig, ha csak a szomszédba ment volna? Gina körül csapongó gondolataitól is csupasznak érezte magát Bandi előtt. Mint a hulla Rembrandt Nicolaes Tulp doktor anatómiája című festményében a túlöltözött urak között.” (33)

De a régi haverokkal való kocsmalátogatás jelenetében is tökéletesen átérzhetően sikerült ábrázolni a haveroknak azt a harsányságát, otrombaságát és parlagiasságát, ami miatt C idegenül érzi magát közöttük:

„Hát még téged is lehet látni abból a cellából kibújva? Az emberek azt rebesgetik, holtan fekszel otthon a zöld fotelben. Enyhén szólva visszataszító. Már mint a zöld fotel – meg ne haragudj. És amúgy mi ez a nagy világfájdalom? Mellesleg majdnem élőnek nézel ki. Hö, hö. (...) Egy sör beléd fér, látom rajtad. Hé, pincér!” (69)

Ám erre a szövegre nem jellemző, hogy túlságosan lekötne a C-n kívüli alakok személyisége iránti érdeklődés, annyiban helytállóan, hogy C-t sem érdeklik a valós személyek. Az emberek úgyis csak rombolni tudnak, ahogy a Pietrót megtámadó katonák teszik. Hasonlóképpen a társadalomábrázoló funkciótól is a lehetőségekhez mérten távol tartja magát a szöveg.

Végezetül még egy eddig nem említett erénye a regénynek, hogy nem hangsúlyozza létrejöttének kulturális-politikai körülményeit, néhány kulturális utalástól eltekintve bármikor bárki megértheti a benne ábrázolt jelenségeket. Ez azonban nem vonatkozik az írói technikára, mert abban a jelenkor uralkodó trendjeihez való igazodás előbbre valónak tűnik akár az olvasóbarátságnál, akár a kiszámíthatatlanságnál. Mintha a szerző megtanulta volna, hogyan kell posztmodern regényt írni, és ennek szellemében alkotott volna. Talán jobb lett volna, ha nem a posztmodern, hanem a jó regény lett volna a célkitűzés.

Görög Dániel

Mese az égi és földi szerelemről

„Valóságot vet martalékul a képzeletnek, szerelemmel nedvesíti az érzelmeket...”

Az Európa Kiadó a Háý-életmű részeként, a *Mélygarázs* után másodikként a *Xanadu*t adta ki. A kötet kapcsán mindenekelőtt a borítóról kell szólni, az új külső sok szempontból egyszerűbb és letisztultabb. Az egynemű, kék borító jobb sarkában a szerző tipikus rajzai láthatók: három figura egy csónakban, akik alakjuk szerint akár a hajó vitorláit is lehetnének, így jelképezhetik ember és víz, matróz és hajó egységét. A korábbi kiadások borítóin Háý-festmények voltak, melyek az ég és a víz találkozását jobban elkülönítették. Az új borító bizonyos értelemben modernebb, a kék felület égnek is, víznek is betudható. Míg az előző könyvről a Háý-univerzum jut eszünkbe, a mostani kiadásról inkább az, hogy ez az Európa Kiadó Háý-könyve.

Ahogy a címe is jelöli, a mű színterei a föld, a víz és a levegő. A földi színtér Velence és Piránó, benne két nővel, Velencei feleségével és Annával. A víz maga az utazás, a matrózok és Márió, a kapitány. A hajózásnak van egy másodlagos, könnyen hozzáférhető jelentése is: az élet mint utazás megszokott irodalmi toposza. A levegő pedig az égi palota, benne

Háý János: *Xanadu*. Föld, víz, levegő, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2013

az angyalokkal, köztük Marlonnal és Marionnal, akiknek történetét már korábbról ismerhetjük (*Marlon és Marion*, 1993), illetve az Úrral. Feltűnő, hogy a négy fő elem közül hiányzik a tűz, mely két okból is érdekesnek mondható. Egyrészt, mert a történet egyik színhelye, Piránó, a tűz szóról kapta nevét, másrészt, mert a regényt végigkíséri egy szintén megszokott irodalmi toposz, a szerelem, amelyhez általában kapcsolható a tűz motí-

vuma: „Annában hatalmas szerelem lobogott a Velencei iránt...” (163) De szinte minden harmadik oldalon találkozunk a „tűz” szóval, vagy annak valamilyen megfelelőjével. Égi és földi színtéren egyaránt.

A köztes szereplők, akik a három tér között mozognak, Velencei és Vincius. Velencei annyiban tartozik mindhárom elemhez, hogy útjai során megjárja a földet és a vizet egyaránt, személye pedig valami angyali minőséget hordoz magában, ezért is tetszik meg a piránói lánynak, Annának, aki rajta keresztül betekintést nyer az égi szférába. Vincius mint mesemondó képviseli a mű meta-vonulatát. Ő az az ember, aki közvetíti a történeteket, és aki kiemelt pozíciót foglal el a kö-

zösségben. Beavatott, égi titkok tudója, és a kultúra (ebben az értelemben az emberiség és az angyalok történetének) átörökítője. Külseje hasonlít a hagyományos, öreg mesemondókéra. És ő az, akit az Úr nem enged be a mennyországba, akárhányszor is dörömböl annak kapuján, mert feladata, hogy folytassa a történetmondást a Földön: „Az *Atya kicsit gondolataiba bambult, hogy na, jól is néznénk ki, ha meghalna a mesemondó, akkor aztán vége is lenne a mesének, még csak az hiányozna nekünk...*” (151) Azt azonban nem tudjuk meg, van-e célja a történetmondásnak, azon kívül, hogy szórakoztat, ámulatba ejt. Amikor a mesélésnek funkciója lenne, például amikor analogikusan működhetne a velencei és a piránói lány, Anna történetére, akkor a mesemondó Vinciuist nem hallgatják meg, a történet abbamarad. Így a tanulság is elsikkad, nem lesz hasznosítható a jelen világában. Ebben az értelemben a mű maga is felteszi saját létjogosultságáról a kérdést: mi értelme van a történetmesélésnek?

A műben összeszövődik a mese és a történelem, az égi és a földi világ. Marion és Marlon története mint a legkorábbi történet, akár archetipikusnak is tekinthető; Kubla kán története („*Kubla Kán tündérpalotát építettett Xanaduban*” – szól Coleridge sora); Velence (más néven a Királynő) és hódolója, a tenger meséje; illetve a velencei és Anna története mind párhuzamba állíthatóak. Mintha a *Xanadu* tragikumuma folyamatosan ismétlődne, mióta világ a világ. Itt visszakereshetünk a mesemondás értelmére is, hiszen mintha a mű azt sugallná, hogy a történeteknek nincsen értő befogadója, hogy nem tanul belőlük senki.

A meséből mesébe való átugrás a tétje ennek a regénynek. Háty János az

emberről mond valamit, és arról, hogy elemi erő készletet minket arra, hogy meséket teremtsünk magunk köré. De arról is, hogy bizonyos értelemben a mese létmód – és itt ezt szó szerint is érthetjük. A regény tele van átjárható, szimultán terekkel, miközben az idő relatív. Velencéből Piránóba az út hosszabb, mint visszafelé; a velencei meg tudja hosszabbítani a piránói napokat, a feleségével töltötteket pedig megrövidíti. A történelem és annak saját ideje is tematizálódik a szövegben: a királydinasztiák, a Károlyok és Lajosok története egy rövidke történet-szálba sűrítődik. Ez a szál látszólag indokolatlan (de végtelenül humoros), valójában azonban, ha vékonyka fonál mentén is, de összekapcsolható a regény szövetével. Egyrészt uralkodásuk ideje vonatkozási pont a műre nézve, másrészt történetük – többek között – a szerelem problematikusságát járja körül.

A regényben egy másfajta újraírás is érvényesül. Jó példa erre a *Jugoszlávia útikönyv*, ami a történet alapjául szolgál, a piránói lányról, a velenceiről és a „*Lassa pur dir – Hadd fecsegjenek*” feliratról, amelyet teljesen fikcionál a szerző. Patinás műfaji elődje a *Xanadu*-nak a mesehagyomány, miáltal megidézi a keleti meséket (többek között *Az Ezeregyéjszaka meséit*, ahol a történetmondó addig élhet, míg érdekes mesét mond).

A keresztény, görög és muzulmán történetvilág jól megfér egymás mellett a műben, ahogy a szerző a teremtés aktusát ismételi meg. A borító tanúsága szerint: „*Nem nagy dolog. Kell egy pár tucat angyal, egy Teremtő, néhány részeges tengerész, egy velencei kereskedő [...]. Összekeverjük, kiöntjük, és készen van az első fejezet.*” De ezen belül is vannak visszatérő elemek. A történetek ismétlődnek, keverednek,

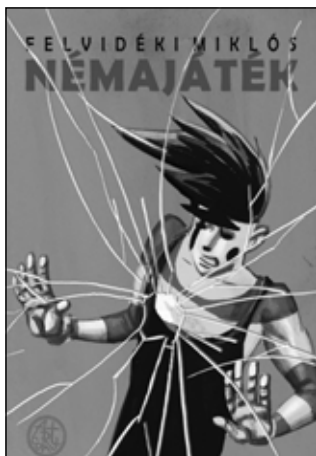
és a tanulság kettős: egyrészt a szerelem valami olyan dolog, ami szükség-szerűen kioltja magát. Másrészt pedig a *Xanadu* Istene számára a világban történő dolgok parányiak, nem látja át rendszerszerűségeiket, fontosságukat. Ez az Isten Háy saját Istene, aki akár káromkodik is, mint egy kocsis (vagy inkább matróz, hogy stílusosak legyünk), aki összekeveri az egyik velen-ceit a másikkal, és azt se tudja, hogy Milánót eszik-e vagy isszák: *„Mi az a Milánó különben – kérdezte az Atya –, valami állat, vagy ember? Végül is le van szarva – legyintett, és kitessekelte az angyalt, aki az aznapi üritést végezte, s valóban, az örökidő gombóca pont a milánói Dóm tornyába tapadt, s innét fordította lefelé a földet.”* (328) Ez az Isten-ábrázolás Esterházy Péter *Hrabal könyvének* angyalait és Istenét idézi meg. A bohókás, embernél is emberszerűbb alakok nem távoliak és fenségeseek, mint ahogy azt megszokhattuk. Ez a kép jóval közelebb áll az *Ószöveltség* Istenéhez. Bosszúálló és szeszélyes. Ugyanakkor emberközeli, és képes hibázni. Háy Istene mintha rendhagyó módon az ember képére lett volna teremtve.

A *Xanadu* sokszínűségét mutatja, hogy nemcsak a vallások, történetek

keverednek benne, hanem a nyelvi regiszterek is: a káromkodásoktól kezdve egészen az ősi, mesei elemekig. Azonban Háy nyelvi világa az átvételek ellenére teljesen egyedi, akárcsak illusztrációi. A szöveg nyelv-játékok sorát vonultatja fel, a *Xanadu* képeire olyan fokú sűrítettség, humor és összetettség jellemző, ami egy gyermeknek aligha értelmezhető. Ezek a képek telítettségük ellenére nem terhelik le az olvasót, és nem teszik követhetlenné a regényt. Sőt, beszippantják az embert, aki addig kevereg az égi palota, Piránó és Velen-ce között, míg azt nem veszi észre, hogy vége van a könyvnek. A regény az utolsó oldalig visszavonhatatlanul fogva tartja az olvasó – a legjobb értelemben. A metaforák annyira ötle-tesek, hogy az asszociáció legtágabb tereit nyitják meg, és vezetik az olvasót többek között a folyton visszatérő képeik segítségével (pl. a kenőcs-metáforával, vagy a kék színű bársonnyal, ami a tengert jelképezi, nemcsak az olvasó, hanem a történet szereplői számára is). A Háy-könyv maga a *„kezil elmet”*, az aranyalma. Birtokolja és megbabonázza az embert.

Murzsa Tímea

Az ötlet, az ötletelők, a főhős és a főgonosz

Felvidéki Miklós: *Némajáték*,
Nyitott Könyvműhely, Buda-
pest, 2011

Az alapgondolat, hogy egy képregény hőseül a nyelvi kommunikációt szinte nem is használó pantomimest válasszunk, kihívásokban bővelkedő kalandokat és izgalmas cselekményvezetést ígér. Felvidéki Miklós *Némajáték* című 2011-es képregénye a fura frizurájú, fehér arcú, első blikkre befelé forduló pantomimest helyezi a középpontba, akinek játéka vészhelyzetben valósággá válik. Az ötlet rengeteg lehetőséget rejt magában, hiszen a némajáték megjelenítése, majd a hősünk „rendkívüli képességéből” adódó bonyodalmak számos olyan – mind képtechnikai, mind elbeszélői – helyzetet sejtetnek, melyek rajzoló és olvasó számára egyaránt ígéretesnek tűnnek.

A cselekmény nehézkesen indul útjára, hiszen a pantomimes srác kalandjait valakinek ki kellene találnia. A felütés a képregényírás és -rajzolás alapvető dilemmájából építkezik, azaz van egy figura, és szükségeltetik hozzá egy vagy több történet.

Mert ha a történet már meg lenne, akkor bizonyára néhány figurával is rendelkezne az alkotó. Egy képregénybörzén véletlenszerűen egymásba botló alkotók egyike rajzolni nem tud, a másiknak ötlete ugyan van, csak éppen a figura hiányzik hozzá, és így tovább. Végül egy rajzoló és három ötletgazda áll neki a képregény megalkotásához – s a folyamat mindvégig nyomon követhető, mintegy második történetszálként. E gesztussal Felvidéki a képregény önreflexív hagyományának – példaként csak a mindenki által jól ismert Spiegelman-művet, a *Maust* említem – egy jellegzetes, habár már sok újat nem rejtegető eljárásához nyúl, mely annyiban viszont mégis újdonságot hordoz, hogy a *Némajáték* sztorija alapján nem egy, hanem négy alkotó járul hozzá a képregény létrehozásához, akik egymás szavába vágva alakítják saját elképzelésük és stílusuk szerint a történetet.

Az önálló – meglehetősen halvány – színpadi produkcióval rendelkező pantomimest előadása közepén általában a közönség – nemtetszését kifejezendő – paradicsommal szokta megdobálni. Történetünk kezdetén a paradicsomot felváltja egy régi kazettás magnó, mely „nehéz kőként” repül megszeppent főhősünk felé, aki felismerve a helyzet komolyságát, ekkor még nem tudatosan, „rendkívüli erejét” felhasználva üvegfalat képzel/varázsol – szóval imaginál – maga elé. Ez az első olyan alkalom, mikor fantasztikus képessége megnyilvánul, s ez egyúttal – mivel az üvegfal eldőlni készül – ki is vívja a publikum haragját és dühét – főhősünk menekülni kényszerül. A különleges erejét felismerő hős jelenete szintén jól kijelölhető hagyományra tekint vissza, de emellett

az mindenképpen a *Némajáték* eredetisége mellett szól, hogy a beesett arcú, depizó hajlamokat sejtető protagonistánk kifejezetten humoros helyzetekbe sodródva teszi túl magát az első megrázkódtatásokon. Az önmagát megismerni, mellesleg hangját visszanyerni kívánó pantomimhős ettől kezdve számtalan komikus szituációt megélve lassan rájön, hangja ugyan nincs, „ereje” annál inkább, amitől környezete idővel agybajt kap. Egészen addig, míg nem találkozik a neoavantgárd posztszubbkulturális performance-csoporttal (ennél szebb és okosabb nevet, valljuk be, nehéz lenne kitalálni), mely tagjai közé fogadja, és innentől mintegy legitimizálva van különcsége.

Az amerikai comic bookok képi világát idéző *Némajáték*ban itt következik be a fordulat, már ami a cselekményt illeti. Nem véletlenül, hiszen a történet a főgonosz színre lépése nélkül éppen leülni kezdene: miután főhősünk ráébred különleges képességére, bonyodalmak kevésbé történnek, környezetének és erejének megismerése zajlik, ami hoz némi izgalmat, azonban a sztorivezetés szempontjából változást alig. Az ellenség bemutatásának és funkciójának tárgyalása előtt érdemes viszont itt némi figyelmet szentelni a kivitelezésnek is – hiszen a fordulat még inkább érzékeltetni fogja az eddig már megfigyelhető ábrázolástechnikák működését. A színes képregény két módszerrel dolgozik, melyek a történetszálak megkülönböztetését szolgálják. Az alkotók ötletelése, az ezt elbeszélő képi világ sokkal inkább realiztikus, továbbá a teljes színskálát használja, míg az elbeszélte történet esetén egy-egy domináns háttérszín kiválasztásával adja meg a hangulatot a szerző. Ha jól érzékelttem, a sötétebb színek (zöld, kék) a konfliktushelyzetet vetítik előre, míg a halványabb, melegebb színválasztás a humoros, szinte eseménytelen részekben jut hangsúlyos szerephez. Az alkotók és a főhős két történetszálát a képkockák alakja és használatának módja alapján is megkülönböztethetjük. Míg az előbbi esetén többnyire hagyományosabb – négyzet, esetleg függőlegesen elnyújtott téglalap alakú – paneleket használ a szerző, addig a kitalált és elbeszélte történet során sokkal jellemzőbbek a nyújtott – mind vízszintesen, mind függőlegesen – téglalapok, a keretezés elmaradása vagy éppen ennek a látványos meg/feltörése. Ezek a panelek egyrészt a sokkal expresszívabb és lendületesebb vonalvezetéssel megrajzolt pantomimes szál számára biztosítják a teret, másrészt az egész oldalszélességben elnyúló képkockák megakasztják az olvasás menetét, elidőzésre készítetik az olvasót, így nagyobb figyelem jut a némajátékos mozdulataira. Ami valahol természetes is, főként hogy nem beszél, tehát csupán a képek – és a mozdulatok – segítségével lehet elbeszélni a történetet. Ezt erősíti a panelek váltakoztatásának mikéntje is, hiszen a pillanatról pillanatra, vagy éppen a cselekményről cselekményre történő váltások éppen a pantomimes elnagyolt mozdulataira irányítják figyelmünket. A technikai megoldásokról összességében elmondható, hogy nagyon pontosan kiszolgálják és működtetik az elbeszélést és a történetet, Felvidéki Miklós mindenképpen profi ebben.

Amiben kevésbé hatékony a szerző, az maga a történet. És itt kanyarodunk vissza végezetül a főgonoszhoz. Amellett, hogy nagyon látványos a kettőjük közötti harc bemutatása, mintha ezt az egész konfliktust hajánál fogva rángatta volna ide a szerző, azaz az egyik ötletelő, mégpedig Juli. Amikor leülni kezd a sztori, akkor *deus ex machina* egyik korábbi szereplő, Osvald, hirtelen ellenséggé alakul, aki mint valami Joker megkísérli rendbe tenni a röpködő

Batmant. Oszi története korábbról indul, kissé klisészerű a felvezetése, hiszen a gyerekkorában már problémás gyerek nem válhat azzá, ami lenni szeretne, nem művész lesz, hanem művészettörténész, tehát nem alkotó, csupán az, aki az alkotásokról ír – kritikus. És itt – miközben lassan a színek erőteljes használatával is (a zöld árnyalatok tobzódása) – körvonalazódni kezd a főgonosz alakja, didaktikusan ugyan, de létrejön a művész-polgár vagy az alkotó-kritikus ellentétpár, s ezzel egy újabb kényszeredett csavar kerül a történetbe. Egy csavar, mely ezen az ellentéten nyugszik, és melynek mozgatórugója Oszi tehetségtelensége. Ez azonban visszamenőlegesen is átértelmezi a korábbi eseményeket, és pantomimes barátunk így sokkal inkább tűnik jó, érinthetetlen, kissé naiv, de bátor superherónak, aki mellesleg magának a Művészetnek a megtestesítője, képviselője – jelen kontextusban: rettenthetetlen bajnoka. A gonosz színre lépése, majd a kibontakozó, egyre expresszívebb képeken megjelenített harc igazán kiválóan tekinthető, mind a színek, mind a képkockák elrendezését, a nézőpontok kiválasztását illetően – ezzel probléma nincs. Azonban ahogyan és amiért belekerül a történet egészébe Oszvald, mármint főgonoszi szerepkörében, nos, az kifogásolható. Kicsit kaotikussá válik így a sztori, mintha bármikor bárkivel bármit meg lehetne tenni, ez viszont éppen azt az érzést kelti az olvasóban, hogy végeredményben szinte mindegy, mi is történik az oldalpárokon, a lényeg, legyen jól megrajzolva. Ez természetesen azonban korántsem elég. Nem elégséges a jól bevett kliséket, sztereotípiákat használni, ennél azért több kell. Ennél egy kicsit bonyolultabb, korábban felvezetett, vagy legalább sejtetett főgonosz szükségeltetik ahhoz, hogy ne egyszerű elbeszélés-technikai megoldásként tekintsek felbukulására. Természetesen Oszinak nem sikerül győznie, végül ő nyúlik el kiterülve a földön, majd főhősünk visszanyeri hangját, hogy beszélni tudjon anyukájával.

A képregény négy elemből építkezik. Külön-külön mindegyik ígéretesnek tűnik, hiszen maga az ötlet, egy pantomimest tenni meg főhősül, kiváló. Ahogyan a történetet folyamatosan összekuszáló négy alkotó háttérsztorija is jónak látszik, és mindemellett a főhős és főgonosz alakjai is kidolgozottak, inkább e négy elem összedolgozottsága kérdéses. Alapvetően a *Némajáték* legnagyobb problémája a történet: nem feltétlenül izgalmas, többnyire kiszámítható, sőt, az amerikai modell elemeit és motívumait felvonultató képregény néhol mintha paródiája lenne annak – és önmagának. Mintha, mert annál azért komolyabban veszi magát. Viszont akkor komolyabban kellett volna venni a sztorit is, hiszen szinte eldönthetetlen, hogy mi klisészerűbb: a végén kiterülő főgonosz, vagy feltámadásának sejtetése és így egy lehetséges folytatásnak az ígérete. Így a *Némajáték* egy kiválóan megrajzolt képregény marad, mely azonban a gonosz kritikus tollán – a történet okán – sajnos elbukott.

Vincze Ferenc

E számunk szerzői

- Bence Lajos** (1956) – költő, szerkesztő, Muraszombat (Szlovénia)
- Berki Ádám** (1997) – középiskolás diák, Szilágypér (Románia)
- Búzás Huba** (1935) – költő, Veszprém
- Csontos Márta** (1951) – középiskolai tanár, költő, Sándorfalva
- Demus Zsófia** (1989) – kritikus, Balassagyarmat
- Dörgő Tibor** (1960) – irodalomtörténész, Budapest
- Finta Arina** képzőművész, Budapest/Ösmo (Svédország)
- Görög Dániel** (1989) – kritikus, Budapest
- Gyimesi László** (1948) – költő, író, Budapest
- Iván Andrea** (1970) – tanár, műfordító, Budapest
- Juhász Anikó** (1965) – filozófiatörténész, műfordító, költő, Szeged
- Kocsis István** (1940) – író, drámaíró, Budapest
- Lakatos Klára** (1968) – grafikus, festő és illusztrátor, Budapest
- Murányi Zita** (1982) – író, költő, újságíró, Budapest
- Murza Tímea** (1992) – egyetemi hallgató, Budapest
- Németh Attila** (1968) – költő, Nagybörzsöny
- Pató Selam** (1975) – költő, író, műfordító, képzőművész, Budapest
- Pinczés István** (1953) – rendező, Debrecen
- Pozsgai Zsolt** (1960) – drámaíró, rendező, Budapest
- Ratzky Rita** (1952) – irodalomtörténész, Budapest
- Serfőző Krisztián** (1987) – zenész, költő, Budapest
- Simek Valéria** (1953) – költő, Bakonycserye
- Szász Anna** (1975) – gadulkaművész, hegedűtanár, Bakonyszentmihály
- Szentgyörgyi László** (1957) – újságíró, költő, Marosvásrhely (Románia)
- Tamási Orosz János** (1953) – költő, újságíró, Budapest
- Valachi Anna** (1948) – irodalomtörténész, Budapest
- Verrasztó Gábor** (1964) – író, újságíró, Budapest
- Vincze Ferenc** (1979) – író, szerkesztő, az MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport tudományos munkatársa, Budapest
- Zsebők Csaba** (1974) – költő, történész, publicista, Budapest

Színpadai szavakért

„– Megtapasztalhatjuk drámai helyzetekben a szédítő biztonság érzését – mondtam. – Azt az Erőt ismerjük fel, ami az elkárhozástól visszatart. Annak »értünk való« jelenlétét érezhetjük meg súlyos – nemcsak a test, hanem a lélek megsemmisítésével fenyegető – drámai helyzetben, aki erősebb, mint a legnagyobb és legerősebb földi hatalom, azaz Égi Lény védelmét tapasztaljuk meg, akit nem tudunk nevének nevezni, de soha semmi és senki nem volt jelenvalóbb és élőbb.” (Kocsis István)

„Te jó királya vagy ennek a népnek. Mert nem vagy magyar. Mert nálatok is kihalt az ősi ág. Tudom. Hagyták kihalni. Érdekes tanulsága a történeteinknek, hogy a belső árulásokkal terhelt nép sokáig fennmarad. A tiszták pusztulnak el. Akik nem képesek az önnön fajtájuk elpusztítására. De a te magyarjaid erre képesek.” (Pozsgai Zsolt)

„A század második felére számos darab megszületése és bemutatása nyomán körvonalazódik a műfaj lényege: »se vígjáték, se dráma, se tragédia, de mindebből valami; vegyes nem, mely sok mindent magába olvaszthat, sőt a zenét és éneket is segédül veheti. Egy neme a melodramának, vagyis modern melodráma tragikomikai alapon, legtöbbször társadalmi iránnyal.«” (Ratzky Rita)

„Bogáthy Mihály New York legkedveltebb magyar színésze lett. Hatszobás lakása volt Manhattanben. Karády Katalin csak úgy emlegette, hogy »az a drága, jó gyerek«. Amerikai színpadokon és filmekben is játszott hollywoodi sztárok partnereként.” (Verrasztó Gábor)

„A férfit kibírta a nő, / a nőben a férfi, víz mosogatta / sokáig arcukon a mosolyt, / amikor reggelente összefutott / szemük, esernyő alá gyűjtötték / össze a hétköznapi véletlen / találkozások tócsamentes / nyomait, majd kabátot húztak / magukra.” (Juhász Anikó)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

Nemzeti Kulturális Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA